

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/323244582>

Sociální politika pro sociální pracovníky I

Book · January 2013

CITATIONS

0

READS

2,398

1 author:

Eva Klimentová

Palacký University Olomouc

16 PUBLICATIONS 10 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Deaf parenting [View project](#)

Sociální politika

pro sociální pracovníky I

Studijní text pro kombinované studium

EVA KLIMENTOVÁ

OLOMOUC 2013

Oponenti: PhDr. Kateřina Thelenová
Mgr. Dana Bilíková
Mgr. Zbyněk Vočka

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Zkvalitnění systému kombinované výuky na FF UP a inovace vybraných oborů v kombinované formě
reg. č.: CZ.1.07/2.2.00/28.0069

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní popř. trestněprávní odpovědnost.

© Eva Klimentová, 2013

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2013

ISBN 978-80-244-3493-3

Obsah

Úvodem.....	7
1 Základní charakteristiky sociální politiky.....	9
1.1 Vymezení pojmu „sociální“ a pojmu „politika“	11
1.2 Sociální politika jako vědecká disciplína.....	14
1.3 Sociální politika jako praktická aktivita	15
2 Vymezení navazujících pojmů	19
2.1 Sociální potřeby.....	19
2.2 Sociální suverenita a sociální bezpečí.....	20
2.3 Sociální dezintegrace a sociální napětí.....	21
2.4 Životní úroveň	22
2.5 Sociální (životní) situace	23
2.6 Sociální potřebnost a sociální událost.....	23
2.7 Sociální práva.....	25
2.8 Instituce sociální politiky	27
2.9 Sociální správa	28
2.10 Sociální zabezpečení.....	29
2.11 Záchranná sociální síť	30
2.12 Životní minimum.....	32
2.13 Sociální diskriminace	32
3 Vztah sociální politiky k jiným vědním oborům	35
3.1 Politologie	35
3.2 Ekonomie a ekonomika.....	36
3.3 Sociologie	40
3.4 Demografie	41
3.5 Sociální právo	43
3.6 Další vztažné vědy sociální politiky.....	44
4 Funkce sociální politiky	46
4.1 Ochranná funkce.....	46
4.2 Redistribuční funkce	47
4.3 Homogenizační funkce.....	49
4.4 Stimulační funkce.....	49
4.5 Preventivní funkce	50
4.6 Role a vývoj funkcí sociální politiky.....	51
4.7 Cíle sociální politiky	52

5	Principy sociální politiky	54
5.1	Princip rovnosti	55
5.2	Princip sociální spravedlnosti.....	55
5.3	Princip sociální solidarity	58
5.4	Princip subsidiarity	60
5.5	Princip participace	61
6	Aktéři sociální politiky.....	63
6.1	Rozlišení subjektů a objektů sociální politiky	63
6.2	Neformalizovaní aktéři sociální politiky	65
6.3	Formalizovaní aktéři sociální politiky – veřejná správa.....	68
6.4	Formalizovaní nestátní aktéři sociální politiky	69
7	Nástroje sociální politiky	76
8	Typy (modely) sociální politiky	84
8.1	Sociálně politické doktríny	84
8.2	Titmussovy typy sociální politiky	86
	Závěrem	89
	Seznam použité literatury a pramenů	91

**Ve studijní opoře jsou pro vaši lepší orientaci
v textu použity následující ikony**

Požadované znalosti a dovednosti

Rozšiřující text

Shrnutí

Průvodce studiem

Otázky

Otázky, na které se vyžaduje písemná odpověď

Korespondenční úkoly

Příklad

Literatura, odkazy

Úvodem

Sociální práce jako praktická aktivita je realizována v konkrétních historických, sociálních, kulturních, materiálních a politických (ideologických) podmínkách té které země a pod stejnými vlivy se rozvíjí i teorie sociální práce. Stěžejnímu ovlivnění podléhá sociální práce ve své teorii i praxi ze strany sociální politiky, která vymezuje akční pole sociální práce a podmínky, za kterých může (případně i musí) ve společnosti operovat.

I proto je studijní předmět Sociální politika jedním z pilířů kombinovaného bakalářského studia oboru Sociální práce. Projevuje se to také v tom, že se jedná o jeden z předmětů závěrečné bakalářské zkoušky, která vaše tříleté studium uzavře. Proto je této disciplíně věnován poměrně rozsáhlý prostor tří semestrů výuky. V každém semestru obdržíte zvláštní studijní oporu, tato je tedy první ze tří. Nelze však očekávat, že pouze osvojení si učební látky zaznamenané ve studijních oporách bude dostačující pro úspěšné absolvování bakalářské zkoušky. Ve studijní opoře naleznete odkazy na další studijní literaturu a odborné časopisy, jejichž obsah vám umožní si ve výuce nabyté vědomosti rozšířit a upevnit. Mnoho cenných poznatků nám všem, doufám, přinesou společné diskuse nad probíranými tématy.

Jak budeme společně sociální politiku poznávat, uvidíme, že se rozhodně nejedná o sbírku pouček a jednoduchých doporučení. Sociální politika je, jak již jsme si řekli, produktem lidské společnosti na konkrétním stupni sociokulturního a historického vývoje a jako taková je přirozeně nedokonalá. Je také odlišná v různých zemích tak, jak ji přetvářely různé tradice a vlivy. Naším cílem bude v první řadě si uvědomit šíři sociální reality, která je sociální politikou ovlivňovaná, a funkce, které sociální politika má. Budeme poznávat sociální politiku jako vědu i jako obor praktické činnosti. Budeme hojně diskutovat, protože pohled na sociální politiku, její cíle a úkoly se může výrazně lišit už třeba tím, jakého jste (jsme) politického smýšlení.

Doufám, že se mi podaří vás pro sociální politiku, pokud ne nadchnout, tak alespoň vzbudit pozornost, protože se jedná o mimořádně zajímavý obor, který si vaši pozornost zaslouží. Uvidíme také, jak moc nás, sociální pracovníky, sociální politika ovlivňuje jak v naší práci, tak i v občanském životě.

Ke splnění požadavků k udělení zápočtu a ke zkoušce ze Sociální politiky v prvním ročníku studia oboru Sociální práce je třeba:

1. **prostudovat dva díly studijních opor**, tedy Sociální politika pro sociální pracovníky I a II. Na našem společném setkání bychom se měli věnovat již jen problematickým pasážím textu, tedy pasážím, kterým jste případně neporozuměli, máte s jejich obsahem odlišnou profesní nebo osobní zkušenost a podobně. Bez předchozího prostudování (nikoli pouze přečtení) opor nemá smysl se setkání účastnit – nebudete rozumět tomu, o čem budeme hovořit. Předpokládá se, že otázky, které naleznete v textu, budete mít zodpovězeny (některé z nich – příslušně označené – i písemně);
2. **vypracovat a včas odeslat úkoly**, pro něž je v textu zadána písemná korespondenční forma – celkem najdete čtyři. Každý korespondenční úkol by měl být v rozsahu 2–3 normostrany. Vypracování úkolů je **předpokladem pro udělení zápočtu a ten je podmínkou připuštění ke zkoušce**. Vypracované úkoly musíte mít schváleny v minimálně týdenním předstihu před smluveným termínem zkoušky.

Přeji vám ve vašem studiu mnoho zdaru.

Eva Klimentová

1 Základní charakteristiky sociální politiky

Průvodce kapitolou:

- v této kapitole uvidíme, že sociální politika ještě nemá definici, která by byla akceptovatelná pro široké plénium vědecké veřejnosti, a asi dlouho mít nebude;
- proto poznáme některá z mnohých vymezení sociální politiky, kdy vyjdeme z vymezení pojmu „sociální“ a pojmu „politika“;
- rozlišíme sociální politiku jako vědu a jako obor praktické činnosti;
- poznáme „široké“ a „úzké“ pojetí sociální politiky jako praktické disciplíny a vysvětlíme si rozdíl mezi aktivní a pasivní sociální politikou;
- rozlišíme kvalitativní a kvantitativní stránku sociální politiky a
- položíme si věčnou otázku moderních států: „Jaká by měla sociální politika být?“.

Prvním úskalím, se kterým se budeme muset v naší práci vyrovnat, je fakt, že **jednoznačné definiční vymezení pojmu sociální politika zatím neexistuje**. Je to dáno zejména tím, že [Krebs 2007: 19]:

*Definiční
vymezení
pojmu SP*

- existují různé výklady slova sociální a koneckonců i slova politika,
- s pojmem různě nakládají různé vědní disciplíny,
- jako politika je sociální politika zaměřena na systém sestávající z mnoha různých prvků, který se mění v čase,
- sociální politika je determinována svým okolím, sociokulturními a historickými podmínkami, ve kterých operuje.

Ve skutečnosti se dá říci, že **existuje tolik definic sociální politiky, kolik je autorů, kteří se této tematice věnují** [Walker in Krebs 2007: 23]. Lišit se mohou podle doby, ve které byly formulovány, odlišovat je bude politické či náboženské smýšlení autorů definic, které se promítne do jejich znění, promítnou se do nich tradice a historie národa a státu, kde vznikly, a podobně. Sociální politika byla v minulosti a je do současnosti neustálým předmětem diskuse i pochybností o její oprávněnosti.

Je třeba se zamýšlet nad tím [Krebs 2007: 19]:

*Nad čím
se zamyslet*

- co vlastně sociální politika je, to znamená zabývat se jejím pojetím, vymezením jejího referenčního rámce;
- kým jsou nebo kým mají být určována sociálně politická opatření a ke komu směřují, to znamená uvažovat o subjektech a objektech sociální politiky, o jejích aktérech;
- co má sociální politika chtít a co chce, to znamená zamýšlet se nad jejími cíli a jejich naplňováním, nad jejími funkcemi;
- jaké jsou základní myšlenkové koncepty, principy, na nichž jsou sociálně politická opatření založena a z nichž vycházejí;
- jak, čím mohou být cíle a funkce sociální politiky naplňovány a prováděny v praxi, což znamená se zabývat nástroji sociální politiky.

- Pokuste se stručně zapsat, co pod pojmem sociální politika rozumíte vy, zatím asi jako laici. Co je podle vás jejím úkolem?
- Sociální politika přirozeně a nutně podléhá určitým tlakům politických sil. Kudy podle vás vede hranice mezi politikou a politikařením?

Příklady definic

Nejrůznější pojetí sociální politiky a možnou šíři jejího vymezení můžeme sledovat na několika příkladech definičního vymezení sociální politiky převážně z českého prostředí:

Dle Ottova slovníku naučného sociální politika je praktickou snahou, aby společenský celek byl uspořádán co nejideálněji. Jako věda je v tomto případě chápána jako souhrn zásad směřujících k odstranění nebo zmírnění „vad společenského života“, zejména těch, které lze nazvat sociální otázkou. [Krebs 2007: 20]

Pojem „sociální otázka“ je podle Scrutona „užívaný od 18. století k označení té sféry politiky, která volá nejen po usmírování, rozsuzování sporů adjudikací a tvorbě práva v zájmu stability vlády, ale po pozitivním jednání ve směru zlepšování sociálních podmínek. Právě tato sociální otázka byla od dob Francouzské revoluce do jisté míry odpovědná za změnu role vlády evropského typu, za její transformaci v aktivního iniciátora a realizátora sociálních změn. Program Francouzské revoluce byl v tomto smyslu koncipován jako odpověď na to, co Robespierre nazval „nejposvátnější ze všech zákonů, blaho lidu, nejneporušitelnější ze všech nároků, nezbytnost“. ... Dnes, kdy legitimitu vládních akcí zaměřených ke zmírnění bídy uznávají ... všichni, mizí tato fráze postupně z oběhu; sporná není již otázka, nýbrž odpověď.“ [Scruton 1989: 136]

Masaryk vymezuje sociální otázku jako otázku, která je spojena s nerovností a s uvědoměním si tohoto faktu jak o nespravedlnosti, a to širším okruhem lidí. Jako praktická činnost směřuje k řešení sociálních otázek všech tříd a vrstev, nikoli jen dělnictva. [Krebs 1997: 15]

Podobně vymezuje sociální politiku i český ekonom, politik a filozof Karel Engliš, podle kterého se jedná o „...praktické snažení, aby společenský celek byl vypěstěn a přetvořen co nejideálněji. Hybným pérem sociální politiky není milosrdenství, nýbrž spravedlnost a společenská účelnost“. [Engliš in Krebs 2007: 21]

Malá čs. encyklopedie vymezuje sociální politiku jako souhrn cílů, aktivit, prostředků a realizací sociálního programu té které společnosti. Sociální politika je závislá na typu společenského zřízení, jeho politických a ekonomických poměrech a na tradicích. Má proto v různých dobách a v různých společnostech různý obsah, rozsah, plní různé funkce, respektuje jiná kritéria. [Krebs 2007: 21]

Sociální politika může být také chápána jako ráz, směr, způsob, hledisko politiky vůbec, nikoli jen jako její část nebo obor. Podle českého ekonoma Josefa Macka musí sociální politika pronikat veškerou politikou, především pak politikou hospodářskou. Jedině tak může být především politikou preventivní. Musí být politikou, při níž by „zájmy lidí ve společnosti byly uspokojovány způsobem trvale prospěšným celku“. [Macek in Krebs 2007: 21]

Potůček definuje sociální politiku prostřednictvím vymezení jejího cíle, kterým je podle něj „směřovat k ideálu vyváženého rozvoje bytostných sil každého člověka

(s hodnotovými akcenty podpory zdraví, ekologické citlivosti, rozvoje vzdělanosti, sociální participace a podpory, rozvíjení morálky mezilidských vztahů, pěstování všelidských hodnot a svébytnosti každého jedince).“ [Potůček 1999: 29]

Strieženec od obecnějšího vymezení úkolů sociální politiky pokračuje k výčtu oblastí, kde se sociální politika uplatňuje, když říká: „Sociální politika formuje uspořádání v konkrétní společnosti, stanovuje rozsah sociální ochrany, sociální záměry, prevenci sociálně dezintegračních procesů, dotváří komplexní životní podmínky, zdravotní, vzdělávací, pracovní, sociálně ochranné a pracovněprávní vztahy, včetně péče o životní prostředí a pracovní prostředí“. [Strieženec in Tokárová et al. 2002: 33]

Koldinská vymezuje sociální politiku jako úsilí o koncipování politiky státu s cílem vytvořit takový systém, který bude společnost chránit před vznikem sociálních patologií a zabezpečí v ní sociální soudržnost. [Koldinská 2007: 21]

- Jak už jsme si řekli, každý z autorů definuje sociální politiku jinak a akcentuje jiné skutečnosti. Zkuste se na každou z uvedených definic podívat kritickými očima a formulovat, které skutečnosti autor zdůraznil a které podle vás pominul.
- Jak se liší uvedené definice sociální politiky od té, kterou jste si v předchozím úkolu definovali laicky? Revidujte své vlastní vymezení sociální politiky.

1.1 Vymezení pojmu „sociální“ a pojmu „politika“

K vymezení pojmu „sociální politika“ tedy směřuje, jak vidíme, mnoho různých cest. Jedna z nich by mohla vést přes definování složek, ze kterých se tento pojem skládá, tedy pojmu „sociální“ a pojmu „politika“.

Adjektivum „sociální“ má kořeny v latinských slovech **sequi** = následovat, doprovázet, **socius** = druh, společník, **socialis** = družný, společenský.

Pojem „sociální“

Pojem sociální je obvykle chápán ve třech významových rovinách [Krebs 2007: 21–22]:

- **v nejširším slova smyslu** – to je sociální jako společenský, týkající se společnosti, vztahů mezi lidmi ve společnosti – v tomto smyslu se objevuje ve slovních spojeních jako „sociální jevy“, „sociální řád“, „sociální původ“ a jiných;
- **v užším slova smyslu** – sociální jako snaha bezprostředně směřující ke zdokonalování životních podmínek lidí. V tomto smyslu je užíván ve slovních spojeních jako „sociální revoluce“, „sociální hnutí“ a podobně;
- **v nejužším slova smyslu** – sociální spíše ve smyslu kurativním, ve smyslu řešení nepříznivých nebo nouzových sociálních situací (například péče o osoby v hmotné nouzi, o jedince se zdravotním postižením a podobně – všeobecně ve smyslu pomoci v situaci, kdy jednotlivce nemůže uživit jeho vlastní práce).

Každá z těchto rovin má své opodstatnění. **Snaha vymezit sociální politiku co nejšířejí** je výrazem určitého syntetického pohledu na společnost, která je systémem bytostně sociálním. **Užší a nejužší významové roviny** jsou výrazem analytictějšího pohledu na společnost a orientují se na sociální realitu nebo její část, to je jinými slovy na sociální sféru, sociální dimenzi nebo program společenského vývoje. [Krebs 2007: 22]

Pojem
„politika“

Pojem „**politika**“ vzešel z řeckého **politiké** = správa. Politika jakožto správa je potom „činností sledující záměrně nějaký cíl, řídící za trvalým účelem příslušné záležitosti. Činnost se pak může sledovat podle subjektů, jichž se dotýká, nebo podle objektů, které se spravují.“ [Tomeš 2002: 20]

Potůček [1995: 49] definuje politiku jako proces záměrného ovlivňování jednání jednotlivců a institucí.

K **vymezení pojmu „politika“** říká Houbal: „Při hledání vyčerpávající odpovědi na otázku, co je to politika, se podobně jako v ostatních společenských vědách musíme často spokojit s konstatováním a závěrem, že úplnou a vyčerpávající odpověď nenalezneme. Jsou minimálně dva důvody tohoto stavu. Přílišná rozlehlost prvků, které lze ve společnosti považovat za politické, a vysoká míra subjektivismu v přístupu k politice. Politika je také společenskou oblastí s vysokým stupněm rozvoje, rychlými a neustálými změnami, které způsobují v některých případech nemožnost využití výsledků jejich analýzy v praxi, protože ještě před ukončením analytického procesu byly zkoumané prvky překryty novým rozměrem politiky. Variabilita, mnohostrannost, rychlost změn v čase, ale i v místě, činí z politiky jako předmětu vědy záležitost velmi složitou a komplikovanou. Do pohledu vědce, který zkoumá politiku, se promítá jeho zkušenost, jeho politická socializace, jeho sociální zakotvení (ne vždy), vzdělání, vliv tradice, etický a hodnotový systém, jeho psychická charakteristika, emocionalita a řada dalších prvků, které ovlivňují jeho přístup... a spolupůsobí na ‚výstupy‘ a závěry jeho bádání.“ [Čermák, Fiala, Houbal 1994: 8]

Politiku vzhledem k naznačeným těžkostem v definování můžeme obecně chápat jako **specifickou společenskou činnost**, konkrétní jednání různých subjektů na různých úrovních (tedy nejen státu), kterými je **ovlivňována společenská realita** v nejširším slova smyslu. Touto činností jsou prosazovány a naplňovány určité, předem formulované **cíle**, jejichž výběr by měl být **výsledkem vědeckého poznání**. Politika jako praktická činnost tedy předpokládá vysokou odbornou úroveň a profesionalitu, včetně schopnosti správně zvažovat podmínky, čas, prostředky, způsoby, formy a metody tvorby, posuzování a realizování cílů. [Krebs 2007: 22]

Heywood definuje politiku jako činnost, jejímž prostřednictvím lidé tvoří, chrání a mění obecná pravidla, kterými se spravují ve svém životě. Politika je tedy podle něj neodlučitelně spjata na jedné straně s konfliktem a na straně druhé se spoluprací. Proto se říká, že jádrem politiky je řešení sporů, tedy proces, který usiluje o sladění protichůdných názorů a zájmů. Píše: „O politice v tomto širokém slova smyslu je však vhodnější uvažovat jako o hledání řešení sporů než jako o jeho dosahování; ne všechny spory se totiž vyřeší a ne všechny mohou být vyřešeny. Nicméně: nevyhnutelná přítomnost roznosti (nejsme všichni stejní) a nedostatku (nikdy není všeho dost pro všechny) nutně vede k tomu, že politika je jedním z těch rysů lidské existence, před kterými nelze uniknout.“ [Heywood 2004: 24]

Heywood [2004: 24–32] představuje několik tváří politiky, kterými jsou:

- politika jako umění vládnout;
- politika jako věci veřejné;
- politika jako kompromis a konsensus;
- politika jako moc a rozdělování zdrojů.

Pokud bychom na **politiku** nazírali **strukturálně**, mohli bychom hovořit o politice zhruba jako o integraci následujících **tří složek** [Čermák, Fiala, Houbal 1994: 9]:

- první část politiky je tvořena **soustavou politických idejí, názorů a teorií**. Ty se ale stanou reálnými až v okamžiku, kdy je někdo fakticky prosadí do praxe. To znamená, že je v nich nalezen dostatečně silný motiv pro jednání, je stanoven konkrétní cíl nebo cíle politického snažení a jsou propracovány postupy pro jejich dosažení. Tady politické ideje přecházejí do
- druhého rozměru politiky, to je do **praktické činnosti**, která bývá nazývána **politickými procesy**. Zde už je politika především praktickou činností, která usiluje o dosažení předem formulovaných výsledků. Ty jsou nezbytným předpokladem k tomu, aby původně formulované cíle nepřišly o své stoupence, kteří jsou ochotni je dále rozvíjet, prosazovat;
- třetí složkou politiky jsou **politické instituce**, ustanovené k tomu, aby mohly být formulované politické myšlenky realizovány v každodenní praxi. Politickými institucemi nerozumíme pouze klasické instituce státu (vládu, parlament, soudy apod.), ale i politické strany, odbory, nátlakové skupiny, různá volební seskupení, politické koalice a řadu dalších prvků, které do politiky bezprostředně či zprostředkovaně zasahují a ovlivňují ji.

Scruton uvádí, že pojmu politika se dnes užívá k označení činnosti spjaté s vládnutím. Ovšem na to, co tato činnost vlastně obnáší či by měla obnášet, mají lidé nejrůznější názory. Idealisticky orientovaní myslitelé podle něj odlišují v zásadě politické formy vládnutí od forem vrchnostenských – obě zavádějí právo, ale politika se vyznačuje snahou o získání souhlasu s takovým právem, a to prostřednictvím zastoupení a usmiřování.

Politika je tedy podle nich v protikladu ke svrchovanosti. [Scruton 1989: 97–98] Scruton nabízí ke zvážení také definici Bernarda Cricka, která zní: „Politiku můžeme jednoduše definovat jako aktivitu, jejímž prostřednictvím jsou rozdílné zájmy uvnitř dané jednotky vládnutí usmiřovány tím, že se jim dává podíl na moci úměrný jejich významu pro blaho a přežití celé pospolitosti. A... politický systém je takový způsob vládnutí, v němž se politika osvědčuje jako prostředek garantující rozumnou stabilitu a pořádek“ [Crick in Scruton 1989: 97–98].

*Na první pohled je patrné, že takové definice jsou problematické: co je míněno pojmy jako „usmiřování“, „úměrný“, „blaho“, „vládnutí“, „rozumná stabilita a pořádek“? Určitě budete souhlasit, že **praktická realizace politiky** je výsledkem nejrozmanitějších střetů politických sil, které prosazují určité teoretické koncepty či jejich prvky, ale i pragmatické cíle, mnohdy i parciální zájmy a samozřejmě je výsledkem ekonomických možností a národních specifik a tradic.*

- Z výše uvedeného tedy vyplývá, že politické rozpory by měly být podle všeho pouze výsledkem střetu dvou různých teoretických doktrín. To by mělo tvořit již zmiňovaný rozdíl mezi politikou a politikařením. Nepohádáme se, když budeme diskutovat o tom, co se v tomto ohledu děje na naší politické scéně v posledních letech?
- Věnujte pozornost skutečnosti, že začínáme hovořit odděleně o praktické realizaci (sociální) politiky a o jejích teoretických základech.
- Pokud bychom již měli v tomto momentě hovořit o spojení slov „sociální“ a „politika“, dostáváme se k dalšímu spornému bodu, kterým je otázka, zda je sociální politika jednou z částí politiky jako celku, či zda bychom měli trvat na tom, aby veškerá politika byla „sociální“. Jaký je váš názor?

*Sociální
politika*

Tomeš [2001: 20] vykládá spojení obou uvedených slov, tedy **pojem „sociální politika“**, jako soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů o změnu nebo udržení a fungování svého nebo jiného (státního, obecního) sociálního systému. Toto úsilí je podle něj, zdůrazněme si:

- soustavné a
- cílené.

Sociální politika se uskutečňuje [Matoušek 2001: 155]:

- rozhodováním nebo zdržením se rozhodování sociálního subjektu;
- činností nebo nečinností sociálního subjektu;
- strpěním činnosti jiných sociálních subjektů nebo objektů.

Výsledkem sociální politiky je potom [Matoušek 2001: 155]:

- ovlivněné chování aktérů sociální politiky;
- činnost (fungování) nebo nečinnost subjektů sociální politiky;
- vznik, fungování, změna nebo zánik sociálních institucí či systémů.

Sociální politika jako sociální praxe je praktickou činností, politickým procesem. Zároveň je však předmětem odborného zájmu sociální politiky coby vědního oboru. Další možností, jak můžeme sociální politiku definovat, je tedy její **rozlišení na praktickou aktivitu a vědeckou disciplínu**. Protože vymezení sociální politiky jako vědecké disciplíny je kratší, uvedeme si nejprve to:

1.2 Sociální politika jako vědecká disciplína

*SP jako
vědecká
disciplína*

Sociální politika jako vědní obor se zabývá zkoumáním sociální politiky jako praktické aktivity, je tedy analýzou procesů tvorby a realizace politik dotýkajících se vztahů občanů a sociálních podmínek jejich života. Zabývá se nerovnostmi (například ve střední délce života, ve vzdělávacích šancích, ve zdrojích peněz a času) a jejich rozdělením ve společnosti. Zároveň se věnuje politickým procesům, institucím a činnostem, které tyto nerovnosti ovlivňují. [Potůček 1995: 33]

„Věda o sociální politice zkoumá a kategorizuje sociální problémy i jevy ve společnosti a analyzuje úsilí o řešení problémů i způsoby ovlivňování vývoje sociálních jevů. Z analýz úspěšnosti vyvozuje závěry o efektivnosti řešení a formuluje alternativy pro další společenské úsilí. ... Politika, má-li být efektivní, si musí zvolit cíl a vypořádat se s důsledky rozporupných voleb. Věda jí v tom pomáhá analýzami efektů předchozích voleb.“ [Tomeš 2010: 21]

Pro sociální politiku jako vědeckou disciplínu je typická **problémová a empirická orientace**. Jádrem poznávacích přístupů sociální politiky, její hlavní oporu vytvářejí další společenské vědy, zejména ekonomie, sociologie, politické vědy, právo. [Potůček 1995: 33] O jednotlivých vztažných vědách sociální politiky budeme v této studijní opoře hovořit později.

Sociální politika jako věda si **nevytvořila specifickou metodologii**, kterou by se odlišovala od jiných sociálních věd. Proto být originální v metodologii výzkumu sociální

politiky znamená ovládat a umět odhadnout slabiny a sílu metod disciplín, které sociální politika užívá k dosahování svých poznávacích cílů, umět je vhodně vybrat, případně kombinovat. Vzhledem k tomu, že neexistují předem daná pravidla a optimální postupy vědeckého poznání v sociální politice, je zde prostor i pro využití imaginace, invence, získaných zkušeností. V tom může být jak síla, tak limity poznání sociální politiky. [Potůček 1995: 130]

1.3 Sociální politika jako praktická aktivita

Sociální politika jako praktická aktivita formuje vztah jedinců a sociálních podmínek jejich života. Každý je nějak účasten sociální politiky, nějakým způsobem ji spoluvytváří, zároveň je však každý vystaven sociálním podmínkám, které jsou pro něj něčím vnějším, tedy nemá je ve své moci. Každý je tedy jak subjektem, tak i objektem sociální politiky. [Potůček 1995: 30]

*SP jako
praktická
aktivita*

Sociální politika coby praktická aktivita je neurčitý pojem s neurčitým obsahem: někdy označuje až tři čtvrtiny politiky vlády, jindy pouze snahu udržet příjem chudých na určité úrovni, čímž se opět dostáváme k problému širší jejího vymezení. [Wilensky in Večeřa 2001: 29]

Hlavním cílem sociální politiky v její praxi je čelit sociálním a ekonomickým ohrožením, s nimiž se lidé v průběhu svého života setkávají (kuratela), případně vytvářet příznivé podmínky pro rozvoj jedinců a sociálních skupin (prevence). [Potůček 1995: 30–31]

Mnozí z autorů obcházejí nutnost definovat sociální politiku jako praktickou činnost tím, že se uchylují k **výčtu složek sociální politiky**.

*Složky sociální
politiky*

Tak například dle Marshalla [in Potůček 1995: 31] se **sociální politika** vztahuje k politice vlád mající přímý dopad na zabezpečení občanů příjmy nebo službami. Jejím jádrem je tedy sociální zabezpečení, zdravotní a sociální služby, bytová politika.

Dle Titmuse [in Potůček 1995: 31] je **jádrem sociální politiky** problematika práce a zaměstnanosti, sociálních dávek, sociální péče, sociální pomoci a podpory. Toto jádro je doplněno o rodinnou politiku, o činnost svépomocných a zájmových sdružení a organizací, o obce a regiony jakožto subjekty sociální politiky a o distribuci placené a neplacené práce.

V **definicích sociální politiky jako praktické aktivity** většinou nalezneme tyto **tři společné znaky** sociální politiky [Titmuss in Potůček 1995: 31]:

*Společné znaky
definice SP*

- **prospěšnost občanům**: není sociální ta politika, která nepřináší občanům pozitivní efekt. Cílovou skupinou opatření sociální politiky může být jak celá populace (zdravotní politika), tak některá specificky vymezená skupina obyvatelstva (politika zaměstnanosti zaměřená na obyvatelstvo v produktivním věku);
- **vázanost na ekonomické i mimoekonomické cíle** (například udržení minimálního příjmu, což je ekonomický cíl, či narovnání příležitostí ve vzdělávání dětí zdravých a dětí s postižením, které je mimoekonomickým cílem);
- **užívání nástrojů umožňujících přerozdělování (redistribuci) zdrojů**: redistribuce zdrojů se netýká pouze přímo finančních prostředků (např. sociální dávky pro chudé jsou redistribucí příjmů „bohatých“ směrem k „chudým“), redistribuovány mohou být i tzv. „příležitosti“ – například podporou zaměstnavatelů při zaměstnávání osob se zdravotním postižením.

Toto jsou tedy tři body, na kterých se většina definic sociální politiky shodne.

- Pokuste se kriticky zhodnotit výše uvedené tři znaky sociální politiky. Pomohu vám otázkami:
 - Není to tak, že co je jednomu ku prospěchu, je jinému nutně na úkor?
 - Existuje opravdu nějaký mimoekonomický cíl?
 - Je možné redistribuovat „příležitosti“ bez redistribuování finančních prostředků?

Úzké a široké pojetí SP

Často se používá dělení na „široké“ a „úzké“ vymezení sociální politiky jako praktické disciplíny [Potůček 1995: 31]:

- **sociální politika v širším slova smyslu** zajišťuje prevenci dezintegračních procesů, a to úpravou nejen pracovních, ale i zdravotních a životních podmínek a přípravou lidí pro život. Patří sem tedy zdravotní politika, některé aspekty bytové, kulturní a školské politiky a nověji i péče o životní prostředí. Jde zde i o takové souvislosti, jako jsou základní sociální ideje společnosti a s nimi související sociální a ekonomické vztahy – formy vlastnictví, formy vlády a společenského zřízení a podobně;
- **sociální politika v užším slova smyslu** je cílevědomou činností státu, organizací a institucí, usilující o vytváření podmínek, které omezují příčiny sociální nerovnováhy a zajišťují předpoklady pro harmonický vývoj jedinců, skupin a společenských celků (sociální politika zasahuje všude tam, kde se člověk z objektivních důvodů dostává do neřešitelných situací nebo kde je společenská pomoc žádoucí). Jedná se daleko více o pouhý soubor technologií aplikovaných v daném sociálně ekonomickém rámci. Takto pojatá sociální politika „často funguje jako ochotná služka ekonomie, vždy připravená sesbírat lidské trosky, které po sobě zanechaly ekonomické transformace...“ [Piachaud in Potůček 1995: 31].

O takto vymezené sociální politice v širším slova smyslu můžeme hovořit jako o převážně preventivní, profylakticky zaměřené, sociální politika vymezená v užším slova smyslu představuje spíše kurativní zásahy v oblastech, kde již vznikl nějaký problém.

Aktivní a pasivní SP

V těchto souvislostech můžeme podle toho, jaký sociální politika volí přístup k řešení svých problémů, ještě dále rozlišit [Krebs 2007: 25–26]:

- **aktivní (perspektivní) sociální politiku**, která upřednostňuje prevenci, snaží se tedy svými opatřeními předcházet vzniku sociálních problémů;
- **pasivní (retrospektivní) sociální politiku**, která pouze zmírňuje následky, zaměřuje se na řešení již vzniklých sociálních problémů, je reakcí na již vzniklé potíže.

Jako další možné vymezení sociální politiky coby praktické činnosti rozlišuje Krebs [1997: 20–21] tři přístupy:

- **široké pojetí sociální politiky** – sociální politika jako konkrétní jednání zejména státu, kterým je ovlivňována sociální sféra společnosti. Sociální politika je vnímána jako aktivita vážící se bezprostředně k životním podmínkám lidí. Toto vymezení je významné zejména pro dlouhodobé koncepční úvahy o sociální politice, souvisí s volbou typu sociální politiky, s volbou určité sociální doktríny, sociálního programu;
- **sociální politika jako oblast hospodářské politiky** – cílem takové sociální politiky je eliminace sociálních tvrdostí, které provázejí fungování tržního mechanismu. Toto pojetí redukuje sociální politiku na systém opatření především v oblasti zaměstnanosti, mzdového vývoje a na některá opatření sociálního zabezpečení;

- **nejužší pojetí sociální politiky** – sociální politika je redukována více méně na „nouzová“ řešení, na soubor opatření, která jsou přijímána ve prospěch osob, jejichž životní úroveň je alespoň po určitou dobu zajišťována nikoli na základě pracovního výkonu, ale cestou veřejné spotřeby.

- Který z výše uvedených přístupů k vymezení sociální politiky podle vás ve svém programovém prohlášení deklarovala naše poslední vláda? A jak se lišily deklarace od toho, jaká sociální politika se realizovala ve skutečnosti?

Na následujících řádcích si již jen načrtněme, jaká různá zajímavá zákoutí v sobě sociální politika skrývá, z jakých různých zorných úhlů je možné se na ni podívat. V dalších kapitolách se budeme k těmto tématům obsírněji vracet a diskutovat o nich:

Rozlišuje se **kvalitativní a kvantitativní stránka sociální politiky**:

*Kvalita
a kvantita SP*

- **kvalitativní** stránkou rozumíme úroveň jednotlivých opatření, jako je například dostatečnost dávek, kvalita poskytovaných služeb a další;
- **kvantitativní** spočívá jednak v rozsahu, respektive okruhu osob, které se zúčastňují na opatřeních sociální politiky, a jednak v rozsahu, respektive počtu sociálních situací, ve kterých společnost zasahuje.

Pokud si jako příklad vezmeme přídavek na dítě a srovnáme jeho stávající podobu s podobou v předchozích právních úpravách, tak můžeme konstatovat, že:

- z hlediska kvantitativního došlo k omezení počtu oprávněných osob, protože přídavek na dítě je čím dál přísněji testován příjmy rodiny;
- z hlediska kvalitativního došlo ke zlepšení, protože sama dávka je poměrně velkorysá oproti jedné z předchozích právních úprav, kdy přídavek na dítě mohl být vyplácen i v částce nižší než 200 Kč.

- Zjistěte si v příslušné právní normě (která to bude?) stávající výši přídavku na dítě. Podle čeho je jeho výše odstupňovaná?

Sociální politika musí vycházet ze **tří základních předpokladů**:

*Předpoklady
SP*

- tradice (co bylo),
- předpokladů a možností (co je, jaká je realita),
- očekávání občanů (co a jak by mělo být).

A jaká by měla sociální politika být?

- **transparentní** – aby bylo zřejmé, o co usiluje, od koho komu co přerozděluje a proč,
 - **pravdivá** – aby její deklarace odpovídaly praktickým činům,
 - **motivující** – musí vést občany k aktivitě,
 - **preventivní** – nejlepší pomoc je ta, kterou nebylo třeba vůbec poskytnout.
- Řekli jsme si, že sociální politika musí vycházet ze tří základních předpokladů. Jedním z nich jsou i možnosti. Pokuste se upřesnit, o možnosti koho/čeho by se mohlo jednat.
 - Je česká sociální politika motivující? Ilustrujte svůj názor na příkladu.

Doporučená literatura k první kapitole:

KREBS, Vojtěch et al. (2007) *Sociální politika*. Praha: Aspi, pp. 17–26.

POTŮČEK, Martin. (1995) *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, pp. 30–35.

TOMEŠ, Igor. (2001) *Sociální politika. Teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Socioklub, pp. 13–21.

Studijní cíle:

Po prostudování kapitoly **Základní charakteristiky sociální politiky** byste měli:

- umět vysvětlit, proč se zatím vědci neshodli na jednotné definici sociální politiky;
- umět prezentovat definici sociální politiky, která je vám nejbližší, a argumentovat, proč je to právě tato;
- umět rozlišit a představit sociální politiku jako vědu a jako obor praktické činnosti;
- umět vymezit „široké“ a „úzké“ pojetí sociální politiky jako praktické disciplíny,
- dále umět vysvětlit rozdíl mezi aktivní a pasivní sociální politikou a nakonec
- rozlišit kvalitativní a kvantitativní stránku sociální politiky.

2 Vymezení navazujících pojmů

Průvodce kapitolou:

- abychom netápali v terminologických temnotách, vymezíme si některé nejdůležitější pojmy, se kterými sociální politika operuje;
- poznáme různá možná vymezení těchto pojmů a mnohé související nejednoznačnosti;
- mezi tyto nejdůležitější pojmy řadíme: sociální potřeby, sociální suverenita a sociální bezpečí, sociální dezintegrace a sociální napětí, životní úroveň, sociální (životní) situace, sociální potřebnost a sociální událost, sociální práva, instituce sociální politiky, sociální správa, sociální zabezpečení, záchranná sociální síť, životní minimum, sociální diskriminace;
- k mnohým z nich se však budeme ještě vrátet podrobněji v následujících kapitolách.

A nyní již k jednotlivým pojmům:

2.1 Sociální potřeby

Sociální potřeby jsou velice důležitým aspektem sociální politiky. Uspokojování sociálních potřeb lidí je základním záměrem sociální politiky. Pro realizaci sociální politiky je důležité tyto potřeby poznat, popsat a kvantifikovat. **Potřebami** nazýváme všechny požadavky organismu vrozené nebo získané, vyvolávající pocit nějakého nedostatku a nutící jedince nebo skupiny lidí k činnosti. Na základě svých potřeb jednotlivci i skupiny rozvíjejí svoje zájmy. Potřeba je tedy motiv k jednání a neuspokojená potřeba vede k deprivaci. [Matoušek 2003: 157]

*Sociální
potřeby*

Asi nejznámější teorie potřeb je dílem psychologa **Abrahama Maslowa**, předpokládám, že jste se s ní seznámili již v disciplíně věnované základům psychologie. Maslow rozlišuje pět úrovní potřeb [Plháková 2003: 368–369]:

Druhy potřeb

- **potřeby fyziologické** – patří sem potřeba výživy, spánku, sexu a dalších, jejich úkolem je zachování fyzické existence jedince;
- **potřeby bezpečí** – potřeba jistoty, stability, struktury, pořádku, svoboda od strachu, úzkosti a zmatku, potřeba předvídatelnosti okolního světa;
- **potřeby lásky a náklonnosti, sounáležitosti** – potřeba náležení někam a k někomu;
- **potřeby uznání** – jde jednak o potřeby související s vlastní zdatností a vědomím zvládnutí životních nároků (sebeúcta) a na druhé straně o potřeby související s prestiží a uznáním (úcta druhých);
- **potřeba sebeaktualizace, seberealizace** – což je potřeba, touha stát se vším, čím se stát můžeme.

Potřeby mohou být:

- **všeobecné** (týkají se všech lidí) nebo
- **specifické** (potřeby omezeného okruhu lidí).

Uznané sociální potřeby

Ne všechny potřeby jednotlivců nebo sociálních skupin jsou uznávány jako potřeby sociální. **Uznanými sociálními potřebami** se stávají, jestliže:

- se projevují pravidelně a ve zvýšeném výskytu, což je **kvantitativní hledisko**,
- jsou generalizovány natolik, že ovlivňují společenský vývoj a stávají se předmětem společenského zájmu, což je **kvalitativní hledisko**,
- a jejich řešení se stává **sociálním programem** společnosti.

*Jestliže se tedy potřeba vyskytuje u významného počtu obyvatel, prosadí se **kvantitativní hledisko** a potřeba se stane potřebou sociální. Příkladem může být zavedení rodičovského příspěvku garantovaného státem v době výrazné feminizace práce, kdy bylo zřejmé, že rodina již nemůže být odkázána na jeden příjem.*

*Příkladem, kdy převládá **kvalitativní hledisko**, je například špičková péče o extrémně nedonošené novorozence – není jich naštěstí moc, ale důraz na nezpochybnitelnou hodnotu každého dětského života směřuje k tomu, že se zachraňují i děti s porodní hmotností kolem půl kilogramu.*

- **Jistě ale najdete i příklady toho, kdy ač naplněno vrchovatě kvalitativní či kvantitativní hledisko, řešení určitého problému se sociálním programem nestane. Zkuste uvést příklad.**

Neuspokojené potřeby

Neuspokojené potřeby, ať už individuální či sociální, vyvolávají nespokojenost a tenzi, to už jsme zmiňovali. Při jejich rozšíření ve společnosti vzniká **společenský neklid**, který může přerůst až v nepokoje. Proto se v uspokojování sociálních potřeb angažuje sociální politika.

Uspokojování potřeb, které nebyly uznány a nestaly se součástí sociálního programu státu, může být předmětem zájmu nestátních neziskových organizací. Jedná se zejména o potřeby a zájmy nejrozličnějších menšin, jako jsou například národnostní minority, uprchlíci, lidé s různými handicap, ale i skupiny s alternativním životním stylem. [Tomeš 2002: 263]

- **Pokuste se uvést příklady potřeb, které mohou (na rozdíl od státu a trhu) saturovat nestátní neziskové organizace.**

2.2 Sociální suverenita a sociální bezpečí

Sociální suverenita a sociální bezpečí

„Sociální suverenitu a sociální bezpečí lze považovat za základní obecné charakteristiky postavení člověka v životě, o které vědomě či podvědomě usiluje každý jedinec a v určité míře i společnost.“ [Krebs 2007: 24]

Oba pojmy je však mimořádně obtížné definovat, jejich vnímání je velice individuální. **Sociálního bezpečí, sociální bezpečnosti** je dosahováno realizací sociální politiky, která vytváří takové systémy sociálních institucí, které zajišťují nezbytnou realizaci sociálních práv občanů. Pojmem sociální bezpečí tedy můžeme popsat **stav, kdy je garantováno naplnění základních sociálních práv jedinců ve společnosti**. O tom, co jsou to sociální práva, budeme hovořit o několik odstavců dále.

Sociální suverenita a sociální bezpečí jsou **ve vzájemném těsném svazku**. Pokud má člověk slabý pocit sociálního bezpečí, může vykazat pouze malou nebo mizivou sociální suverenitu, odvahu a výkonnost. Cítí-li se člověk bezpečně, může být i výkonný

a suverénní, a naopak suverénnost a ocenění výkonu tvoří předpoklady vyššího sociálního bezpečí. [Krebs 2007: 24]

- Porovnejte například míru sociálního bezpečí a sociální suverenity v případě na jedné straně vysoce kvalifikovaného právníka a na druhé straně pomocného dělníka, pokud by došlo na jejich pracovišti ke sporu s nadřízeným.
- S čím vším podle vás souvisí míra sociálního bezpečí a suverenity?

Tomeš používá podobného, a přece jen odlišného pojmu „sociální bezpečnost“. Uvádí, že pojem nemá definici, která by byla přijatelná pro všechny, a odkazuje se v jeho vymezení na Úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 102/1952, o sociální bezpečnosti. Zde je pojmem „sociální bezpečnost“ označena skutečnost, že občan není vystaven nebezpečí existenční likvidace. Sociální bezpečnost pak zahrnuje soustavy veřejnoprávních dávek, na které má občan nárok ze zákona, a to pro případ [Tomeš 2010: 31–32]:

- zdravotní péče;
- nemoci;
- nezaměstnanosti;
- stáří;
- pracovního úrazu a nemoci z povolání;
- podpory rodiny;
- mateřství;
- invalidity a
- při ztrátě živitele.

Opakem sociální suverenity je sociální závislost (ujařmenost) a opakem **sociálního bezpečí** je **sociální ohrožení** (tíseň). Smyslem sociální politiky je potom zajišťování a udržování sociální suverenity a bezpečí a omezování sociální závislosti a ohrožení. [Krebs 2007: 25]

2.3 Sociální dezintegrace a sociální napětí

Výraznější sociální nerovnováha vznikající ve společnosti může přispívat k **dezintegraci jedince**. Jistě již víte z psychologie a sociologie, že lidskou osobnost považujeme za výslednici biogenních, psychogenních a sociogenních faktorů – o celistvosti osobnosti mluvíme, jestliže uvedené prvky nejsou ve vzájemném konfliktu.

Vnitřní integrace osobnosti je potom v úzkém vztahu k **sociální integraci člověka**. Čím je člověk vnitřně vyrovnanější, tím má větší předpoklady realizovat svou osobnost v aktuálních společenských souvislostech a naopak. K narušení sociální integrace člověka může dojít buď narušením jeho vnitřní integrace, nebo také působením sociálních procesů, které plodí sociální nerovnováhu. Stanou-li se vnitřně dezintegrovány členové větších sociálních skupin, je-li tedy naplněno měřítko kvantitativní, můžeme hovořit o **sociální dezintegraci**.

Sociální politika je v této souvislosti činností, která by měla směřovat k prevenci, neutralizaci, případně ke kompenzaci následků sociální dezintegrace lidí v určitých historických podmínkách, způsobených mimo jiné také sociální nerovnováhou a vyvolávajících sociální napětí.

*Sociální
dezintegrace*

*Sociální
napětí*

Sociálně dezintegrovánými lidmi míní Tomeš [2001: 158–159] občany, kteří se ocitli v nepříznivé situaci, kterou nemohou překonat vlastními silami a mnozí z nich již ztratili schopnost uvědomit si její nepřijatelnost, chybí jim motivace ke změně. Způsobem svého života se dostávají do konfliktu se společností. Cílem sociální politiky směřované na tuto skupinu klientů je vrátit jim sociální suverenitu a nezávislost a zabránit jim, aby svým chováním poškozovali své sociální okolí a případně i sebe sama, případně toto minimalizovat.

- Pokuste se poznatky o sociální dezintegraci a o sociálním napětí ilustrovat na příkladech.
- Jedná se při vzniku napětí mezi dvěma jedinci o napětí sociální? Proč?

2.4 Životní úroveň

Životní úroveň

Životní úroveň je vymezena kvantitativně, ekonomicky. Rozlišuje se:

- životní úroveň společnosti a
- životní úroveň jednotlivce (nebo domácnosti).

Životní úroveň společnosti je chápána jako její **materiální blahobyt**. Měří se pomocí ukazatele hrubého domácího produktu na hlavu (HDP). Hrubý domácí produkt je vypočítáván jako součet hodnoty všeho zboží a služeb, které občané země za rok vyprodukují, ten je následně vydělen počtem občanů. Údaje hrubého domácího produktu používá také Evropská unie pro srovnávání „ekonomického zdraví“ jednotlivých členských zemí. Údaje o hrubém domácím produktu České republiky si můžete vyhledat na adrese <http://www.czso.cz>. [Kubátová 2010: 20–21]

Životní úroveň jednotlivce nebo rodiny je chápána jako materiální blahobyt, který se týká především **úrovně spotřeby, materiálního vybavení domácností** a obecně věcí, které lze koupit a které má člověk k dispozici. Životní úroveň se odvozuje jednak od výše příjmů osob a domácností, jednak od materiální vybavenosti domácností a bytů. Český statistický úřad měří životní úroveň domácností za pomoci porovnávání příjmů a výdajů domácností, přičemž na základě rozlišování různých výdajů vytváří tzv. Statistiky rodinných účtů – opět můžete nahlédnout, tentokrát na adrese http://www.czso.cz/vykazy/vykazy.nsf/i/rodinne_ucty. [Kubátová 2010: 20–21]

- Jaká jsou podle vás rizika měření životní úrovně?
- Jak výsledky zmiňovaných statistických šetření mohou ovlivnit sociální politiku?

2.5 Sociální (životní) situace

Sociální (životní) situace jedince nebo rodiny v sobě zahrnuje různé prvky, jako jsou majetek, osobní charakteristiky, zdravotní i sociální rodinné poměry, společenský a ekonomický status. Přítomností právě těchto odlišných prvků nabývá každá sociální situace konkrétního jedince nebo rodiny ráz jedinečnosti. Jedná se o **pojem odlišný od pojmu životní úroveň**, o pojem komplexnější a úplnější.

Sociální situace

Jako příklad můžeme zvolit dvě úplné rodiny pečující o tři děti školního věku s přibližně stejnou životní úrovní. Obě rodiny mají přibližně stejný majetek, velmi podobné měsíční příjmy. V první rodině pracují oba rodiče. Ve druhé rodině přináší většinu příjmů do rodiny otec, matka dostává invalidní důchod, je upoutaná na lůžko po rozsáhlé mozkové příhodě. Nekomunikuje, vyžaduje intenzivní ošetrovatelskou péči (krytou příspěvkem na péči, který nepočítáme pro účely našeho příkladu do příjmů), nemůže se aktivně účastnit výchovy dětí, domácích prací, výletů, kulturních akcí, s rodinou žije, ale nesdílí. Stejná životní úroveň a tak moc jiná sociální (životní) situace.

Parametry sociální situace se odlišují:

- **obsahem** – příkladem mohou být narození, mateřství, nemoc, smrt, stáří, kvalifikace, ekonomická aktivita, rodinný stav, počet dětí a podobně,
- **délkou** – kdy rozlišujeme sociální situace doživotní, dlouhodobé a krátkodobé,
- **periodicitou** – kde proti sobě stojí sociální situace jednorázové a opakované,
- **závažností** – kdy hovoříme například o řešení základní životní situace či naopak o řešení doplňkového charakteru.

Parametry sociální situace

Předmětem zájmu sociální politiky jsou především tzv. **obtížné sociální situace**, které Matoušek definuje jako „nepříznivý stav, souhrn nepříznivých podmínek a okolností, vztahujících se k určité osobě nebo skupině společně posuzovaných osob a vlivů, které se jich bezprostředně či zprostředkovaně dotýkají“ [Matoušek 2003: 133].

2.6 Sociální potřebnost a sociální událost

„Sociální rizika jsou označována také jako sociální události či sociální příhody, které jsou právem známy a s nimiž právo spojuje vznik, změnu nebo zánik práv a povinností, pomocí nichž lze předejít, zmírnit nebo překonat tíživou životní situaci způsobenou takovou událostí. Hlavními sociálními událostmi jsou zejména: nemoc, úraz, těhotenství, invalidita, stáří, narození dítěte, smrt rodinného příslušníka, popř. další důvod způsobující tíživou situaci.“ [Krebs 2007: 161–162]

Sociální rizika

Co jsou to sociální potřeby, jsme si již vysvětlili. Nejsou-li tyto potřeby naplněny nebo jsou nedostatečně naplněny, vzniká sociální potřebnost či sociální událost, které rozlišuje přehledně Konopásek [1998: 146–148]:

- **sociální potřebností** se rozumí takový nedostatek zdrojů, že dotyčný jedinec nebo rodina nedokáže uspokojovat své základní životní potřeby, protože součet příjmů v rodině nedosahuje zákonem stanovené hranice životního minima a nastalou situaci nelze řešit ani prostřednictvím majetku rodiny. Není důležité, jak k situaci došlo, podstatný je současný stav, který vyžaduje zásah zvnějšku. **Situace potřebnosti** je definovaná výhradně poměřením okamžité finanční situace dané rodiny se situací

Sociální potřebnost

Sociální událost

ostatních rodin ve společnosti. Sociální podpora, která je nástrojem řešení sociální potřeby, je potom podporou těch, kteří mají momentálně z nějakého důvodu méně (společensky neakceptovatelně méně), než mají ostatní;

- **sociální událostí** označujeme **úplnou nebo částečnou ztrátu příjmu**. Znamená to, že se něčí situace určitým způsobem zhoršila, a nezáleží na tom, zda je důsledkem pouze snížení příjmu například z nadprůměru na úroveň průměru, nebo zda příjem poklesl až pod úroveň chudoby. Důležité je, že příjem z nějakých důvodů klesl. **Sociální událost** je tedy definovaná výhradně (negativním) poměrem nově nastalé příjmové situace k dosavadnímu (minulému) příjmovému standardu daného jedince či rodiny. Hlavním **nástrojem řešení sociálních událostí** jsou **pojišťovenské systémy** obligatorní i fakultativní.

Rozdíl mezi sociální událostí a sociální potřebností si můžeme ilustrovat na příkladu nástupu matky na mateřskou dovolenou. Vzhledem k tomu, že dávky nemocenského pojištění jsou vždy nižší než příjem ze zaměstnání, jedná se o sociální událost. V některých rodinách znamená ztráta pracovního příjmu matky a její přechod na dávky nemocenského pojištění pouze nevýrazný pokles příjmů a rodina si uchovává (i když mírně snížený) důstojný životní standard. V jiných rodinách však tato sociální událost znamená propad mezi rodiny v hmotné nouzi, rodina se tedy stává sociálně potřebnou. Další sociální událostí ve většině rodin je potom přechod pečujícího rodiče z peněžité pomoci v mateřství na rodičovský příspěvek.

Zatímco deprivace v důsledku sociální události je podle Konopásky jaksi privátní – „máme se hůře než dříve, můžeme si dopřát méně pohodlí“, deprivace v situacích potřeby je nesporná a vychází ze srovnání příjmové situace sledované rodiny a společenského příjmového standardu, kdy rodina svými příjmy spadla pod hladinu společenské přijatelnosti. **Potřeba** je vymezena relacemi k příjmové situaci ostatních ve společnosti, **událost** zase relacemi k příjmové situaci dotyčného v minulosti. [Konopásek 1998: 148–149]

Příčiny sociálních událostí

Sociální události vznikají podle Krebse [1997: 213] nejčastěji **jako důsledky**:

- nedostatečné sociální prevence;
- selhání přirozených nebo náhradních zdrojů sociální soběstačnosti a jistoty jedince či rodiny (tedy tyto zdroje nejsou k mání);
- ztráty schopnosti využívat přirozené nebo náhradní zdroje sociální soběstačnosti a jistoty (tedy zdroje sice jsou k mání, ale dotyčný jich nedokáže využít);
- ohrožení občana jednáním jiného občana.

Sociální události mohou být **předvídatelné a nepředvídatelné, odvrátitelné a neodvrátitelné**. Například stáří je předvídatelná a neodvrátitelná sociální událost. [Tomeš 2001: 121]

Šířeji vnímá vymezení pojmu sociální událost Igor Tomeš, který k jejímu vysvětlení používá pojmy riziko, úkon, událost, situace:

*„Člověk prožívá různé situace, které vyvolávají určité potřeby. Potřeby jsou buď obvyklé, běžné (požívání stravy, vyměšování atp.) a člověk je umí a může uspokojit svými vlastními silami v přirozených procesech, nebo jsou neobvyklé, mimořádné (např. vyvolané nemocí) a člověk nemá sílu tak učinit. Pak mu hrozí ztráty na zdraví, výdělku, majetku atp., které neumí napravit. V tomto případě hovoříme o **riziku**.*

Riziko může být způsobeno vlastním přičiněním (**úkonem** postiženého), úkonem jiné osoby nebo nezávisle (tj. bez příčinné souvislosti) na lidském jednání, tedy **událostí** (nemoc, stáří atp.). Pro osoby, jichž se riziko týká, jsou vždy důležité jeho příčiny a obsah. Tak např. porod dítěte je z hlediska rodičů výsledek pohlavního styku (tedy úkonu), avšak z hlediska dítěte je to okolnost nezávislá na jeho vůli (událost). Pro dítě jsou následky zásadní (existenční) povahy v době, kdy je zcela bezbranné, ne tak pro rodiče. Pokud je riziko obecně (společensky) uznáno za objektivní a zasluhující si pozornost některého sociálního subjektu, jeho sociální politiky, hovoříme o **sociálním riziku**. Je-li předmětem soukromoprávní pojištění, označuje se jako **pojistné riziko**.

...

Je-li sociální riziko předmětem zájmu státu nebo některého veřejnoprávního systému, hovoříme o **sociální události**. Pojem **sociální událost** tedy označuje **riziko, které je společensky uznáno za závažné a vyžadující společenskou ochranu, protože postižená osoba nebo rodina nejsou s to jeho důsledky odvrátit.**“ [Tomeš 2001: 117]

Zde vás čeká první korespondenční úkol. Jeho zadání je:

- **Ilustrujte na příkladech rozdíl mezi sociální potřebností a sociální událostí. Jen pro pořádek: sociální událost a sociální potřebnost se samozřejmě nemusí vylučovat. Dokážete uvést také příklad, který by vysvětlil tuto větu?**

Prosím, považujte za součást zadání, že budete vycházet z Konopáskových definic sociální události a sociální potřebnosti. Ještě upozorním, že když si sousloví „sociální potřebnost“ zadáte do vyhledávače, velmi pravděpodobně narazíte na jeho vymezení v zákoně č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, který však v současné době již neplatí. Definice sociální potřebnosti podle tohoto zákona je však přiléhavá našemu účelu – jen pro zajímavost: „Občan se považuje za sociálně potřebného, jestliže jeho příjem nedosahuje částek životního minima stanovených zvláštním zákonem... a nemůže si tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním.“ (§ 1)

A bonusová nekorrespondenční otázka:

- **Které právní normy jsou ty, které kryjí hlavní sociální rizika současné české rodiny? Kryjí je podle vás dostatečně? Jak byste je vylepšili?**

2.7 Sociální práva

Sociální práva jsou spolu s právy občanskými a politickými součástí institutu **občanství** [Marshall in Večeřa 2001: 71]:

Sociální práva

- **občanská práva** zajišťují individuální svobody a rovnost jedinců před zákonem,
- **politická práva** umožňují spoluúčast na rozhodování a moci ve společnosti,
- **sociální práva** zabezpečují sdílení minimální úrovně ekonomického blahobytu a sociálního zabezpečení v případě sociální události.

Potůček definuje sociální práva vzletněji, když říká: „**Sociální práva** představují právo podílet se na užívání sociálního dědictví dané společnosti a právo žít životem civilizované bytosti – životem odpovídajícím standardům převažujícím v dané společnosti.“ [Potůček 1995: 36]

Podle Matouška [2003: 213] jsou občanům státními orgány garantována sociální práva, aby jim zajistila důstojný život bez ohledu na jejich majetek, příjmy a společenskou pozici.

V Evropě se systémy plnění sociálních práv plně rozvinuly až ve druhé polovině 20. století, jsou základem vzniku sociálního státu. Konkrétní sociální práva jsou v jistém smyslu předpokladem i výsledkem konkrétní sociální politiky.

Právní
ukotvení

V **Listině základních práv a svobod**, která se stala součástí naší ústavy, jsou uvedena základní sociální práva, z nichž ústava vychází. Promítla se do nich ve svém znění i Evropská sociální charta. Formulována jsou například tato sociální práva:

- právo na příležitost vydělat si na živobytí ve svobodně zvoleném zaměstnání,
- právo svobodně se sdružovat s jinými na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů,
- právo na bezpečné pracovní podmínky,
- právo na spravedlivou odměnu za odvedenou práci,
- právo na zvláštní ochranu žen, mladistvých, osob se zdravotním postižením a podobně.

V dalších bodech jsou vyjmenovány zásady směřující k ochraně rodiny, žen, dětí a mládeže, k ochraně starších občanů, právo na zdraví a na přiměřené vzdělání, na ochranu výsledků duševní činnosti a podobně.

Jednotlivá sociální práva jsou potom rozpracována konkrétněji v **zákonných normách**, jakými jsou u nás například občanský zákoník, zákoník práce, zákon o sociálně-právní ochraně dětí a podobně. Pro sociální práva je však stěžejní nejen jejich přijetí formou zákona, ale je třeba důsledně trvat i na jejich právní **vymahatelnosti**, která je jedním z důležitých předpokladů sociálního bezpečí občanů (dle článku 41 Listiny základních práv a svobod jsou sociální práva vymahatelná pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí).

- Nyní již víte, co jsou to sociální práva. Jak byste nyní vymezili pojmy „sociální bezpečí“ a „sociální suverenita“?

Matoušek vysvětluje v souvislosti se sociálními právy, jaké překážky mohou nastat při jejich uplatňování a dosahování: **Překážky při uplatňování sociálních práv** jsou „všechny druhy legislativních, organizačních i personálních faktorů ztěžující klientům přístup k sociálním právům. Překážku může představovat zákonodárství, které některá tato práva nezná, a tudíž nechrání, zákony zvýhodňující některé skupiny, ‚díry‘ v záchranné sociální síti, chybějící specifikace oprávnění občana k využití záchranného systému a chybějící specifikace minimálního standardu služeb. Může chybět i systém monitorování toho, jak jsou práva dodržována, a nedokonalý může být i systém jejich vynucování. Problém může být i v nedostatečném financování podpůrných opatření, a to jak na straně poskytovatelů, tak na straně klientů. Služby mohou být špatně personálně zajištěny, personálu může chybět přiměřené vzdělání a pracovní dovednosti. Uplatňování sociálních práv může komplikovat také špatné řízení, a to jak na úrovni státu, tak v jednotlivých službách (např. fragmentace služeb nutící klienta ke kontaktům s mnoha institucemi při řešení jednoho problému). Klienti mohou být o svých právech nedostatečně informováni.

Poskytovatelé služeb mohou sami vylučovat některé skupiny a na druhé straně příslušníci některých skupin mohou vnímat služby jako nedostupné. Překážku představuje rovněž nedostatečná pozornost státu a samosprávných orgánů vůči určitým ohroženým skupinám lidí, případně vůči regionům, kde se sociální problémy kumulují“ [Matoušek 2003: 169].

2.8 Instituce sociální politiky

Pojem instituce souvisí bezprostředně s **uspokojováním lidských potřeb**. Obecně pojmem **instituce** rozumíme „zavedené právo, obyčej, zvyklosti, úzus, organizace nebo jiný prvek politického či společenského života lidí, které regulují princip nebo úmluvu, sloužící potřebám společenství nebo obecným cílům civilizace“ [Scruton 1989: 43].

Instituce sociální politiky jsou zřizovány k tomu, aby zajistily praktický výkon sociálně politických opatření. Jsou jedněmi z komplexnějších nástrojů sociální politiky, obvykle bývají přesně definovány zákonnými předpisy.

Podrobněji se budeme historickému vývoji sociální politiky a jejích institucí věnovat ve studijní opoře Sociální politika pro sociální pracovníky II, nyní snad jen co nejstručněji:

Instituce sociální politiky vznikaly a vyvíjely se v určité historické posloupnosti v reakci na to, jak vznikaly, vynořovaly se nové sociální problémy, a později jak stát, jako hlavní aktér sociální politiky, za ně začal přebírat odpovědnost nebo ji delegoval zákonem na jiné subjekty sociální politiky (například na obce). Tak **se postupně rozvíjely následující hlavní instituce sociální politiky** [Tomeš 2010: 39–40]:

- rodinná a rodová vzájemnost,
- charitativní podpora potřebných,
- chudinská péče a domovské právo,
- pracovní právo,
- sociální pojištění,
- sociální zabezpečení realizované veřejnou sociální správou.

Mezi jednotlivými institucemi se nejednalo o postupný přechod od jedné instituce k další, ale o obohacování jejich využitelného repertoáru. Tak v současné době působí v české sociální politice jak komplexní systém sociálního zabezpečení garantovaný veřejnou správou, tak i charitativní péče o potřebné ze strany například církví, nadací či různých občanských sdružení.

Musíme však počítat také s tím, že pojmu **instituce sociální politiky** se užívá i k **označení konkrétních organizací**, které jsou aktéry sociální politiky a disponují příslušným byrokratickým aparátem (v dobrém slova smyslu).

Parkinson vtipně vylíčil fakt, že sociální instituce, když už jsou jednou ustaveny, začínají žít vlastním životem. Nejde jen o problém byrokratizace institucí sociální politiky, ale i o to, že bez pečlivého vyhodnocování a průběžné korekce jejich činnosti hrozí odcizování jejich funkcí původně zamýšlenému účelu. Například mnohé kritiky sociálních států upozornily na to, že přijatá opatření se nakonec ukázala jako kontraproduktivní: brzdila, místo aby stimulovala. [Parkinson in Potůček 1995: 51]

*Instituce
sociální
politiky*

*Vývoj institucí
SP*

Organizace

- Uvedte skutečný příklad ze současné české praxe, kterým byste ilustrovali tvrzení obsažené v rámečku rozšiřujícího textu.
- Jak do nastíněného historického vývoje hlavních institucí sociální politiky v České republice zasáhl komunistický režim v letech 1948–1989?

2.9 Sociální správa

Sociální správa

Jestliže **sociální politika** odpovídá na otázky „co dělat“ a „proč to dělat“, **sociální správa** odpovídá na otázky „jak to dělat“ a „kdo to bude dělat“. [Tomeš 2002: 35]

Sociální správa je jedním z **odvětví správy**, kdy pod pojmem **správa** je obvykle chápána určitá lidská činnost, jejímž smyslem a podstatou je zabezpečování výkonu a řízení určitých záležitostí. Pro toto jednání je charakteristická systematická, organizovaná a plánovitost, která má sloužit k dosahování žádoucího výsledku. Děje se tak ve formalizovaných systémech. Vycházíme-li ze známých tří základních funkcí státu, kterými jsou funkce zákonodárná, soudní a výkonná, správu můžeme ztotožnit s výkonnou funkcí státu. [Tomeš 2002: 19–20]

„**Sociální správu představují** všechny (veřejnoprávní a soukromoprávní) formalizované organizace, činnosti a postupy, jimiž se realizuje sociální ochrana obyvatelstva na daném území a jež umožňují uspokojování sociálně potřebných klientů. Takto pojímaná sociální správa má svá pravidla stanovená právním řádem, své orgány a organizace, své činnosti a předepsané postupy.“ [Tomeš 2002: 13]

Sociální správou se tedy rozumí [Matoušek 2001: 177]:

- na jedné straně **souhrn institucí** (organizací), které realizují sociální politiku,
- a na straně druhé **cílevědomá činnost** k realizaci sociálního práva.

Správa veřejná a soukromá

Podle povahy právních vztahů rozeznáváme [Tomeš 2002: 22]:

- **správu veřejnoprávní neboli veřejnou** – nositeli veřejné správy jsou státní a jiné samosprávné veřejnoprávní instituce, jako jsou kraje, obce, veřejnoprávní fondy, veřejnoprávní rozhlas a televize a podobně. Veřejná správa se vztahuje k oblasti veřejnoprávních vztahů. Je zřizována státem ke správě věcí veřejných ve veřejném zájmu a její orgány jsou zpravidla voleny občany podle pravidel stanovených právním řádem;
- **správu soukromoprávní neboli soukromou** – nositeli soukromé správy jsou organizace zřízené podle občanského nebo obchodního zákona nebo podle jiných předpisů regulujících dobrovolné sdružování občanů. Pro soukromou správu je charakteristické, že může zavazovat pouze osoby, které jsou ve specifickém dobrovolném vztahu k dané správě (zaměstnanci podniku, členové spolku, klienti). Poměry v soukromé správě se řídí jak právním řádem, tak vlastními právními akty. Rozhodování v rámci soukromé správy samozřejmě nesmí být v rozporu se zákonem.

Funkce sociální správy

Sociální správa vykonává funkci [Tomeš 2010: 27]:

- **mocenskou** – jedná se o činnosti kontrolní a například policejní, kterými sociální správa dozírá na dodržování pravidel, pořádku, právních předpisů. Příkladem státní instituce s tímto zaměřením může být Inspektorát práce, Česká obchodní inspekce a podobně;
- **služební** – jedná se o činnosti redistribuce prostředků v nejširším slova smyslu, kdy sociální správa poskytuje služby, aby dostála nárokům garantovaným právními normami. Smyslem je zprostředkovat nabývání sociálních práv občanů.

Výstavba sociální správy má mít subsidiární povahu, měla by se tedy strukturovat zdola nahoru (pojem subsidiarity si zanedlouho osvětlíme podrobněji). Přitom musí být zachovány zásady [Tomeš 2002: 77–78]:

- **účinnosti**, aby orgány a organizace co nejúčinněji uspokojovaly sociální potřeby obyvatelstva;
- **hospodárnosti**, aby jednotlivá opatření byla ekonomicky co nejúspornější při co nejvyšším dosahovaném efektu práce subjektů sociální správy.

V efektivním naplňování těchto cílů má praxi napomáhat sociální správa jako věda.

Sociální správa není příliš starý pojem. Předcházela mu pojem **chudinská správa**, označující veřejnou administrativu realizující chudinské zákony v 17. a 18. století, kdy tíha sociální správy ležela téměř výhradně na samosprávných obcích. Jako pojem se sociální správa objevuje v literatuře až koncem 19. století, kdy také vznikaly první veřejnoprávní autonomní struktury (např. sociální pojištění). [Tomeš 2002: 33–34]

- Je zřejmé, že i vymezení akčního pole sociální správy bude souviset s vymezením širě pojmů sociální, sociální politika, sociální potřebnost. Uvedte, které současné správy v České republice považujete za sociální a které již ne.
- Jaká forma vyplácení přídatku na dítě se vám jeví jako nejefektivnější (jak byste tuto dávku spravovali)?

*Zásady
sociální správy*

2.10 Sociální zabezpečení

Významnou institucí sociální politiky naplňující sociální práva občanů je sociální zabezpečení.

Pojem sociální bezpečí musíme odlišovat od pojmu **sociální zabezpečení**. Rozdíl mezi nimi je rozdílem mezi cílovým stavem a cestou – sociální zabezpečení je mechanismem, jak dosáhnout sociálního bezpečí. [Tomeš 2001: 22]

Sociální zabezpečení můžeme obecně chápat jako „soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se uskutečňuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí občanů“ [Krebs 1997: 139]. **Politika sociálního zabezpečení** tedy ovlivňuje jednání jednotlivců i institucí s cílem kompenzovat nepříznivé důsledky různých životních okolností a událostí, ohrožujících uznaná sociální práva, nebo jim předcházet. [Potůček 1995: 69]

Sociální zabezpečení je součástí sociální politiky státu. Sociálním zabezpečením lze tedy také rozumět soustavné úsilí státu o změnu či udržení a fungování sociálního systému. K nejvýznamnějším cílům sociálního zabezpečení patří regulace odpovědnosti osob za jejich budoucnost, stanovení míry a formy sociální solidarity a prosazování a ochrana sociálních práv. [Kahoun et al. 2009: 25–26]

Sociální zabezpečení slouží k **uspokojování sociálních (uznaných) potřeb v případech** [Potůček 1995: 70]:

- závislého dětství a mládí,
- mateřství a rodičovství,
- stáří,
- nemoci a zdravotního poškození,
- invalidity,

*Sociální
zabezpečení*

Události

- nezaměstnanosti,
- chudoby,
- úmrtí živitele.

Tři pilíře **Systém sociálního zabezpečení** v současné České republice je organizován do **tří pilířů**, kterými jsou:

- **sociální pojištění** (například důchodové, nemocenské, v nezaměstnanosti),
- **státní sociální podpora** (cílovou skupinou tohoto nepojistného systému jsou zejména rodiny s nezaopatřenými dětmi) a
- **sociální pomoc** (pro nejohroženější a nejpotřebnější občany – zahrnuje pomoc v hmotné nouzi, sociální služby, sociálně-právní ochranu dětí a dávky pro občany se zdravotním postižením).

Dávky Existují dva **základní typy dávek sociálního zabezpečení** [Potůček 1995: 71]:

- **dávky nahrazující výdělek** v situaci, kdy primární výdělek není poskytován (podpora v nezaměstnanosti, invalidní důchod, nemocenské dávky a podobně);
- **dávky doplňující příjem** tak, aby byla nahrazena mimořádná vydání (přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na péči a podobně).

- Vyhledejte si na webových stránkách České správy sociálního zabezpečení úvodní stránku s profilem této organizace. Co je obsahem sociálního zabezpečení v jejím pojetí? Proveďte kritickou diskusi za využití definic Krebse a Kahouna.

2.11 Záchranná sociální síť

Záchranná sociální síť

Další důležitou institucí sociální politiky je již zmiňovaná záchranná sociální síť.

Pojem **záchranná sociální síť** zavedla Světová banka začátkem 80. let 20. století. Je to pojem „horizontální“, který označuje soubor minimálních dávek sociálního pojištění, sociálních podpor a sociální pomoci, které mají být prevencí existenčního úpadku občanů v době ekonomických reforem. [Tomeš 2010: 37]

V současné době **záchrannou sociální sítí** míníme soubor legislativních norem, které vymezují různá nezbytná opatření, jimiž stát garantuje všem občanům minimální úroveň (standard) pomoci v případě, že se ocitnou v závažných, státem uznaných nouzových situacích. [Krebs 2007: 97]

Funkce **Záchranná sociální síť plní tři základní funkce** [Krebs 1997: 129]:

- garantuje prostřednictvím právní normy ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu **minimální mzdu** (zodpovědnost výplaty minimální mzdy však leží samozřejmě na zaměstnavateli, v tom je toto sociálně politické opatření zvláštní);
- v rámci **politiky zaměstnanosti** poskytuje (obvykle v rámci pojišťovenského systému) příjmy v případě nezaměstnanosti občana a vytváří nástroje pro jeho co nejrychlejší

návrat na pracovní trh (zprostředkovatelské služby úřadů práce, motivující časové omezení výplaty dávek v nezaměstnanosti a podobně);

- garantuje **minimální příjmy** jak jednotlivců, tak rodin – prostředkem je obvykle stanovení životního minima, které v sobě zahrnuje i ochranu bydlení těchto sociálně ohrožených skupin obyvatelstva poskytováním určité části částky právě na úhradu nákladů spojených s bydlením.

Tomeš od záchranné sociální sítě vyžaduje realizaci [2010: 97]:

- **aktivní politiky zaměstnanosti** – která směřuje k poskytnutí práce coby optimálního nástroje soběstačnosti jednotlivců a rodin;
- **rozvoj sociálního pojištění** – obligatorní vytváření rezerv pro případ výskytu sociální události, do solidárního pojišťovenského systému přispívá jak pojištěnec, tak jeho zaměstnavatel;
- **pomoci prostřednictvím státních prostředků** tam, kde jedinci či rodiny nejsou zajištěni z prostředků sociálního pojištění, případně jsou jimi zajištěni jen nedostatečně.

Záchranná sociální síť má být koncipována jako systém [Krebs 1997: 130–131]:

Požadavky

- **aktivizační a motivační** – má poskytnout nezbytnou ochranu a pomoc, ale nikoli pohodlné útočiště;
- **adaptabilní a pružný** – má přiléhavě, včas a efektivně reagovat na sociální změny a jejich dopady, včetně těch, které jsou nepředvídatelné a nezamýšlené;
- **přiměřeně „hustý“** – řídká záchranná sociální síť nepokrývá některé sociální situace a události občanů vůbec nebo je pokrývá nedostatečně, naopak příliš hustá síť se stává pro občany příliš pohodlnou a demotivující.

Vnímáme-li záchrannou sociální síť poněkud obecněji, než jsme si vymezili v předchozích odstavcích, můžeme ji vidět jako vytvářenou **v několika stupních**:

Stupně

- **občan** má zákonem zaručené právo pracovat a vyhledávat si pracovní příležitosti, měl by si vytvářet také určité hmotné a finanční rezervy pro předvídané i nepředvídané události (většinou toto vyžadují různé typy obligatorního pojištění);
- **rodina a rodinné společenství** má morální i zákonem danou povinnost postarat se v mezích svých možností o své členy, kteří se dostanou nezaviněně do materiálních či jiných obtíží;
- **celospolečenská záchranná sociální síť** – na celostátní úrovni zahrnuje zaručení minimálních příjmů, politiky zaměstnanosti, ochranu bydlení a podobně. Na úrovni obcí a měst (samospráva) je to například vytváření pracovních příležitostí, asistenční podpora rodin s dětmi, různé jednorázové příspěvky, poskytování sociálního stravování, nouzového bydlení a podobně.

Vytvoření záchranné sociální sítě bylo v českém (tehdy ještě československém) Scénáři sociální reformy z roku 1990 označeno za jeden ze základních kamenů sociální reformy.

- Považujete českou záchrannou sociální síť za dostatečnou ve všech ohledech? Argumentujte svůj názor.
- Co si představujete pod tvrzením, že záchranná sociální síť by měla být dostatečně hustá a dostatečně pružná?

2.12 Životní minimum

*Životní
minimum*

Životním minimem míníme **soubor statků a služeb, který umožňuje domácnosti nebo jednotlivci uspokojovat jejich potřeby v míře uznané společností v dané etapě za minimálně nezbytné**. [Krebs 2007: 267] Životní minimum je vlastně prahem chudoby. **Zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, je životní minimum definováno jako „minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb“ (§ 1).**

Životní minimum vyjádřené v konkrétní peněžní výši je hranicí, která odděluje v konkrétní společnosti osoby „chudé“ (ty jsou doplňovány do hladiny životního minima obvykle obligatorními dávkami) a osoby, rodiny „nechudé“ (jejich příjmy jsou považovány za dostatečné).

*Hladiny
životního
minima*

O chudobě budeme ještě obsírně hovořit ve studijní opoře Sociální politika pro sociální pracovníky II, nyní si pouze ve stručnosti řekněme, že lze rozlišit zhruba **dvě hladiny životního minima**:

- **sociální minimum** – tohoto minima dosahuje jednotlivec nebo rodina, kteří na společensky minimálně přijatelné, důstojné úrovni uspokojují náklady na všechny nezbytné životní potřeby. Sociální minimum vyjadřuje spodní hranici pásma všeobecně přijatelného životního standardu, a tím tvoří horní hranici pásma chudoby,
- **existenční minimum** – je nižší než životní minimum, dosahuje ho domácnost nebo jednotlivec, kteří mohou uspokojovat jen náklady na základní životní potřeby člověka na úrovni přežití (voda, potrava, úkryt...). Není-li naplněno alespoň existenční minimum jednotlivce nebo rodiny, je ohroženo jejich zdraví nebo život.

Obyvatelstvo současných moderních států převážně chápe chudobu (bídu) nikoli jako situaci ohrožení holé existence, ale jako hranici sociálně přijatelné, stále ještě důstojné životní úrovně.

- Zjistěte v příslušné právní normě, jaká je současná výše životního minima pro jednotlivce a jaké jeho potřeby má tato částky krýt.
- Za jakých okolností se může občan České republiky dostat pod hranici existenčního minima?
- Je podle vašeho názoru rozdíl mezi pomocí poskytovanou klientovi, který se dostal do stavu nouze zaviněné a nezaviněné? Jaký? A jak je tomu z hlediska etiky? Mohou existovat nějaké hlubší příčiny „viny“ klienta?

2.13 Sociální diskriminace

*Svoboda
a rovnost*

Posledním pojmem, který si vysvětlíme, je pojem sociální diskriminace. K samotnému pojmu **sociální diskriminace** se vztahují dva základní pojmy podmiňující jeho pochození. Jsou to **svoboda** a **rovnost** [Potůček 1995: 42]:

- **svoboda** znamená možnost rozhodovat o svém životě, vést autonomní život;
- **rovnost** předpokládá, že základní zájmy každé osoby se posuzují jako stejně závažné bez ohledu na postavení jedince v jakémkoli ohledu;
- svoboda a rovnost jsou podmínkou nediskriminace, kdy **nediskriminace** vyžaduje odstranění takových znevýhodnění, která ohrožují základní zájmy lidí, a za něž ti, kteří jimi trpí, nenesou odpovědnost.

Sociální diskriminace je potom pojmem, který označuje systematické porušování principu rovnosti a rovné příležitosti při zacházení se srovnatelnými členy minoritních a majoritních skupin. Diskriminace znamená, že s jedinci je zacházeno rozdílně: předpokládá se sice, že jsou mezi nimi odlišnosti, ale ty nejsou takového rázu, aby bylo odlišné zacházení ospravedlnitelné. Tito jedinci (nebo skupiny) mohou být znevýhodňováni zákony, předsudky, publicitou, ale zejména faktickým chováním těch, se kterými se dostávají do styku. [Matoušek 2003: 52]

Sociální diskriminace může mít **dvě formy**:

- úplné vyloučení,
- odlišné zacházení.

Scruton hovoří o souvisejícím pojmu, kterým je „převrácená diskriminace“. Vysvětluje, že se jedná o diskriminaci „...ve prospěch členů určité skupiny s cílem korigovat nerovnost příležitostí, jak je tato skupina zakouší. Převrácená diskriminace bývá obhajována ve věci práv žen a černochů a příležitostně se praktikuje ve Spojených státech. Kritizuje se proto, že způsobuje právě tu nespravedlnost (tím, že favorizuje z důvodů, jež jsou z daného účelu irrelevantní), kterou údajně překonává. Na to se někdy odpovídá, že cílem je tu korigovat „strukturální“ nespravedlnost a že se tu tudíž vůči spravedlnosti vznášejí konkurující si požadavky těch, kteří právě soupeří o získání výhod, a požadavky společenských skupin jako celků apod., které musí být vzájemně vyrovnávány. Údajně pouze tím, že se po jistý čas bude praktikovat převrácená diskriminace, lze tuto „strukturální“ nespravedlnost překonat“ [Scruton 1989: 115–116].

- Uvedte z historie příklad sociální diskriminace formou úplného vyloučení a formou odlišného zacházení. Najděte příklady i ze současnosti ze světa a z České republiky.
- Je podle vás pozitivní (převrácená) diskriminace cestou, jak tento problém řešit? Svůj názor zdůvodněte. Čím asi budou argumentovat vaši odpůrci?
- Pokud by se vám zachtělo pěkného filmu, kde se mimo jiné dozvíte i mnohé o rasové diskriminaci, jaká vládla ještě v padesátých a šedesátých letech v USA, doporučuji film Řidič slečny Daisy (<http://www.csfd.cz/film/664-ridic-slecny-daisy/>).

Doporučená literatura ke druhé kapitole:

- KREBS, Vojtěch; DURDISOVÁ, Jaroslava; POLÁKOVÁ, Olga; ŽIŽKOVÁ, Jana. (1997) *Sociální politika*. Praha: Codex, pp. 128–132.
- TOMEŠ, Igor. (2001) *Sociální politika. Teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Socioklub, pp. 17–30, 115–122, 158–160.
- TOMEŠ, Igor. (2010) *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, pp. 25–38.
- VEČEŘA, Miloš. (2001) *Sociální stát. Východiska a přístupy*. Praha: Sociologické nakladatelství, pp. 77–79.

Studijní cíle:

Po prostudování kapitoly **Vymezení navazujících pojmů** byste měli:

- umět vymezit základní probrané pojmy vztahující se k sociální politice. Jsou jimi: sociální potřeby, sociální suverenita a sociální bezpečí, sociální dezintegrace a sociální napětí, životní úroveň, sociální (životní) situace, sociální potřebnost a sociální událost, sociální práva, instituce sociální politiky, sociální správa, sociální zabezpečení, záchranná sociální síť, životní minimum a sociální diskriminace;
- umět kriticky poukázat na některé jejich nejednoznačnosti.

3 Vztah sociální politiky k jiným vědním oborům

Průvodce kapitolou:

- tato kapitola nám má zprostředkovat stručné představení základních vztažných disciplín sociální politiky;
- na začátku bychom se měli dozvědět, co je to **politologie** a jaký je její vztah k sociální politice;
- dále bychom měli poznat vztah sociální politiky k **ekonomii a ekonomice**, k hospodářské politice, postavení sociální politiky v konceptu sociálně tržního hospodářství;
- zajímat nás bude dozajista i **sociologie**, o které už byste měli z dosavadního studia leccos vědět, sociologii blízkou vědou, která by měla formovat ráz sociálně politických opatření, je také **demografie**;
- **sociální právo** poznáme jako právní disciplínu zabývající se sociálními právy, tím, „jak se má sociální politika dělat“, se zabývá **sociální správa**;
- průběžně si budeme připomínat, že vztah sociální politiky a jejích vztažných věd je reciproční a že sociální politiku ovlivňují i mnohé jiné vědní disciplíny.

Jak jsme si již řekli, díky širokému záběru problémů, které má sociální politika jako vědní disciplína i jako obor praktické činnosti řešit, je „nucena“ spolupracovat s celou řadou jiných vědních disciplín a oborů. Cílem této kapitoly je uvést alespoň základní z nich a diskutovat o tom, jaký přínos z nich může sociální politika čerpat, jak jich může využít, ale i naopak – jak může sociální politika zasáhnout do jejich poznání, jak může ovlivnit předmět jejich zkoumání.

3.1 Politologie

Vznik této jedné z nejmladších společenských věd bývá datován na přelom 19. a 20. století. A přestože politologie jako věda je jednou z nejmladších společenskovědních disciplín, předmět jejího zkoumání, tedy jevy politické, existují již od počátků lidské společnosti. Konflikty vyplývající z různých zájmů jednotlivých sociálních skupin, jednotlivců, států a národů, hledání optimálního uspořádání vztahů mezi jednotlivými skupinami lidí a jejich podílu na moci, formy uspořádání státu – to vše vzbuzovalo odedávna zájem nejen praktických politiků, ale také teoretiků. Před vznikem politologie jako samostatné vědní disciplíny to byla filozofie, která mimo jiná svá témata řešila také problémy a otázky politiky. [Čermák, Fiala, Houbal 1994: 6]

Politologie

Cabada se v souvislosti s tím ptá: Existuje politická věda?

„Politická věda jako součást společenskovědního komplexu se v posledních desetiletích stala jednou z významných vědních disciplín, které se snaží o vědeckou analýzu a výklad sociálních jevů. Mezi společenskými – chceme-li sociálními – vědami si přitom své místo hledala (a mnohdy ještě hledá) s větším či menším úspěchem; můžeme ovšem tvrdit, že na počátku 21. století je politická věda již skutečně konstituovanou samostatnou vědní disciplínou, byť je z prostředí některých společenských věd mnohdy nahlížena s jistou nedůvěrou a despektem.“

Hlavním zdrojem kritiky je z vědeckého hlediska absence vlastních, specifických metod a metodologie..., vedle toho bývá často kritizována také ‚nevědeckost‘ politologie ve smyslu její poplatnosti politice, tj. předmětu vlastního zkoumání.“ [Cabada 2004: 23]

Vývoj politologie

K dnešní podobě se **politologie ve svém vývoji** propracovala zhruba ve třech etapách [Čermák, Fiala, Houbal 1994: 7]:

- na počátku byla úzce svázaná s **vědou o státu** a předmětem jejího zájmu bylo fungování státu, státní systém a systém vlády;
- ve druhé etapě svého vývoje byla ovlivněna **problematikou participace na moci** nového fenoménu politiky, kterým se postupně stávaly vznikající **politické strany**. Ústředním předmětem politologického zkoumání se stala otázka dělby moci ve státě, vztah státu a společnosti, sociální a politická stratifikace společnosti, programy a orientace politických stran, zájmových a nátlakových skupin, národnostní problematika a podobně. Začaly být hledány odpovědi na otázky spojené s problémy sociálního státu, sociální a důchodové politiky státu, daňové politiky a podobně;
- v poslední etapě se politologie výrazně orientuje na **problematiku řešení konfliktů**, a to jak vnitropolitických, tak zvláště zahraničněpolitických, regionálních či globálních.

Zatímco směřování první etapy vývoje politologie bylo postupně opouštěno, následující dvě etapy svými tématy sytí politologii do dneška. Dalším charakteristickým prvkem současné politologie je **široké uplatňování výsledků politologických výzkumů v politické praxi**. Současná politologie se profiluje jako věda multidisciplinární, integrativní, empirická.

Politická věda jako věda o politice je úzce svázána ve své současné podobě s moderní společností západního typu. Tato společnost je charakteristická vysokou mírou spoluúčasti obyvatel na formování tváře politiky, vysokou mírou autonomie jednotlivců, kteří ji tvoří, výraznou sekularizací politiky a současně bohatou soustavou politických institucí (kterými jsou například ústava, volby, volební systémy, politické systémy). [Cabada 2004: 24]

Jejím přetrvávajícím problémem je neschopnost exaktně formulovat svůj předmět – na otázku, co je to politika, se odpovídá těžce, jak jsme viděli už v první kapitole naší studijní opory.

- Zopakujte si ještě jednou, co jste se v kapitole první dozvěděli o vymezení pojmu „politika“. Pokuste se stanovit na konkrétních příkladech, „co už politika není“.
- Jak vlastně tedy politologie ovlivňuje sociální politiku, jaký je mezi nimi vztah?

3.2 Ekonomie a ekonomika

Ekonomie a ekonomika

Podívejme se nejprve, jak Encyklopedický slovník [1993: 266] rozlišuje mezi ekonomikou a ekonomikou:

- **ekonomie** je společenská interdisciplinární věda, která zkoumá optimální alokaci omezených výrobních zdrojů, přičemž vychází z předpokladu racionálního chování ekonomických subjektů. Pozitivní ekonomie se zabývá jevy, které jsou vědeckými metodami zjištělné a dokazatelné; normativní ekonomie spojuje efektivní fungování ekonomiky s otázkami sociálními, etickými a lidskými, sděluje, „jaká by měla ekonomika být“;

- **ekonomika** neboli **národní hospodářství** je systémem, ve kterém se uskutečňuje hospodářský proces vymezený hranicemi státu nebo jinak vymezeného regionu.

V rozvoji společnosti působí faktory ekonomického i sociálního charakteru, a to často společně, současně, a mají tak i společné důsledky. **Neexistují problémy čistě hospodářské či čistě sociální povahy.** Vždy jde o problém, ve kterém ty nebo ony aspekty pouze převažují nad ostatními. Z toho vyplývá návaznost a z části i překrývání se sociálně politických opatření s opatřeními ekonomickými. [Krebs 2007: 41]

V současné době se diskutuje o návrhu, že v případě, kdy by státní svátek připadal na víkendový den, předchozí nebo následující týden by měli zaměstnanci nárok na den volna s náhradou mzdy. Pokud pomineme případnou populistickou motivaci předkládajících politiků (může být a nemusí), může být motivací neošidit zaměstnance o zasloužený odpočinek a dopřát jim prostor k regeneraci jejich sil. Tento návrh, pokud by byl prosazen, však bude mít nesporné ekonomické dopady na zaměstnavatele, kterým v meziročním součtu jistě naroste počet dnů, kdy jejich zaměstnanci nevytvářejí žádný produkt (mají dovolenou nebo placené volno) a musí dostat náhradu mzdy.

A jen obecný příklad: jakákoli nově projektovaná sociální služba s sebou prostě a jednoduše nese finanční náklady spojené s její realizací, zasahuje do míry zaměstnanosti a podobně.

Vztah státní sociální politiky k ekonomice je velmi složitý. Sociální politika se nevyčerpává svým ekonomickým jádrem, není pouhým plodem ekonomiky, je velmi autonomní sférou. Marshall uvádí, že sociální politika užívá politické moci k nahrazení, doplnění či modifikaci ekonomických aktivit tak, aby docílila výsledků, kterých ekonomický systém sám o sobě nemůže dosáhnout. Je při tom vedena jinými hodnotami než těmi, které vyplývají z působení volného trhu – můžeme zmínit například hodnoty solidarity a sociální spravedlnosti, o kterých ještě budeme podrobněji hovořit dále. Nicméně **pro rozvoj sociální politiky jsou hranice ekonomických možností státu důležité**, mnohdy určující. [Marshall in Potůček 1995: 31]

Vztah se státní SP

Pokud si za pojem „ekonomika“ dosadíme pojem „hospodářská politika“, můžeme vidět, že vztah sociální a hospodářské politiky je podle Potůčka [1995: 34–35] oboustranný, reciproční:

a) hospodářská politika může ovlivňovat politiku sociální zvláště následujícími způsoby:

- soustavou daní, úvěrových a úrokových sazeb a kurzů ovlivňujících podmínky činnosti ekonomických subjektů ve smyslu jak podpory, tak i útlumu jejich aktivity;
- příjmovou politikou (ceny a mzdy, například výše minimální mzdy);
- rozdělováním zdrojů ze státního rozpočtu (množství finančních prostředků);
- soustavou daňových úlev stimulujících finanční podporu dobročinných a svěpomocných sdružení;
- strukturální politikou (rozvojové či útlumové programy pro regiony nebo různé sektory národního hospodářství);
- nepřímo ovlivněním životní úrovně občanů mírou inflace.

- b) sociální politika může ovlivňovat politiku hospodářskou zvláště následujícími způsoby:
- kvalitou a kvantitou disponibilních pracovních sil, tedy úrovní tzv. lidského kapitálu;
 - podmínkami zaměstnávání pracovníků – například stanovením věkové hranice odchodu do důchodu, zákonným rozsahem pracovní doby, vymezením kvalifikačních předpokladů pro výkon určité profese, určením podmínek uzavírání a rozvazování pracovního poměru a podobně;
 - stanovením podmínek odvodů z mezd a platů pro účely sociálního a zdravotního pojištění u zaměstnanců a zaměstnavatelů;
 - stanovením podmínek přiznání sociálních dávek (invalidní důchody, podpora v nezaměstnanosti a podobně);
 - záchranná sociální síť může na jedné straně stimulovat chuť podnikat, podněcovat podnikatelské aktivity, na druhé straně málo motivující, příliš pohodlná sociální síť se může stát bariérou ekonomického rozvoje;
 - dávky sociálního zabezpečení mohou povzbuzovat spotřebu a tím i povzbuzovat výrobu a udržovat a zvyšovat zaměstnanost. Sociální výdaje mají ekonomicky stabilizující efekt.

- I když se výše jedná o rozšiřující text, několik příkladů ilustrujících vzájemný vztah ekonomiky a sociální politiky byste měli umět jmenovat a kriticky zhodnotit.

*Vazby mezi
hospodářskou
a sociální
politikou*

Vazby mezi hospodářskou a sociální politikou lze charakterizovat také takto [Krebs 2007: 42–43]:

- **Pro účinnou sociální politiku je nezbytná výkonnost ekonomiky**, a tedy i účinná hospodářská politika, protože ta vede k produkci zdrojů, které jsou základem financování výkonů sociální politiky. Hospodářská politika je předpokladem rozvoje sociální politiky a rozšiřuje možné pole jejího působení. Jinými slovy můžeme říci, že sociální politika si může ve svých opatřeních dovolit pouze tolik rozletu, kolik jí dovolí zdroje produkované prosperujícím hospodářstvím. Zdůraznění této vazby však staví sociální politiku ve vztahu k hospodářské politice do pasivní role.
- **Sociální politika vytváří právní, věcné i institucionální předpoklady a podmínky pro hospodářský rozvoj**, a to především aktivizací a kultivací lidského potenciálu. Sociální politika je v tomto smyslu politikou růstu a bez ní má hospodářská politika jen omezené možnosti rozvoje. Jedná se zde zejména o tzv. **aktivní složky sociální politiky** v oblasti například školství, zdravotnictví a podobně. Nejde jen o obecně uznávaný a více nebo méně prokázaný pozitivní vliv vzdělání a kvalifikace či zdravotního stavu populace na ekonomický růst, ale i o to, že ekonomická výkonnost a efektivita je závislá na motivaci subjektů k hospodářské činnosti. To znamená, že úspěšnost hospodářské i sociální politiky závisí i na tom, jaká je celková atmosféra ve společnosti, utvářená právě sociální politikou.
- **Hospodářská politika však nalézá své impulsy a zdroje i v takzvaných pasivních složkách sociální politiky**. Různými opatřeními sociální politiky, například redistribucí příjmů ve prospěch sociálně slabých občanů, je řešena nejen jejich konkrétní životní situace, ale současně je jimi podporován i růst kupní síly obyvatelstva, a tím i celková stabilita ve společnosti. To je předpokladem úspěšné hospodářské politiky. Zdroje vynaložené na sociálně politická opatření se vrátí v důvěře a v aktivních

postojích obyvatelstva, v absenci sociálních konfliktů (sociální smír, sociální bezpečí), a tím i v dlouhodobé efektivnosti národního hospodářství.

Řešení vztahu mezi hospodářskou a sociální politikou spočívá v neustálém balancování, **hledání jejich optimálního vzájemného poměru**. Hledání tohoto optima je klíčovým problémem hospodářských a sociálních politik ve všech zemích. Zřetelně se také odráží v jejich konceptech a zvláště zřetelně pak v konceptu tzv. „sociálně tržního hospodářství“. [Krebs 2007: 44]

Sociálně tržní hospodářství

Pojem „sociálně tržní hospodářství“ má významnou roli v moderních sociálních politikách (zejména) evropského prostoru. Má původ u neoliberálních ekonomů třicátých let dvacátého století, za jeho autora je však považován významný německý ekonom **Alfred Müller-Armack**, který v roce 1947 prohlásil: „Cílem musí být zavedení tržního hospodářství omezeného společenskými zárukami, které budou v souladu s principy svobodného trhu... Co potřebujeme, je všezahrnující systém, který spojuje svobodu myšlení a osobní svobodu se společenskými jistotami... Ideály svobody a sociální spravedlnosti musí být skutečně propojeny na základě tržního hospodářství.“¹

Sociálně tržní hospodářství má být **řádem (systémem), který spojuje ekonomickou svobodu a soutěž se sociálním pokrokem**, který musí být zajišťován právě tržním mechanismem. Koncept sociálně tržního hospodářství tedy stanovuje dva hlavní požadavky [Krebs 2007: 84]:

- a) **tržní princip** – ten je považován za nezbytný pro hledání a nalézání řešení různých ekonomických a technických problémů, podporuje iniciativu, ochotu riskovat, chovat se pružně, efektivně, adaptivně;
- b) **humanitu** – ta má zaručit sociální spravedlnost a sociální jistoty. Každý občan má právo na lidskou důstojnost a všestranný rozvoj své osobnosti, má právo svobodně naplňovat vlastní individuální blahobyt v mezích rámce daného právem a morálkou té které společnosti.

Oba požadavky mají stejnou váhu a žádný nesmí být upřednostňován před druhým. Jak vidíme, koncept sociálně tržního hospodářství klade důraz nejen na **individualitu**, ale i na **solidaritu**. Jejich efektivní skloubení zaručuje dominantní princip, podle kterého je tento řád uspořádán, a tím je princip **subsidiarity**. [Krebs 1997: 66]

O principu subsidiarity budeme obšírněji hovořit později. Zatím pouze nakoukněte do kapitoly páté, kde je tento princip vysvětlen, abyste si udělali obrázek o vztahu konceptu sociálně tržního hospodářství a principu subsidiarity.

Müller-Armackova teoretická myšlenka tržního a současně sociálně orientovaného systému se po druhé světové válce stala skutečností v tehdejším Západním Německu. Autorem, který ji uvedl do praxe, byl německý ekonom, ministr hospodářství bavorské zemské vlády, spolkový ministr hospodářství a spolkový kancléř **Ludwig Erhard**, který v roce 1948 zahájil rozsáhlou reformu s názvem **Soziale Marktwirtschaft**. Později začaly na tomto principu budovat své hospodářství i další vyspělé země. [Krebs 2007: 84–85]

¹ <http://libinst.cz/clanky.php?id=84> ze dne 8. 10. 2008.

Zajímavě píše o sociálně tržním hospodářství v Německu ekonom Pavel Kohout:

„Poválečné Německo, respektive jeho západní část, měla velké štěstí. Hospodářskou politiku od počátku určovali ekonomové jako Ludwig Erhard, Wilhelm Röpke, Walter Eucken a Alexander Rüstow. Věřili v liberální ekonomiku, zároveň však byli stoupenci silné vlády. Jak to jde dohromady?

Kupodivu jde. Stát musí vytvořit dobré právní a institucionální prostředí pro hospodářství. Má se starat o pořádek, nikoli zasahovat do ekonomických procesů. Jeho úkolem je udržovat zdravou úroveň konkurence pomocí opatření, která jsou v souladu s tržními principy. Stát je rozhodčím, nikoli hráčem; ti mají plnou svobodu jednání, dokud dodržují pravidla. Stát má být povznesen nad ekonomikou a nad trhem – nemá být podřízen zájmovým skupinám.

Jedna svoboda

„Čím je společnost svobodnější, tím je sociálnější,“ tvrdil Ludwig Erhard. ... „Trh je jediný demokratický soudce, který vůbec v moderním hospodářství existuje,“ zní jiný Erhardův citát. A ještě jeden: „Pro mě je svoboda celá a nedělitelná. V mém zorném poli představují politická svoboda společně s ekonomickou a lidskou svobodou jeden kompletní celek.“

...

Původní nosnou myšlenkou byl předpoklad, že trh je sociální sám o sobě, pokud funguje dobře a zabezpečuje fungování konkurence. Slovo ‚sociální‘ zahrnovalo odbourání kartelových dohod, svobodnou konkurenci, odstranění ochrannářských opatření v mezinárodním obchodě a tvrdou, stabilní měnu. ...

Dnešní chápání sociálně tržního hospodářství však vklade důraz jen na sociální výdaje, zatímco slovo ‚tržní‘ je chápáno jako nutné zlo. To je radikální rozchod s původním chápáním tohoto termínu!²

3.3 Sociologie

Sociologie

Sociologie je věda, která je součástí vašeho studijního plánu pro první ročník kombinovaného bakalářského studia oboru Sociální práce, a v příslušné disciplíně jste se jí věnovali podstatně podrobněji, než je možné v této studijní opoře.

Dozvěděli jste se, že sociologie je věda, která se zabývá studiem sociálního života společnosti, skupin i jednotlivců, předmětem sociologie je každý z nás, naše sociální jednání, naše rodina, práce, způsoby, kterým ovlivňujeme naši společnost. [Kubátová 2008: 9] Zde se o ní zmiňujeme z toho důvodu, že jakákoli sociálně politická opatření vycházejí (měla by vycházet?) také ze sociologických hledisek a znalostí.

Nejjednodušší definicí sociologie tedy je, že je to **věda o společnosti**, zabývá se její statikou a dynamikou – a právě tato společnost je prostorem, ve kterém se sociální politika realizuje. Sociologie hledá vztahy mezi jednotlivými sociálními jevy a procesy a zasazuje je do komplexních souvislostí. Očekává se od ní (někdy neoprávněně), že dokáže rozpracovat alternativní varianty průběhu jednotlivých sociálních procesů i alternativní varianty řešení sociálních problémů vzhledem k měnícím se ekonomickým, sociálním i jiným podmínkám života společnosti.

Úkolem sociologie ve vztahu k sociální politice je zvědečtění přístupu k řešení sociálně politických problémů na základě analýz sociální reality. Na podkladě takových analýz by sociologie měla navrhnout optimálně účinné jednání i prostředky k dosažení

² <http://www.finmag.cz/cs/finmag/ekonomika/nemecko-je-nejsilnejsi-evropska-ekonomika-diky-socialne-trznimu-hospodarstvi/> ze dne 27. března 2013.

změny. Očekává se i jistý prognostický rozměr sociologických návrhů řešení, jak už jsme se zmínili. V souvislosti s posuzováním místa sociologie v sociální politice hovoří sociologové i o **potřebě nabourávání mýtů deformujících sociální politiku**.

- Jaké jsou podle vás prognostické možnosti sociologie?
- Uveďte příklady mýtů, které se tradují v naší společnosti a mohly by negativně ovlivnit projektování sociálně politických opatření.

3.4 Demografie

Než si vůbec demografii představíme, je třeba si vysvětlit dva základní pojmy, kterými jsou populace a obyvatelstvo.

Lidská populace je souborem lidí, mezi kterými dochází na určitém vymezeném území k reprodukci. Základem populace je její dlouhá existence na společném území. Dnešní lidské populace většinou vznikly důsledkem migrací a míšením různých původních populací.³

*Populace
a obyvatelstvo*

Termín **obyvatelstvo** je oproti pojmu populace svým obsahem širší, označuje soubor lidí, kteří žijí na určitém území (státu, města apod.). Obyvatelstvo se může skládat z různých populací, etnik, národů. V praxi se sice často používají termíny obyvatelstvo a populace jako synonyma, ale zatímco údaje o obyvatelstvu se zjišťují pomocí správní administrativy, údaje za jednotlivé populace naproti tomu existují jen výjimečně.⁴

A nyní už k vymezení demografie, pomohou nám odborníci:

„**Demografie** je vědní obor, který **zkoumá reprodukci lidských populací**. Tím se liší od řady jiných oborů, které také mají za objekt svého zájmu lidské populace. Předmětem jejího studia je **demografická reprodukce** = obnova lidských populací rozením a vymíráním. **Změny počtu obyvatel a populační přírůstek** jsou tedy **základními tématy demografie**. Početní stav obyvatelstva přímo ovlivňují: proces porodnosti (narození), úmrtnost (úmrtí) a prostorová mobilita (stěhování).

Demografie

Demografie hledá na jedné straně obecné pravidelnosti a zákonitosti reprodukce lidských populací a na druhé straně jejich specifické projevy u konkrétních populací.

Při studiu **populačního vývoje** spolupracuje demografie s geografii obyvatelstva (ta se zabývá migracemi a rozmístěním obyvatelstva), protože populační vývoj je **nejen výsledkem přirozené obnovy populace (rozením a vymíráním), ale zároveň výsledkem prostorové mobility (migrace)**.

Demografické události (jevy) jsou významné události v lidském životě, které jako hromadné jevy utvářejí průběh demografické reprodukce. Nejvýznamnějšími demografickými událostmi jsou **narození a úmrtí**, ze kterých jsou **odvozeny procesy** porodnosti a úmrtnosti. Zvláštním druhem úmrtí jsou **potraty**, ze kterých se odvozuje potratovost. Ostatní události ovlivňují demografickou reprodukci zprostředkovaně – uzavírání sňatků (sňatečnost) a jejich rušení (rozvodovost) ovlivňuje porodnost, nemoci (nemocnost) ovlivňují úmrtnost. Při studiu reprodukce je však nutné všimnout si také těchto událostí, proto jsou demografickými i události jako sňatek, rozvod, ovdovění, nemoc aj.

*Demografické
události*

Tyto **události se evidují a poté se studují jako hromadné jevy**, nikoli tedy jako individuální události v životě jedince. Upraví se do procesů porodnosti, úmrtnosti, sňatečnosti,

³ http://www.demografie.info/?cz_obecne ze dne 28. března 2013.

⁴ http://www.demografie.info/?cz_obecne ze dne 28. března 2013.

rozvodovosti, potratovosti a poté se analyzují a hledají se pravidelnosti a důležité charakteristiky jejich vývoje.“⁵

Hlavními demografickými událostmi tedy jsou:

- narození,
- úmrtí a
- potrat.

Není to nic jednoduchého určit, co je co:⁶

Narozením živého dítěte se rozumí jeho úplné vypuzení nebo vynětí z matčina těla, jestliže dítě projevuje alespoň jednu ze známek života, kterými jsou (i když pupečník nebyl přerušen nebo placenta nebyla porozena):

- dech nebo
- akce srdeční nebo
- pulsace pupečníku nebo
- aktivní pohyb svalstva,

a má porodní hmotnost:

- a) 500 g a vyšší anebo
- b) nižší než 500 g, přežije-li 24 hodin po porodu.

Narozením mrtvého dítěte se rozumí úplné vypuzení nebo vynětí z matčina těla, jestliže plod neprojevuje ani jednu ze známek života a má porodní hmotnost 1000 g a vyšší.

Potratem se rozumí ukončení těhotenství ženy, při němž:

- a) plod neprojevuje ani jednu ze známek života a jeho porodní hmotnost je nižší než 1000 g a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než 28 týdnů,
- b) plod projevuje alespoň jednu ze známek života a má porodní hmotnost nižší než 500 g, ale nepřežije 24 hodin po porodu,
- c) z dělohy ženy bylo vyňato plodové vejce bez plodu anebo těhotenská sliznice.

Potratem se rozumí též ukončení mimoděložního těhotenství anebo umělé přerušení těhotenství provedené podle zvláštních předpisů.

- Jistě jste si povšimli, že není vymezen termín „smrt“ či „úmrtí“. Zkuste vymezení pojmu vyhledat na internetu. Kde budete hledat a proč? Jen vám ušetřím práci a prozradím, že na stránkách [demografie.info](http://www.demografie.info) pojem vymezen není.

*Předmět studia
demografie*

Demografie stojí **na pomezí biologických a společenských věd**, protože člověk reprodukuje jednak nové jedince plozením a rozením a stará se tak o zachování rodu (v tomto vztahu hovoříme o již výše zmíněné populaci), jednak reprodukuje materiální a duchovní předpoklady své existence i existence celé společnosti (v tomto vztahu hovoříme o obyvatelstvu). Předmětem studia demografie však není pouze demografická reprodukce jako výsledný proces a stav, ale i podmíněnosti tohoto procesu a jeho důsledky – to demografii velmi úzce váže jednak k sociologii a jednak k sociální politice. [Demografie (nejen) pro demografy 1998: 9–16]

Tyto poznatky se potom mohou zúročit právě při **spolupráci demografie se sociální politikou**. Všechny demografické události jsou, ať již primárně či sekundárně, i výraznými sociálními událostmi, jsou spojeny s určitým obecně akceptovaným systémem hodnot, jsou svázány sociálními normami a podrobeny sociální kontrole, vytvářejí se kolem nich sociální vzory, mají svoje příčiny i důsledky.

⁵ http://www.demografie.info/?cz_obecne= ze dne 28. března 2013.

⁶ http://www.demografie.info/?cz_porodnost_definice= ze dne 28. března 2013.

Ve třetím ročníku se budeme v disciplíně Sociální politika pro sociální pracovníky III učit o demografických determinantách sociálního zabezpečení, kdy sociální zabezpečení, jak již víme, je významným nástrojem sociální politiky. Jak tedy například může míra porodnosti ovlivnit podobu sociálního zabezpečení (sociální politiky)?

- Pokud se bude rodit málo dětí, bude to znamenat nižší výdaje spojené s jejich vzděláváním a zdravotní péčí, rodiče (většinou matky) budou spíše v zaměstnání vytvářet produkty celospolečenské spotřeby, dětem bude věnováno více pozornosti a péče (protože jich bude málo). Na druhé straně to ale znamená, že až tyto děti dospějí, bude jich málo na to, aby svou ekonomickou aktivitou uživily početnou generační skupinu svých rodičů, kteří již budou ve starobním důchodě;
- a naopak – pokud se bude rodit hodně dětí, bude mít společnost vysoké náklady na jejich vzdělávání a zdravotní péči, rodiče budou častěji a déle doma, tedy ekonomicky neproduktivní, dětem bude věnováno méně pozornosti a péče a pro jejich vyšší počet třeba i méně kvalitní vzdělání. Na druhé straně to ale znamená, že až tyto děti dospějí, bude jich dost na to, aby svou ekonomickou aktivitou uživily početnou generační skupinu svých rodičů, kteří již budou ve starobním důchodě. Více těchto dětí bude pravděpodobně rodiči, budou mít více dětí než v předchozí variantě.

- A nyní si představte, že porodnost můžete jako sociální politikové výrazně ovlivnit:
 - stimulačně například skokovým zvýšením porodného a rodičovského příspěvku,
 - restriktivně zrušením porodného, snížením rodičovského příspěvku, omezením pracovní právní ochrany rodičů na rodičovské dovolené.
- Zkuste odhadnout demografické důsledky obou nastíněných možností. Pokuste se nahlédnout i na další, širší důsledky, než je jen počet narozených dětí.
- Jak může ovlivnit praktickou sociální politiku míra potratovosti?

3.5 Sociální právo

Pojem „sociální práva“ jsme si vysvětlili již v předchozí kapitole. Hovoříme-li zde o termínu „sociální právo“, míníme vědeckou disciplínu, která se sociálními právy zabývá jako svým předmětem. V tomto smyslu je sociální právo jednou ze součástí právní vědy.

Za **sociální právo** považujeme „ty části práva, jejichž cílem je vyrovnání sociálních rozdílů, především v podobě nedostatků jedinců a určitých skupin obyvatel v materiálním zajištění, rovnosti příležitostí a možnosti vlastního uplatnění a rozvoje“ [Wertenbruch in Koldinská 2007: 22]. Sociální právo tedy má naplňovat a realizovat základní sociální práva občanů.

Za **hlavní oblasti studia sociálního práva** jsou v souladu se Všeobecnou deklarací lidských práv považována:

- všechna práva související s právem na práci, s právem získávat prostředky pro svou obživu vlastní prací nebo majetkem;
- všechna práva zabezpečující člověku náhradní příjmy v případě, kdy nemůže realizovat právo na práci, tedy práva spojená se systémem sociálního zabezpečení.

Pokud porovnáme sociální práva s ostatními **občanskými právy**, odlišují se od nich především tím, že stát nemá pouze povinnost zaručit občanům jejich užívání, ale také jejich plnění, a to buď dávkou, nebo službou.

Sociální právo

Hlavní oblasti sociálního práva

Sociální právo však můžeme v souladu s názory jiných odborníků vnímat i úžeji jako právo sociálního zabezpečení. Například Gregorová s Galvasem uvádějí:

„Právo sociálního zabezpečení je relativně samostatným odvětvím našeho právního řádu. Samostatnost práva sociálního zabezpečení můžeme odůvodnit jeho předmětem, metodou právní úpravy i zájmem státu na jeho kodifikaci. Relativní samostatnost práva sociálního zabezpečení pak znamená, že je nedílnou součástí celého právního řádu a navazuje na další právní odvětví. V současné době se většina teoretiků kloní k závěru, že právo sociálního zabezpečení vykazuje vlastní specifické znaky, které je odlišují od jiných odvětví našeho právního řádu.“

Právem sociálního zabezpečení v objektivním smyslu rozumíme souhrn právních norem, které upravují chování subjektů ve společenských vztazích vznikajících při poskytování hmotného zabezpečení či jiné pomoci fyzickým osobám, které v důsledku sociálních událostí, právem akceptovaných, takové plnění či pomoc potřebují. Předmětem právní úpravy práva sociálního zabezpečení je chování lidí ve společenských vztazích vznikajících při sociálním zabezpečení a realizaci sociální politiky.“ [Gregorová, Galvas 2005: 32]

3.6 Další vztažné vědy sociální politiky

Další vztažné vědy SP

Mezi další vztažné vědy sociální politiky můžeme počítat například následující:

Filozofie

Historie

Kriminologie

Lékařství

Pedagogika

Psychologie

- Sami si doplňte ve stručnosti, v jakém vztahu jsou vyjmenované vědy k sociální politice a jak ji mohou ovlivnit (můžete použít i příkladu).
- Vzpomenete si ještě na jinou vztažnou vědu sociální politiky, která například ovlivňuje přímo vás na vašem stávajícím pracovišti nebo na vašem pracovišti praktické výuky?

Doporučená literatura ke třetí kapitole:

KREBS, Vojtěch; DURDISOVÁ, Jaroslava; POLÁKOVÁ, Olga; ŽIŽKOVÁ, Jana. (1997) *Sociální politika*. Praha: Codex, pp. 61–69.

TOMEŠ, Igor. (2001) *Sociální politika. Teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Socioklub, pp. 91–107.

Studijní cíle:

Po prostudování kapitoly **Vztah sociální politiky k jiným vědním oborům** byste měli:

- umět vyjmenovat a stručně představit hlavní vztažné disciplíny sociální politiky a
- umět popsat reciproční vztah mezi sociální politikou a každou z těchto vztažných věd, kdy hlavními vztažnými disciplínami sociální politiky jsou míněny:
 - politologie,
 - ekonomie (a ekonomika jako související pole praxe),
 - sociologie a
 - demografie a
 - sociální právo.

4 Funkce sociální politiky

Průvodce kapitolou:

- na začátku kapitoly si vysvětlíme, že funkce sociální politiky spojujeme se schopností sociální politiky vyvolávat určité žádoucí efekty;
- následně jednotlivé nejdůležitější funkce sociální politiky poznáme. Jsou jimi:
 - ochranná (terapeutická) funkce,
 - redistribuční funkce (rozdělovací a přerozdělovací),
 - homogenizační funkce,
 - stimulační funkce jako funkce produktivity a
 - preventivní (profylaktická) funkce;
- musíme se ale nutně zastavit u problému schematičnosti dělení funkcí sociální politiky
- a na konec studovanou problematiku vztáhneme k otázce cílů sociální politiky.

Funkce sociální politiky

Funkce sociální politiky jsou spojovány se schopností sociální politiky vyvolávat určité efekty, účinky, se schopností sledovat a realizovat určitou cílově zaměřenou činnost. Existují různé funkce sociální politiky, stejně tak mnoho kritérií pro jejich klasifikaci. Jednotlivé funkce vznikaly postupně a vyvíjely se odlišně v odlišných historických a sociokulturních podmínkách různých zemí. Měly proto i různý význam, různou váhu. [Krebs 1997: 48–49]

Nejčastěji se uvádějí tyto funkce:

4.1 Ochranná funkce

Ochranná funkce

Touto funkcí máme na mysli řešení **již vzniklých sociálních událostí**, kdy jedinec či sociální skupina (například rodina) je znevýhodněna ve vztahu k ostatním, ať již v ekonomickém či sociálním smyslu. V podstatě jde tedy o zmírnění či odstranění důsledků určitých sociálních událostí (například nezaměstnanosti, stáří, nemoci a podobně), ke kterým již došlo. Jde o funkci **historicky nejstarší**, která je v současných sociálních státech neustále posilována. Smyslem ochranné funkce sociální politiky jsou humanitární snahy společnosti a ochrana člověka jako pracovní síly. [Krebs 2007: 55]

Příkladem nástroje ochranné funkce sociální politiky jsou nemocenské dávky. Sociální událost – nemoc delší tři týdnů – nastala, vyřadila jedince z pracovního procesu, a zneumožnila mu tedy zabezpečovat své potřeby vlastním přičiněním. Tím byl tento jedinec znevýhodněn oproti ostatním, kteří operují na trhu práce bez omezení. Dávka nemocenského pojištění ho chrání před nepřiměřeným ekonomickým a sociálním propadem, který ztráta výdělku z důvodu nemoci nese.

- Uvedte další příklady nástrojů ochranné funkce sociální politiky. Zkuste i jiné než nástroje, než jsou dávky.

4.2 Redistribuční funkce

Redistribucí míníme **rozdělování a přerozdělování finančních prostředků a životních šancí**, jedná se o jednu z nejsložitějších a současně nejvýznamnějších funkcí sociální politiky. Tato funkce tedy řeší, co, jak, komu a podle jakých kritérií (pře)rozdělovat a kde na to vzít. Hlavní pozornost je směřována subjekty sociální politiky k **příjmům, mzdám, důchodům** a jejich redistribuci. Redistribuční funkce však zahrnuje, jak již bylo řečeno, také **rozdělování životních šancí**, tedy účelné začleňování lidí do společnosti, rozdělování prostředků, podmínek a předpokladů sloužících ke zdokonalování života obyvatel a k jejich osobnostnímu rozvoji. [Krebs 2007: 56]

Redistribuční
funkce

Příkladem nástroje přerozdělování životních šancí jsou sociální stipendia. Z prostředků těch, kteří momentálně mají prostředky k přerozdělování (škola), jsou podporováni ti, na které studium díky jejich příjmovým a majetkovým poměrům klade nepřiměřené nároky (musí si například přivydělávat na nočních brigádách). Stipendium sníží tlak, který na studenta finanční zabezpečení studia klade, a tak zvyšuje jeho šanci studium úspěšně ukončit a uplatnit se jako kvalifikovaný odborník na trhu práce. Tím rozvíjí a podporuje jeho životní šance. Právě na sociálním stipendiu jako nástroji redistribuce životních šancí je ale velmi pěkně vidět, že i ta s sebou nese nezbytné finanční nároky, a tedy stojí na redistribuci finančních prostředků.

Distribuční a redistribuční funkce sociální politiky se uskutečňuje pomocí různých **mechanismů**, kterými jsou zejména [Krebs 2007: 56]:

Mechanismy

- **tržní mechanismus**,
- **hlasovací proces**,
- **vyjednávání** (negociace) mezi sociálními partnery,
- **tradice a zvyklosti**,
- **nelegitimní mechanismy**.

Příkladem distribuce a redistribuce v sociální politice zprostředkované trhem, tržním mechanismem je podnik, který výrazně uspěje na trhu a reaguje rozšířením výroby. Vznikne tak 50 nových pracovních míst. Tedy padesát nezaměstnaných, kteří čerpali dávky sociálního zabezpečení, byli jeho beneficiáři, přejde přes barikádu do armády zaměstnaných, kteří si prostředky k obživě vydělávají vlastním přičiněním, vyvazují se tak ze závislosti na systému sociálního zabezpečení, a co více, sytí tento systém povinnými odvody ze své mzdy.

Příklad distribuce a redistribuce v rámci sociální politiky na základě hlasovacího procesu je jednoduchý: kdykoli naši volení zástupci zvýší nějakou dávku, nejčastěji to bývají důchody, dojde ke změně (re)distribuce – někde někomu se musí ubrat, aby se pobíratelům důchodů mohlo přidat.

- Uveďte konkrétní příklady spadající do ostatních skupin mechanismů distribuce a redistribuce coby funkce sociální politiky v současné České republice.
- Jak tomu bylo před dvěma sty lety?

*Distribuce
a redistribuce*

V souvislostech ochranné funkce sociální politiky **rozlišujeme** [Krebs 2007: 56–57]:

a) **prvotní rozdělování**, kdy důchody z něho jsou odměnou pouze majitelům výrobních faktorů, jsou jejich ziskem a z hlediska sociální politiky tyto prostředky rozděluje trh „nespravedlivě“.

Proto je státem organizováno:

b) **přerozdělování**, kdy prvotním rozdělením získané prostředky jsou přerozděleny v rámci populace, protože je třeba:

- **zajistit důstojné životní podmínky všem občanům** – všichni se na ekonomických činnostech nemohou podílet, ale všichni se musí podílet na využití jejich efektu;
- **zajistit všem rovné šance** – všem je nutno zajistit stejné startovací podmínky, stejnou rozhodovací šanci a garantovat nezbytný minimální životní standard bez ohledu na jejich sociální původ. Sociální politika nemůže akceptovat vyloučení jedinců ze sociálního systému. Nástrojem jsou například investice do vzdělávání;
- **zabezpečit bezporuchové fungování společenského systému** (správa, školství, bezpečnostní složky, zdravotnictví, justice a podobně);
- **odstraňovat nedokonalosti konkurence** (minimalizovat možnost monopolního postavení na trhu a důsledky z toho plynoucí).

Přerozdělováním se zmírňuje výchozí nerovné postavení lidí v té míře, kterou společnost uznává za žádoucí.

- Určitá nerovnost mezi lidmi je však přirozená. Pokuste se najít konkrétní příklad, ve kterém bude zřejmá hranice, kterou vy osobně považujete za předěl mezi nerovností přirozenou a nerovností, vůči které by měla sociální politika zasáhnout.

K hlavním nástrojům přerozdělování patří státní rozpočet a veřejné rozpočty, dále pojišťovenské soustavy (zejména obligatorního pojištění), ale například i nástroje v rukou institucí, jako jsou neziskové organizace, nadace a fondy. [Krebs 2007: 56–57]

*Míra
přerozdělení*

Výsledkem procesu přerozdělování je konečné rozdělení důchodů a šancí, pro které je typická nižší míra nerovnosti než po rozdělení prvotním – bohatí mají méně a chudí mají více. Zásadní otázkou v každém typu sociální politiky je, jaká má být **míra přerozdělení** – tato míra se pohybuje na škále mezi dvěma extrémy [Krebs 2007: 57]:

- **příliš vysoká míra přerozdělování** znamená vysoké odvody pro ekonomicky aktivní (zaměstnance, zaměstnavatele, živnostníky) a vysoké dávky či velmi velkorysé (nejen) sociální služby pro beneficianty sociální politiky. Příliš vysoká míra přerozdělování oslabuje podněty k práci a podnikání (pro některé jedince se může stát výhodnějším spoléhat na sociální dávky než na vlastní aktivitu), u podnikatelských subjektů může vysoké zdanění přinášet útlum aktivit a riziko potlačení jejich ekonomické motivace, je tedy demotivující;
- **příliš nízká míra přerozdělování** (tedy nízké odvody ekonomicky aktivních a nízká úroveň podpory objektů sociální politiky) může oslabit stabilitu a rozvojové možnosti společnosti. Může způsobovat například nedostatečný rozvoj vzdělávacího a zdravotnického systému, nadměrný výskyt chudoby, snížení mobility pracovníků na trhu práce a podobně.

Jistě jste porozuměli tomu, že ať budeme hovořit o jakémkoli sociálně politickém opatření a jeho funkčnosti, redistributivní funkce musí být zmíněna vždy. Není sociálně politického opatření bez toho, aby bylo postaveno na redistribuci.

- Nebo dokážete vymyslet sociálně politické opatření, které by popřelo tvrzení obsažené v předchozím odstavci?

4.3 Homogenizační funkce

Jedná se o funkci sociální politiky, která je relativně mladá a je úzce propojena s funkcí redistribuční. Jejím cílem je dosažení vyššího stupně stejnorodosti v uspokojování základních životních potřeb a vyššího stupně stejnorodosti zájmů a hodnot sociálních subjektů v populaci. Homogenizace v žádném případě neznamena nivelizaci podmínek života, ale proces, kterým společnost usiluje o poskytování stejných šancí vzdělávat se, pracovat, pečovat o své zdraví a tak dále, a to podle individuálních schopností a předpokladů, které jsou základem odůvodněných a přirozených rozdílů mezi lidmi. [Krebs 2007: 60]

Homogenizační funkce

Nejzřetelněji se projevuje homogenizační funkce poskytováním dávek pomoci v hmotné nouzi sociálně slabým skupinám obyvatelstva, kdy v důsledku dochází k zajímavému jevu, že osoby v hmotné nouzi se mají všechny stejně (co do příjmů).

Příkladem homogenizační funkce jsou také nástroje pedagogické podpory dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Má-li v logopedické třídě paní učitelka na starost osm dětí a k ruce ještě asistenta pedagoga, je to jistě finančně náročnější než paní učitelka v běžné třídě s pětadvaceti dětmi. Děti z logopedické třídy jsou ale vnímány jako oslabené, a je jim tedy věnována zvýšená pozornost a péče, aby nebyly pro své specifické vzdělávací potřeby znevýhodněny proti svým zdravým vrstevníkům.

4.4 Stimulační funkce

Její poslání je podporovat, podněcovat, vyvolávat žádoucí sociální jednání jednotlivců a sociálních skupin, a to nejen v oblasti ekonomické. Jde tedy o **podporu žádoucího vývoje** sociálních a ekonomických procesů, jevů a vztahů. O stimulační funkci se často hovoří jako o funkci produktivity, příkladem je vzdělávací politika nebo opatření aktivní politiky zaměstnanosti. [Krebs 2007: 60]

Stimulační funkce

Stimulační funkce sociální politiky svými efekty [Krebs 2007: 61]:

- ovlivňuje výkonnost pracovního potenciálu, jeho produktivitu,
- ovlivňuje všeobecnou hospodářskou prosperitu,
- kultivuje lidský potenciál,
- stabilizuje společnost,
- vytváří záchranné sociální síť,
- garantuje základní sociální jistoty.

Tyto efekty mají ve společnosti i výrazný **stabilizační efekt**, protože tlumí sociální napětí, které je zátěží pro celkovou (ekonomickou, politickou) stabilitu společnosti.

Z nástrojů naplňujících stimulační funkci sociální politiky můžeme jmenovat například podporu při rekvalifikaci (§ 40 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů). Poskytnutím finanční podpory je uchazeč o zaměstnání podporován (tedy stimulován) k tomu, aby se do rekvalifikace zapsal a aby v ní úspěšně setrval. Zajímavým nástrojem stimulační funkce sociální politiky je omezení doby výplaty některých dávek. Máme-li zůstat na úřadě práce, tedy například pětiměsíční délka výplaty podpory v nezaměstnanosti (§ 43 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů) stimuluje klienta k tomu, aby si v tomto časovém limitu sehnal novou práci, protože přechod z podpory v nezaměstnanosti na dávky pomoci v hmotné nouzi je obvykle sociální událostí.

4.5 Preventivní funkce

Preventivní funkce

Preventivní (neboli profylaktická) funkce sociální politiky je projevem snahy zabránit zcela nebo alespoň v co největší možné míře tomu, aby k nežádoucím sociálním situacím a událostem vůbec docházelo (ať už se jedná například o poškození zdraví, chudobu, nezaměstnanost a další), snaží se odstraňovat jejich zdroje, příčiny. Tuto funkci plní více méně všechny oblasti sociální politiky, nejzřetelněji snad vzdělávací politika a zdravotní politika. **Preventivní funkce** dnes neobyčejně sílí, protože moderní sociální politika se nemůže omezovat a neomezuje jen na pouhou ochranu a pomoc v situacích nouze. Nástrojem prevence jsou například osvětová činnost či poradenské služby. [Krebs 2007: 61]

- Uveďte příklady preventivních sociálně politických opatření, která realizuje současná česká sociální politika.
- Je nějaké preventivní opatření, které postrádáte? Jaké? Co od něj očekáváte, pokud by bylo možné ho prosadit?

Funkce sociální politiky samozřejmě nepůsobí tak schematicky, jak jsme si je dosud představili, naopak – působí komplexně. Při projektování různých sociálně politických opatření je třeba zvažovat a volit míru a zastoupení žádoucích funkčních efektů (například stimulační podpora v nezaměstnanosti a ochraňující podpora v nemoci). [Krebs 2007: 54]

A zde vás čeká druhý korespondenční úkol:

- Vyberte si konkrétní sociálně politické opatření, které znáte ze své profesní praxe nebo osobního života a které oceňujete jako dobré. Vysvětlete, které funkce v rámci naší současné sociální politiky naplňuje a čím.
- Vyberte si konkrétní sociálně politické opatření, které znáte ze své profesní praxe nebo osobního života a které byste podrobili kritice. Vysvětlete, které funkce v rámci naší současné sociální politiky (ne)naplňuje a čím.

Je tedy třeba zvolené sociálně politické opatření popsat a následně uvést, jaké funkce sociální politiky naplňuje a jaké už ne. Nestačí výčet, očekávám argument, zdůvodnění. Nejste-li stávajícími sociálními pracovníky, můžete čerpat i ze svých osobních zkušeností nebo z poznatků nabytých v rámci odborné supervidované praxe.

4.6 Role a vývoj funkcí sociální politiky

Sledujeme-li **sociální politiku z hlediska jejích funkcí**, lze při určitém zjednodušení vysledovat **v jejím historickém vývoji** jisté zákonitosti, podle kterých se sociální politika rozvinula ve čtyřech stádiích [Tomeš in Typovská 1991: 47–48]:

Vývoj funkcí sociální politiky

1. nejprve se rodily instituce, které kladou důraz na kurativní (ochrannou) funkci sociální politiky – jedná se o tzv. **terapeutický typ sociální politiky**. Ten vychází z toho, že sociální opatření mají především řešit sociální události již vzniklé, které postižené osoby (zejména) ekonomicky znevýhodňují vůči ostatním ve společnosti (jedná se například o nemoc, invaliditu, stáří a podobně);
2. druhé stadium vývoje funkcí sociální politiky je svázáno s instituty a institucemi, které kladou důraz na předcházení sociálním událostem, které by vyvolávaly problémy existenčního charakteru a vedly k sociální dezintegraci. Tyto přístupy tedy akcentují prevenci a hovoříme o **profylaktickém typu sociální politiky**;
3. třetím stadiem ve vývoji funkcí sociální politiky je vytváření institucí, které si kladou za cíl podněcovat určité žádoucí sociální chování jednotlivců i sociálních skupin – jedná se o **stimulační typ sociální politiky**;
4. v posledním, čtvrtém stadiu jsou vytvářeny instituce, které kladou důraz na rozvoj životního stylu určitým předpokládaným směrem – hovoříme o **stylizačním typu sociální politiky**.

Zdůrazňováním jedné funkce se nepopírají ani nepodceňují funkce ostatní. Postupným rozvojem tak koexistují jednotlivé instituce vedle sebe, rozšiřoval se jejich repertoár. Společnost potřebuje ke svému rozvoji instituce plnící všechny uvedené funkce současně a vedle sebe, neboť v každé době vznikají sociální problémy, které je třeba řešit a jimž je třeba předcházet, a vznikají i potřeby ovlivňovat sociální chování lidí.

Jako příklad jiné kategorizace funkcí sociální politiky můžeme uvést rozdělení Striežencovo [in Tokárová 2002: 240]. Ten rozlišuje:

- funkci ochrannou, historicky primární, realizovanou prostřednictvím solidarity například v revírních bratrstvech, v družstvech, v rámci obce a podobně;
- funkci regulační, která působí k homogenizaci společnosti, její integraci a reintegraci v propojení s hospodářským rozvojem;
- funkci společenskou, spojenou se stimulující a motivující zaměstnaností, která je významně ovlivňovaná preventivními opatřeními;
- funkci kontrolní, a to jednak v samotné sociální sféře a jednak v ostatních společenských sférách, které tak vzájemně propojuje.

- **Poznali jsme další možné členění, typologii sociálních politik – podle zaměřenosti k plnění určitých funkcí. Pokuste se u každého typu jmenovat příklady institucí, kterými je akcentovaná funkce sociální politiky naplňována.**

Pouze pro **shrnutí** si řekněme, že **funkce sociální politiky** vlastně formulují, „jaká by sociální politika měla být“ či „jaké jsou její cíle“. Následně jsou hledány konkrétní nástroje, jak těchto cílů dosáhnout a jak funkce sociální politiky naplnit. A jaká by tedy sociální politika měla být?

- **ochraňující** ty, kteří se nedokážou momentálně či trvale chránit sami;
- **redistribuuující** prostředky finanční i nefinanční povahy od těch, kteří momentálně mají, k těm, kteří momentálně nemají;

- **homogenizující**, omezující nejkřiklavější rozdíly v míře uspokojování potřeb ve společnosti;
- **stimulující**, podněcující pozitivní stavy a procesy ve společnosti ve smyslu kultivace lidského potenciálu;
- **preventivní**, předcházející vzniku sociálních problémů, sociální tísně a sociální ujařmenosti v rámci hesla, že lepší je problémům předcházet než je následně řešit.

Je také zřejmé, že různá odvětví sociální politiky (subpolitiky sociální politiky) akcentují různé funkce sociální politiky do různé míry.

- Dokážete najít příklady, které by ilustrovaly poslední větu této kapitoly?

4.7 Cíle sociální politiky

Cíle sociální politiky

Hovoříme-li o tom, jaké funkce by měla sociální politika naplňovat, hovoříme vlastně o cílech, ke kterým směřuje (to už jsme si řekli). Každý subjekt sleduje sociální politikou své vlastní cíle, které se mění a vyvíjejí v čase na základě změn zájmů subjektu nebo změn v sociálním prostředí, ve kterém subjekt působí. Konečný výsledek snažení všech sociálních subjektů potom můžeme považovat za převažující sociálně politické zájmy a cíle společnosti na určité fázi svého vývoje. [Tomeš 2001: 89–90]

Krebs ale připomíná: „V sociální politice jako v systému, který se vyznačuje značnou složitostí, jde nutně vždy o soustavu cílů, jimiž je naplňován cíl obecný, který lze zformulovat jako zdokonalování životních podmínek lidí a rozvoj osobnosti člověka. Základním cílem sociální politiky musí tedy být vytvoření lidsky důstojných podmínek života a zajištění rovných příležitostí všem.“ [Krebs 2007: 37]

Cíle sociální politiky jsou společensky a historicky podmíněné. Nejčastěji reagují na potřeby a vyjadřují zájmy příslušníků společensky slabších vrstev, kteří se zorganizovali a vyvinuli politický tlak k jejich dosažení na úkor těch, kteří se aktuálně jeví jako mocnější, bohatější, vlivnější. Pomineme-li násilné a revoluční zvraty, sociálně politická opatření byla vždy **výsledkem kompromisu** při řešení sociálně politických potřeb a zájmů v historické, dobové podmíněnosti. [Tomeš 2001: 90]

Vývoj cílů sociální politiky

Obecné sociálně politické cíle se postupně vyvíjely od dobrovolné pomoci až po direktivy naplnění sociálních práv jedinců i skupin. Tento vývoj probíhal přibližně následovně [Tomeš 2001: 90–91]:

- na počátku byla dobrovolná, náhodná a nesystematická **pomoc**, kdy cílem bylo uspokojit individuální potřebu objektu podle představ pomáhajícího. Každé společenské uskupení v každé době muselo řešit problémy svých sociálně potřebných příslušníků, protože ti ve větším počtu představovali hrozbu jeho fungování. Svou roli sehrávaly i církve apelováním na **dobročinnost** bohatých;
- později byla dobročinnost vystřídána **povinností** obce či státu starat se o potřebné, v první fázi se však tato povinnost vztahovala pouze na subjekt a nezakládala právo objektu na pomoc. Příkladem byly například povinnosti obcí spojené s domovským právem. Až později byla povinnost subjektu propojena s právním nárokem objektu na nezbytnou péči a pomoc;
- posledním stupněm vývoje cílů sociální politiky je **uznání práva občanů na lidsky důstojný život**. Místo definování formy a obsahu povinností subjektu se nyní vychází

z přirozených práv člověka (objektu), která musí příslušný subjekt naplňovat (primární je tedy právo a potřeba člověka, až sekundární je zvolená forma a obsah pomoci).

Jak již bylo řečeno, sociální systémy (subjekty) o své sociální politice rozhodují cílevědomě, a tak i deklarují své cíle. Živelná a náhodná rozhodnutí nelze považovat za sociální politiku. **Cílevědomá opatření sociální politiky se mohou lišit** [Matoušek 2001: 164–165]:

*Cílevědomá
opatření
sociální
politiky*

- **stupněm závaznosti** – mohou být závazná pro členy systému (např. v případě zaměstnaneckých vztahů) nebo pro jiné systémy či občany (nečleny), kteří jsou k poslušnosti nějak zavázáni (např. povinnosti uložené státem obci formou přenesené působnosti);
 - **okruhem osob, které zavazují** – mohou být závazná pro jednotlivce (např. plátce důchodového pojištění), skupiny (např. odbory a jejich členy) nebo celou populaci (např. pro účastníky zdravotního pojištění);
 - **dobou, po kterou působí** – sociálně politická opatření mohou mít dopady **krátkodobé** (např. ujednání generální smlouvy, která platí jeden rok), **střednědobé** (např. cíle aktivní politiky zaměstnanosti, které by se měly projevit v horizontu několika málo let) nebo **dlouhodobé** (např. důsledky reformy penzijního systému s dopady v horizontu řádu desítek let);
 - **formou, jakou jsou vyhlášeny** – sociálně politické deklarace mohou mít nejrůznější formu, například usnesení vlády, protokol z jednání, zákon, program, plán činnosti a podobně.
- **Vyberte si některou ze subpolitik sociální politiky a pokuste se formulovat její funkce a související cíle.**

Doporučená literatura ke čtvrté kapitole:

KREBS, Vojtěch; DURDISOVÁ, Jaroslava; POLÁKOVÁ, Olga; ŽIŽKOVÁ, Jana. (1997) *Sociální politika*. Praha: Codex, pp. 48–56.

KREBS, Vojtěch et al. (2007) *Sociální politika*. Praha: Aspi, pp. 54–61.

TOMEŠ, Igor. (2001) *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Socioklub, pp. 89–109.

Studijní cíle:

Po prostudování kapitoly **Funkce sociální politiky** byste měli:

- umět načrtnout a vysvětlit problematiku cílesměrnosti a funkčnosti sociální politiky;
- umět vyjmenovat a charakterizovat základní funkce sociální politiky, kterými jsou funkce:
 - ochranná,
 - redistribuční,
 - homogenizační,
 - stimulační a
 - preventivní;
- a ilustrovat je na praktických příkladech z praxe sociální práce;
- na konec byste měli umět studovanou problematiku vztáhnout k otázce cílů sociální politiky.

5 Principy sociální politiky

Průvodce kapitolou:

- vysvětlíme si, co míníme pojmem „**principy sociální politiky**“, a následně si vysvětlíme nejdůležitější z nich;
- **princip sociální spravedlnosti** a jeho složky: každému stejně, každému podle jeho potřeb, každému podle jeho zásluh, zásada života;
- **princip sociální solidarity** a typy solidarity: solidarita dobrovolná a nedobrovolná, solidarita mezinárodní, v rámci státu, regionální, jednotlivců, rodin a sousedství;
- **princip subsidiarity** jako princip zabezpečení a pomoci „zdola nahoru“, od svépomoci k pomoci státu jako instanci poslední volby;
- **princip participace** jako princip podílení se občana na procesu projektování a realizace sociální politiky, přechod od člověka – objektu sociální politiky ke člověku – subjektu sociální politiky.

Principy sociální politiky

Při volbě, konstrukci a aplikaci subsystémů sociální politiky, nástrojů, institucí, institutů, norem a předpisů činností, pomocí nichž jsou naplňovány cíle sociální politiky, je třeba respektovat určité principy, tedy **základní zásady a pravidla činnosti, vedoucí ideje, myšlenkové postupy**. Jejich optikou jsou nakonec posuzovány a hodnoceny i efekty sociální politiky. [Krebs 2007: 27]

Za typické a nejvýznamnější pro sociální politiku považujeme tyto principy [Krebs 2007: 28]:

- princip sociální spravedlnosti,
- princip sociální solidarity,
- princip subsidiarity a
- princip participace.

Kromě těchto stěžejních principů pracuje sociální politika i s mnoha dalšími principy, jako jsou princip univerzality, princip adekvátnosti, princip komplexnosti, princip adresnosti, princip garance a další. S některými z nich se setkáme ve třetím ročníku v disciplíně Sociální politika pro sociální pracovníky III, kde budeme konkrétněji hovořit o principech konstrukce systému sociálního zabezpečení.

Než si jednotlivé **principy sociální politiky** představíme podrobněji, ráda bych poukázala na **princip rovnosti**, který je kardinálním východiskem uspořádání moderní společnosti, má tedy širší dopad než jen na sociální politiku.

5.1 Princip rovnosti

Princip rovnosti podle Tomeše znamená, že na všechny jedince ve společnosti je nahlíženo jako na sobě rovné, a to bez ohledu na jejich biologické a psychické odlišnosti. Každý člověk je tedy vnímán jako bytost nadaná rovnými přirozenými lidskými právy. Rovnost je nezbytnou podmínkou důstojnosti. Takto formulovaný princip rovnosti je vyjádřen rovností před zákonem a zákazem jakékoli diskriminace. A vzhledem k tomu, že ve skutečnosti si lidé rovni nejsou – liší se mezi sebou genetickou výbavou, predispozicemi, schopnostmi, zdravotním stavem, věkem a jím nesenými kompetencemi – je třeba takové přirozené nerovnosti kompenzovat, aby bylo dosaženo rovnosti. Kompenzace znevýhodnění a poskytování zvláštní ochrany křehkým členům společnosti není vnímáno jako diskriminace. [Tomeš 2011: 18]

Princip rovnosti

Tento kontext jsme ale už vlastně probírali, když jsme si vymezovali pojem „sociální diskriminace“, vzpomínáte?

Rovnost před zákonem zahrnuje [Tomeš 2011: 19]:

- popření privilegií;
- úsilí o rovné zacházení ve společnosti;
- úsilí o rovné zacházení v oblasti ekonomických aktivit a zaměstnanosti;
- úsilí o rovný přístup ke vzdělávání;
- úsilí o rovný přístup k zdravotnickým a sociálním službám.

Rovnost před zákonem

Heywood dále k vymezení pojmu vysvětluje: „Rovnost (equality) je pojem značně složitý: existuje totiž stejně mnoho forem rovnosti jako způsobů srovnávání podmínek lidské existence. Lze například hovořit o rovnosti mravní, právní, politické, sociální, sexuální, rasové atd. Nadto princip rovnosti nabyl mnoha podob, z nichž nejvýznamnější jsou rovnost formální, rovnost příležitostí a rovnost výsledků. Přestože se představy rovnosti příležitostí a rovnosti výsledků vyvinuly z původního přitakání formální rovnosti, byly a jsou doby, kdy obě míří značně odlišnými směry. Stoupenci právní rovnosti se například klidně distancují od rovnosti příležitostí, pokud by znamenala také diskriminaci ve prospěch chudých a znevýhodněných. Podobně zastánci sociální rovnosti mohou napadat pojem rovných příležitostí, a to s odůvodněním, že se fakticky rovná právu být nerovný. Rovnostářství čili egalitarismus tudíž zahrnuje širokou škálu názorů a jeho politická povaha byla a je předmětem zásadních střetů.“ [Heywood 2005: 244]

Jak vidíte, nebudeme to mít jednoduché.

5.2 Princip sociální spravedlnosti

Je klíčovým principem sociální politiky. Pojem **spravedlnost** obecně představuje terminologický protipól křivdy a bezpráví, je měřítkem mezilidských vztahů, základní mravní a náboženskou hodnotou, základem právních řádů. [Krebs 2007: 28]

Spravedlnost

Aristoteles rozlišoval mezi **spravedlností „rozdělovací“ (distributivní) a „vyrovnávací“ (komutativní)**. Rozdělovací spravedlnost se týká rozdělování statků, které se mohou rozdělit uvnitř určité třídy lidí, zatímco vyrovnávací spravedlnost řídí zacházení s jednotlivcem, například je-li trestán. V prvním případě jde podle Aristotela o to, aby se „s rovnými zacházelo rovně“, ve druhém případě spravedlnost znamená dát někomu to, co si zaslouhuje nebo co má právo dostat. Tyto dva koncepty spravedlnosti neznamenaají nutně totéž. Máme-li rozdělit dort mezi pět hladových lidí, může platit, že si sice každý z nich zaslouhuje celý dort, bylo by však nespravedlivé nerozdělit jej na pět dílů. [Scruton 1989: 146]

Polohy spravedlnosti

Spravedlnost má tedy dvě hlavní polohy [Krebs 2007: 28]:

- **spravedlnost právní** – čímž rozumíme souhrn právních norem a zásad, kterými rozlišujeme, co je právní a co protiprávní;
- **spravedlnost sociální** – která vymezuje pravidla, podle kterých dochází ve společnosti k přerozdělování předpokladů a prostředků veřejného blahobytu mezi jednotlivými aktéry sociální politiky.

V kontextu sociální politiky jsou důležité obě významové roviny, protože zákonodárství a právní normy tvoří legitimitu sociální spravedlnosti.

Vydeme-li z Aristotelova rozlišení dvou podob spravedlnosti, můžeme konstatovat, že **dnešní způsob chápání pojmu sociální spravedlnost** vede k hojnému užívání distributivního „rozdělovacího“ pojetí spravedlnosti. Naproti tomu se zdá, že „vyrovnávací“ spravedlnost – ve smyslu práva nebo toho, co si člověk zaslouží – převládá tam, kde jde o regulování vztahů mezi lidmi. Řada problémů vzniká z toho, že se tato dvě pojetí mohou dostávat do konfliktů, například když Robin Hood jedná nespravedlivě (bere si to, na co nemá právo), aby uskutečnil sociální spravedlnost (tedy aby něco přerozdělil od těch, kteří mají, k těm, kteří nemají). [Scruton 1989: 146]

John Rawls [in Rich 1994: 190–191] představil teorii spravedlnosti jako **fairness**. Tato teorie se pohybuje v rámci ideje společenské smlouvy, která pochází z myšlenky přirozeného práva v návaznosti na Rousseaua a Kanta. Předmětem spravedlnosti je „způsob, jak nejdůležitější společenské instituce rozdělují základní práva a povinnosti a plody společenské spolupráce“. Při tom jde nejen o formální, ale i o materiálně vyhodnotitelné určení sociální spravedlnosti v podobě zásad spravedlnosti, jak by je určili „svobodní a rozumní lidé ve svém vlastním zájmu v počáteční situaci rovnosti k určení základních vztahů své součinnosti“. Počáteční situace rovnosti je teoretickou situací, při níž je možné rozumné a čestné nalezení spravedlnosti, přičemž každý má na mysli svůj dobře pochopený zájem. K logickým podmínkám této teoretické počáteční situace patří:

- rovní, suverénní, rozumně se rozhodující lidé;
 - informační deficit, tedy nikdo nezná své postavení ve společnosti, status, třídu, inteligenci, tělesnou sílu, zřejmě ani svou představu o dobru, ani své psychologické sklony.
- Protože jsou všichni v rovném postavení a nikdo nemůže vymyslet zásady, které ho zvýhodňují na základě jeho specifické situace, jsou zásady spravedlnosti výsledkem čestné dohody nebo jednání. Za těchto podmínek počáteční situace rovnosti by se měli lidé podle Rawlse rozhodnout pro dvě zásady spravedlnosti:
- Každému jedinci náleží stejné právo na nejvýhodnější systém rovných základních svobod, které jsou možné pro všechny.

- *Sociální a hospodářské nerovnosti je třeba zvládat tak, aby: a) za podmínky spravedlivé úspornosti řešení těchto nerovností přinášelo co největší výhodu těm, kdo jsou nejvíce v nevýhodě, a aby b) úřady a pozice s nimi spojené byly otevřené všem při rovnosti šancí.*

Samozřejmě neexistuje nějaká obecně akceptovaná představa o tom, co je a co není sociálně spravedlivé. Spravedlnost je **pojmem bytostně relativním**. Existují pouze naše soudy o konkrétních činech či myšlenkách, které posuzujeme podle jejich následků – buď je považujeme za sociálně spravedlivé, nebo je nepovažujeme za sociálně spravedlivé. Vnímání sociální spravedlnosti a sociálních nerovností je vystaveno silnému působení nejrozmanitějších vnějších vlivů – různých, často protichůdných ideologií, dílčích politických či čistě účelových zájmů. Každopádně by myšlenka sociální spravedlnosti neměla být odtržena od idejí humanismu, dobra a všeobecného prospěchu společnosti, lidstva. [Krebs 2007: 28–29]

Relativnost pojmu

- **Dokážete najít příklad události či myšlenky, která sice byla (je) v souladu s právem a byla (je) prezentovaná v konkrétním okruhu lidí jako sociálně spravedlivá, ale přesto ji považujeme za nehumánní?**

Není tedy divu, že různí autoři podle charakteru a zaměření svých prací vysvětlují pojem sociální spravedlnost různě. Například **Macek** hovoří o **třech zásadách sociální spravedlnosti** [Macek in Krebs 1997: 39–40]:

Tři zásady sociální spravedlnosti

- **každému stejně** – jedná se o zdánlivě jednoduchou zásadu, která je však pouze v omezeném měřítku realizovatelná. Je šablonovitá a může být kontroverzní se společenskými zájmy. Spravedlnost není v egalitářské rovnosti, ale je v poměrnosti, v proporcionalitě;

Příkladem může být plošně vyplácený přídavek na dítě (v našich podmínkách jsme ho znali před rokem 1989, nyní je u nás dávka testovaná). Každé dítě obdrží přídavek na dítě bez ohledu na výši příjmu v rodině.

- **Je to spravedlivé?**
- **Jakou funkci sociální politiky plošně vyplácený přídavek na dítě naplňuje?**

- **každému podle jeho potřeb** – práce je rozdělena podle schopností a sil, její výsledky však podle potřeb jednotlivců – jako příklad nám může sloužit rodina, kde tento princip obvykle nekolizně funguje. Podmínkou tohoto typu spravedlnosti je existence autority, která stanoví pravidla, jaké potřeby a kdy jsou akceptovatelné. V sociální politice se takovou autoritou stává obvykle stát. Touto zásadou ale není řešen problém lidské aktivity a ochoty k práci, proto ji lze aplikovat pouze v některých jasně vymezených a definovaných sociálních situacích – například v podpoře handicapovaných, ve zdravotnictví nebo při řešení problému nezaviněné chudoby;
- **každému podle jeho zásluh** – zde je problémem určit, co je více či méně záslužné, kdo to má měřit, jak odstupňovat odměny a podobně. Dnes jsou často zásluhy a odměny odvozovány z pracovního výkonu, ale je třeba si také uvědomit, že jsou jednotlivci, kteří se nemohou účastnit na pracovním výkonu.

Zásada života

Podle Macka má každá z uvedených zásad něco do sebe a v praxi sociální politiky se také všechny vyskytují. Jenže důvody pro jednu jsou často námitkami proti druhým nebo je vyvracejí. Macek proto říká, že jsou-li důsledky podle jedné ze zásad sociální spravedlnosti nežádoucí, je třeba ji odmítnout a obrátit se k druhé. Uvádí, že není nic politováníhodnějšího než člověk, který má zásady a neumí je používat. To považuje za stejně sociálně neúnosné, jako když zásady umí „až moc dobře“ využívat nebo když žádné nemá. Varuje před tím, aby člověk byl otrokem zásad, nebo naopak cynikem, který si vybírá jen ty, které se hodí jemu, jeho rodině, straně apod. k dosažení sobeckých zájmů, anebo zásadami sociální spravedlnosti jen maskuje své antisociální chování. Autor se tedy kloní k názoru, že pojem „sociální spravedlnost“ je velmi relativní, a doporučuje nechat se vést ještě jednou zásadou, kterou nazval **zásada života**. Znamená v konkrétní sociální situaci volbu těch zásad, které znamenají podle jeho slov „**největší štěstí největšího počtu**“, tedy rozvoj, prosperitu a úspěch stále širších a širších skupin lidí. [Macek in Krebs 2007: 40]

Uplatnění principu sociální spravedlnosti

Aplikace a míra naplnění těchto dílčích principů sociální spravedlnosti v daném sociálním systému závisí vždy na konkrétní sociální situaci. Existují oblasti sociální politiky (subpolitiky), které v současných sociálních politikách vyspělých států pokládají za spravedlivé, má-li v nich převahu jeden z uvedených principů (např. princip každému podle jeho potřeb ve zdravotní politice) a v jiné subpolitice pak jiný princip (např. princip každému podle jeho zásluh v politice zaměstnanosti nebo v základním důchodovém pojištění). Pružně projektovaná snaha o dosažení sociální spravedlnosti se pak jeví jako vhodná kombinace jejich různých dílčích principů v různých subpolitikách sociální politiky s tím, že ve svém celku může například národní sociální politika inklinovat k převaze určitého z nich. [Krebs 2007: 30–31]

Dalším trendem, se kterým se můžeme ve vyspělých sociálních politikách setkat, je sílící snaha chápat sociální spravedlnost spíše tak, že je prvotně výsledkem usilování jedince, který využívá svých sil k naplňování vlastních zájmů. Současně je však vnímána sociální spravedlnost jako vůle pomoci slabým a potřebným, to znamená, že předpokládá i solidární akt. Jedná se o tzv. **model pevného dna a otevřeného stropu**. Jak uvidíme dále, v tomto ohledu se odkazuje princip sociální spravedlnosti na **princip subsidiarity**. [Krebs 2007: 31]

- Uvedte konkrétní příklady sociálně politických opatření, která jsou v současnosti u nás realizována podle každé z Mackových zásad sociální spravedlnosti:
 - každému stejně:
 - každému podle jeho potřeb:
 - každému podle jeho zásluh:

5.3 Princip sociální solidarity

Sociální solidarita

„Sociální solidarita (vzájemná podpora, sounáležitost) souvisí především s utvářením a rozdělováním životních podmínek a prostředků jedinců a sociálních skupin (zejména rodin) v zájmu naplňování ideje sociální spravedlnosti.“ [Krebs 2007: 32]

Člověk je sociální bytost, svou existencí je do značné míry odkázán na druhé, je závislý na soužití společnosti jako celku. **Solidarita** je potom výrazem lidského porozumění a pospolitosti, vzájemné soudržnosti a odpovědnosti. Je vedena úsilím o sjednocování

zájmů, zejména pokud jde o hmotné životní podmínky, a to na základě svobodné vůle lidí a jejich ochoty podřídit se zájmům širšího společenství. [Krebs 2007: 32–33]

Organizace solidárních aktů ve vyspělých společnostech dnešní doby musí být a také je věcí nejen státu, ale i jiných subjektů, jejichž solidarita je (měla by být) státem podněcována. Stát je však tím, na němž leží hlavní břímě odpovědnosti za organizaci četných systémů solidárního přerozdělování. Z hlediska toho, **kdo solidaritu organizuje**, můžeme hovořit o solidaritě [Krebs 2007: 33]:

- **mezinárodní**, realizované zejména světovými organizacemi, jako je Mezinárodní organizace práce, Světová zdravotnická organizace, UNESCO, ale také Evropská unie, u nás například mezinárodní projekty Charity České republiky a další;
- **celostátní**, organizované především státem;
- **místní či regionální**, realizované například samosprávnými korporacemi, podniky, spolky a podobně;
- **jednotlivců a rodin**.

Z jiného hlediska lze hovořit o solidaritě mezigenerační (případně o redistribuci mezi fázemi životního běhu), o solidaritě zdravých s nemocnými, zaměstnaných s nezaměstnanými, bezdětných s rodinami s dětmi a podobně. [Krebs 2007: 33]

Dále můžeme solidaritu rozlišovat na:

- **dobrovolnou**, tedy fakultativní, kdy rozhodnutí o poskytnutí daru či příležitosti závisí výhradně na rozhodnutí donátora (například sponzorské dary neziskové organizaci) a jsou vedeny zejména myšlenkou filantropie, a
- **nedobrovolnou** (slušelo by se asi psát spíše „nedobrovolnou“ v uvozovkách), tedy obligatorní, kdy stát zavazuje označené subjekty sociální politiky k účasti v obligatorních, zejména pojišťovenských systémech (u nás například zdravotní pojištění, důchodové pojištění a podobně).

Z hlediska efektů sociální politiky je třeba dbát na to, aby přílišná solidarita (ať už je organizovaná kýmkoli) nevedla k útlumu aktivity jedinců a jejich odpovědnosti za vlastní životní podmínky. Solidarita se nedotýká jen těch, kteří ze solidárních fondů čerpají, ale i těch, kteří je musejí sytit. Solidaritu proto nemůžeme hodnotit jen pozitivně – může být sice na jedné straně aktivující a motivující, na straně druhé ale může vyvolávat závislost, demotivaci, parazitismus. Tím jsme opět u otázky míry, do jaké má být tento princip sociální politiky naplňován. [Krebs 2007: 459]

Tomeš ilustruje dopady příliš rozsáhlé obligatorní solidarity na příkladu:

„Příkladem může být sociální politika švédské sociální demokracie v sedmdesátých až osmdesátých letech 20. století, která pod heslem solidarity progresivně zatížila vyšší příjmové skupiny tak, že v devadesátých letech začal ze Švédska unikat kapitál. Proto sociálnědemokratická vláda prohrála volby a nová vláda musela do sociální solidarity vnést rovnováhu. Ukázalo se, že příliš vysoké zatížení plátců daní a pojistného ve prospěch příjemců dávek a služeb vyvolává sociální nerovnováhu a napětí uvnitř společnosti, čímž destabilizuje ekonomiku i stát.“ [Tomeš 2010: 30]

*Organizace
sociálních aktů*

*Dobrovolná
a nedobrovolná
solidarita*

Míra solidarity

- Uvedte příklad konkrétního sociálně politického opatření, kterým náš stát podněcuje solidaritu ostatních subjektů sociální politiky.
- Do jakých solidárních systémů se zapojujete vy?

5.4 Princip subsidiarity

Subsidiarita

Vychází z přístupu k člověku jako k individuu s jedinečnými vlastnostmi, vůlí, schopnostmi, dispozicemi. Ty je každý jedinec povinen využívat k prospěchu a budování sociálního bezpečí svého a svých blízkých. Přitom právě tyto jedinečné vlastnosti musí být společností chráněny, kultivovány a rozvíjeny (aktivními opatřeními sociální politiky v širším slova smyslu). Společnost tuto zodpovědnost z jedince v žádném případě nesníží. Žádoucí a mravné tedy je, **aby nejprve každý pomohl sám sobě**. [Krebs 2007: 34]

Princip subsidiarity zdůrazňuje vedle individuální odpovědnosti každého z nás zároveň význam a nutnost aktů vzájemné pomoci v rámci určitých **společenství** (rodiny, sousedství, církevního společenství, obce a podobně) pro jištění sociálního bezpečí, tedy **význam solidarity**. Participuje zde i **stát** svým zájmem (či lépe povinností) takové aktivity podporovat. [Krebs 2007: 34]

Úrovně subsidiarity

Princip subsidiarity je principem, podle kterého se o problému má **rozhodovat a řešit jej na nejnižší možné úrovni v hierarchii společenských institucí**. Až pokud kompetence a zdroje instituce nedostačují k efektivnímu zásahu, přenáší se rozhodování na vyšší úroveň (například z obce na kraj). [Matoušek 2003: 165]

Podle principu subsidiarity je tedy každý povinen nejdříve pomoci sám sobě, na dalším stupni odpovědnosti stojí rodina. Teprve v případě jejího selhání nebo neschopnosti je možno žádat o intervenci jiná společenství, například obec. **Stát je možností poslední volby, poslední záchrany**. Povinností státu je pečovat o vytvoření takových podmínek, aby si každý mohl pomoci vlastním přičiněním, a sám pomáhá až na posledním místě, jsou-li ostatní možnosti pomoci vyčerpány. [Krebs 2007: 34–35]

U nás to ale zase až tak průhledně neplatí. Pokud si vezmeme žadatele o dávku pomoci v hmotné nouzi, začátek vypadá slibně. Orgán pomoci v hmotné nouzi v prvé řadě šetří, zda není žadatel schopen se zabezpečit sám ze svých příjmů nebo majetku, zda si nemůže najít (další) zaměstnání, tedy zabezpečit se vlastními silami, vlastním přičiněním. Pokud klient prokáže, že to není možné, hledá orgán pomoci v hmotné nouzi zdroje zabezpečení v rodině klienta, zda je někdo, kdo má povinnost se o něj v rámci vyživovací povinnosti mezi předky a potomky postarat, zabezpečit ho (pro maminku seniorského věku pobírající starobní důchod, které takto zůstane na krku nezaměstnaný rozvedený padesátiletý syn, je to jistě velké rozčarování). Teprve pokud se i tento zdroj zabezpečení ukáže jako lichý, poskytne stát prostřednictvím orgánu pomoci v hmotné nouzi dávku. Chybí nám tedy mezikrok obce, která v našich podmínkách je obvykle tou zmiňovanou instancí poslední volby (společně třeba s nestátními neziskovými organizacemi), kdy ve své samostatné působnosti může rozhodnout i o specifických dávkách a službách tam, kde klient nemá jiné disponibilní zdroje.

Princip subsidiarity vede k nižším mírám redistribuce a podporuje aktivní sociální chování a postoje občanů. Petr Víšek k tomu dodává: „Subsidiarita představuje v sociální politice rozvrstvení solidarity. K řešení různých sociálních problémů, situací a událostí

se organizuje nebo je organizována solidární aktivita, která by svým záběrem, tedy okruhem účastníků měla odpovídat povaze a rozsahu řešeného problému.“ [Víšek 1995: 11]

Důraz, který je kladen v současných sociálních politikách na tento princip, je nepochybně spojen s takzvanou krizí silného sociálního státu a se způsobem, jakým se v něm uplatňuje a naplňuje princip solidarity. [Krebs 2007: 35] O tématu krize sociálního státu budeme blíže hovořit v dalším dílu studijní opory.

- Vymyslete si stručnou kasuistiku občana, který v situaci nouze čerpá pomoc na základě principu subsidiarity.

5.5 Princip participace

Základní myšlenkou principu participace je, že lidé, jejichž život je ovlivňován různými sociálně politickými opatřeními, musí mít také možnost účastnit se procesu jejich projektování a realizace. Lidé by měli mít reálnou možnost podílet se na tom, co bezprostředně ovlivňuje jejich život (zdraví, zajištění v nemoci, ve stáří a podobně). Praktické zkušenosti dokazují, že bez této participace, bez ztotožnění se lidí se sociálně politickými opatřeními, jsou efekty těchto opatření omezené a často i sebelepší záměry přijdou vniveč. [Krebs 2007: 36]

Participace

Naplňování principu participace je postupným, dlouhodobým procesem, kterým se člověk jako převážně pasivní příjemce sociálně politických opatření, objekt sociální politiky, mění na plnoprávný, odpovědný a angažovaný subjekt sociální politiky. To předpokládá určitou míru vzdělanosti a informovanosti, uvědomění si práv a zodpovědnosti jedince k sobě samému i k sociálnímu společenství. [Krebs, 2007, s. 36]

- Dostáváme se opět k citlivému tématu, zda občan může či nemůže být subjektem sociální politiky. Někteří autoři to vylučují – připomeňte si jejich argumenty. Jsou silnější než volání po participaci?
- Uveďte příklady konkrétních sociálně politických opatření, kterými lze posilovat princip participace.
- Nyní, když jste poznali stěžejní principy sociální politiky, dokážete odvodit podstatu dalších principů, jak jsme si je jmenovali na začátku této kapitoly? Třeba principu garance?

Doporučená literatura k páté kapitole:

KREBS, Vojtěch; DURDISOVÁ, Jaroslava; POLÁKOVÁ, Olga; ŽIŽKOVÁ, Jana. (1997) *Sociální politika*. Praha: Codex, pp. 35–48.
 KREBS, Vojtěch et al. (2007) *Sociální politika*. Praha: Aspi, pp. 27–36.
 TOMEŠ, Igor. (2011) *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, pp. 18–37.

Studijní cíle:

Po prostudování kapitoly **Principy sociální politiky** byste měli:

- umět vysvětlit, co se skrývá za souslovím „principy sociální politiky“;
- umět vyjmenovat, popsat a osvětlit nejdůležitější principy sociální politiky, kterými jsou:
 - princip sociální spravedlnosti;
 - princip sociální solidarity;
 - princip subsidiarity a
 - princip participace;
- a nakonec popsat vztah mezi principy a funkcemi sociální politiky.

6 Aktéři sociální politiky

Průvodce kapitolou:

- v této kapitole se budeme zabývat tím, kdo a pro koho sociální politiku dělá;
- mezi aktéry sociální politiky rozlišíme **objekty a subjekty sociální politiky**;
- v podrobnějším třídění si představíme jednotlivé **nejdůležitější aktéry sociální politiky**: občana, rodinu, sousedství, církve a jiné náboženské skupiny, svépomocné skupiny, veřejnou správu, nestátní organizace, firmy, odbory a stavovská (profesní) sdružení, politické strany, hromadné sdělovací prostředky a mezinárodní organizace;
- na závěr se v rozšiřujícím textu seznámíme s Potůčkovou kritikou tzv. **úzkých profilů aktérů** české sociální politiky posledních let.

Sociální politika je živým procesem, který se jednak generuje ze zájmů a potřeb jedinců, sociálních skupin i institucí a jednak je také přetváří. Hovoříme-li tedy o sociální politice, neptáme se pouze „proč?“ (principy sociální politiky), „k čemu?“ (funkce sociální politiky), „jak?“ (nástroje sociální politiky), ale ptáme se také: „**čí sociální politika?**“, „**sociální politika pro koho?**“, případně „**sociální politika proti komu?**“ (to koukáte!). Procesu sociální politiky se účastní celá řada aktérů, ať už v roli aktivních tvůrců, tak v roli „konzumentů“, cílových skupin sociální politiky. [Potůček 1995: 55]

Aktéři sociální politiky

6.1 Rozlišení subjektů a objektů sociální politiky

Hovoříme-li tedy o aktérech sociální politiky, musíme rozlišovat mezi objekty a subjekty sociální politiky [Krebs 2007: 48–49]:

- **objekty sociální politiky** míníme ty, na které jsou různá sociálně politická opatření zaměřena, kterým jsou určena, mají z nich mít prospěch (mohou ale být i jim na úkor). Tak mohou být objekty sociální politiky buď **všichni obyvatelé dané země** (např. zdravotní politika je určena pro všechny prostřednictvím práva na přiměřenou zdravotní péči) anebo jimi mohou být **konkrétněji vymezené skupiny obyvatel** (například většina dávek státní sociální podpory je cíleně určena rodinám s nezaopatřenými dětmi, dalším příkladem mohou být sociálně politická opatření určená pro osoby se zdravotním postižením a souvisejícími specifickými potřebami);
- **subjekty sociální politiky** jsou ty, kterými je sociální politika projektována a realizována, a které proto nesou odpovědnost před objekty sociální politiky. Hlavním subjektem sociální politiky v dnešních vyspělých společnostech je stát, který do značné míry určuje pojetí, obsah, cíle a úkoly sociální politiky v daném časovém období.

Objekty SP

Subjekty SP

- Je zřejmé, že jedna a tatáž osoba či instituce může vystupovat v obou rolích – subjektu i objektu sociální politiky – současně. Ilustrujte toto tvrzení na příkladu.
- A máme to tady zase: Přečtěte si následující rozšiřující text a pokuste se odpovědět ještě jednou. Změnili jste názor? Proč?

Příkladem odlišné odpovědi na otázku, zda každý objekt sociální politiky může být i jejím subjektem, je názor Igora Tomeše [2002: 61–62]. Ten vychází z předpokladu, že sociální politikou lze nazývat pouze ty aktivity, které jsou soustavné a cílené. Proto podle něj nahodilá a občasná pomoc není předmětem sociální politiky, ale společenské filantropie. Domnívá se, že subjektem sociální politiky, který své potřeby a zájmy formuje a prosazuje svou sociální politikou soustavně a cíleně, může být jen formalizovaný sociální systém s definovanými strukturami a chováním. Nemohou tedy jimi být jednotlivci nebo neformální a náhodné skupiny lidí. Z toho vyvozuje, že **subjekty sociální politiky nemohou být například:**

- **občan** – jedinec nemůže formovat sociální politiku, k tomu by se musel stát příslušníkem nějaké formalizované organizace;
- **rodina** – ta sice poskytovala a poskytuje určité sociální jistoty svým členům, ale tato péče je její přirozenou funkcí. S rozpadem velkých rodových rodin se naopak rodina v nouzi stala objektem sociální politiky;
- **sousedská výpomoc** – ta je nesystémová, individualizovaná, náhodná. Teprve spolky, cechy a později obce daly svépomocné solidaritě komunit náležitý formalizovaný rámec a systematickosti.

Jednotlivec a neformalizovaná skupina osob tak podle Tomeše mohou být pouze:

- adresátem sociální politiky, tedy jejím objektem, nebo
- nátlakovou skupinou, která se snaží sociální politiku formalizovaných sociálních subjektů ovlivnit například stávkou, demonstrací, peticí a podobně.

Typy subjektů

Subjektů sociální politiky je mnoho a můžeme je různě třídit. Například Krebs rozlišuje subjekty sociální politiky na [Krebs 2007: 48]:

- státní a
- nestátní – ty dále dělí na:
 - tržní a
 - netržní.

I když se to může zdát v některých případech ne zcela efektivní, role, cíle a kompetence různých subjektů sociální politiky se samozřejmě překrývají. Na druhé straně však konkurence v poskytovaných službách subjektů sociální politiky vede ke zvyšování jejich efektivity.

Regulátory života společnosti

Potůček jako další možné třídění subjektů sociální politiky rozlišuje **tři základní regulátory života společnosti**, a tedy i sociální politiky. Jsou jimi [Potůček 1997: 13–22]:

- **stát** – jak už jsme si říkali v předchozím textu, stát je profesionální politický aparát. Všechny složky jeho moci – zákonodárna, výkonná i soudní – se podílejí na formování a realizaci sociální politiky. Demokratické státy používají k regulaci sociální politiky tři základních nástrojů – práva, správních činností a fiskální politiky (tedy přerozdělování finančních prostředků z veřejných rozpočtů);
- **trh** – je to samoregulační systém, ve kterém poptávka a nabídka, dosažený zisk nebo ztráta regulují zdroje efektivněji než kterýkoli z jiných známých regulačních mechanismů. **Tržní mechanismus** je založen na dobrovolné smlouvě mezi prodávajícím a kupujícím o směně zdrojů (finančních, materiálních, práce). Na základě milionů aktů takové směny se vytvářejí rovnovážné soustavy cen, které regulují výrobu i spotřebu – hovoříme o tzv. **neviditelné ruce trhu**. Pro tu je typické, že každý účastník trhu – všichni prodávající i všichni kupující – se snaží maximalizovat své zisky, a chová se tedy egoisticky. Kouzlo neviditelné ruky trhu tkví v tom, že sledováním těchto sobeckých

zájmů přispívají jedinci i instituce všeobecnému blahu. Trh je však v současných vyspělých společnostech významně regulován veřejnou správou a politickou mocí: zákony sice zajišťují osobní svobodu a chrání soukromé vlastnictví a jsou tak předpokladem efektivní tržní směny, ale politická moc svými legislativními opatřeními trh současně omezuje. Velkou nevýhodou trhu z hlediska sociální politiky je jeho „krátkozrakost“;

- **občanský sektor** – vytvářejí jej organizace dobrovolně sdružující občany, kteří sdílejí společné hodnoty a jsou ochotní investovat čas a další prostředky do společné činnosti. Jejich motivace je nezisková, v kontrastu k trhu vyrůstá nikoli z egoismu, ale z altruismu, z touhy pomáhat jiným lidem, živé i neživé přírodě bez nároku na protihodnotu. O občanském sektoru se hovoří jako o **specifickém třetím sektoru** (prvními dvěma jsou stát a trh): je nezávislý na státu, v tomto smyslu je sektorem soukromým, ale jeho činnosti nejsou vedeny ziskovým motivem a v tomto smyslu je sektorem veřejným. Stát může občanský sektor podporovat například daňovou politikou vůči jeho sponzorům a donátorům i vůči neziskovým organizacím (které jsou institucemi občanského sektoru) samotným.

Občané vstupují do vztahové soustavy trhu, státu a občanského sektoru svými hodnotami, preferencemi a činy, jsou tvůrci i adresáty sociálně politických úvah i opatření. [Potůček 1997: 65]

- Co je podle vás míněno „krátkozrakostí“ trhu? Ilustrujte na příkladu.

Pokud bychom se na aktéry sociální politiky podívali ještě podrobněji, můžeme mezi **nejdůležitější aktéry sociální politiky** řadit následující:

6.2 Neformalizovaní aktéři sociální politiky

Mezi tzv. neformalizované aktéry sociální politiky počítáme občana, rodinu, sousedství, církevní společenství a svépomocné skupiny.

Občan

Občan – jednotlivec – je nejdůležitějším aktérem (subjektem i objektem?) sociální politiky. Jeho nevýhodou je často bezradnost a malá „síla“ vůči ostatním aktérům sociální politiky, zejména proti různým institucím, proto převažuje jeho role objektu sociální politiky. Aby posílil své šance v prosazování vlastních práv a nároků, často se sdružuje do skupin s osobami podobných zájmů či potřeb. [Potůček 1995: 55]

Občan

Občan se stává objektem sociální politiky, pokud splňuje kritéria [Matoušek 2001: 161]:

- svého **členství**, tedy **účasti v systému** (například si platí si příspěvky na důchodové pojištění, je členem odborů a podobně);
- vzniklé **potřeby** (například je chudý, nemocný, připravuje se soustavně na budoucí povolání a podobně).

Jedinec jako objekt sociální politiky může být [Tomeš 2002: 75]:

- **opečován** (pečován) – v tomto případě hovoříme o statické, pasivní péči. Tu je třeba pečlivě dávkovat, protože její přemíra může vytvářet tzv. „sociální past“, která omezuje vlastní iniciativy klienta ke zlepšení jeho sociální situace. Naopak nedostatek péče jej může ohrožovat v dosahování jeho sociálních práv;
- **stimulován k zachování a rozvoji svého sociálního potenciálu** – zde hovoříme o aktivizující, dynamické roli sociální politiky, kdy sociální instituce podporují vlastní úsilí člověka (například vzdělávat se, pečovat preventivně o své zdraví, spořit si v rámci důchodového připojištění a podobně).

Příkladem sociálně politického opatření, kterým je klient pečován, je dávka nemocenské, která je vyplácena z nemocenského pojištění. Pokud by byla vyplácena od prvního dne nemoci formou náhrady mzdy, mnoho nemocných by pravděpodobně nazpátek do práce nespěchalo. Provažte si dosavadní znalosti z této disciplíny a připomeňte si, že se jedná o nástroj ochranné funkce sociální politiky (reaguje na již vzniklou sociální událost), kde příliš vysoká míra redistribuce může vést ke ztrátě motivace k práci.

Příkladem sociálně politického opatření, které má občana stimulovat, může být například bonusový program jeho zdravotní pojišťovny, který ho podporuje v dodržování interválů preventivních prohlídek poskytováním podpory zdravého životního stylu (příspěvek na regeneraci, příspěvek na permanentku do fitness centra, na bazén a podobně) – jsou to vlastně dvě mouchy jednou ranou.

Rodina

Rodina

Rodina tradičně poskytuje péči a podporu těm svým členům, kteří vyžadují zvláštní péči a pozornost (dětmi, starým lidem, nemocným, invalidním). Původně velká, rozvětvená rodina dokázala zajistit péči o oslabené členy rodiny, v současné době malých, nukleárních rodin to však již často není možné bez pomoci obce či státu. Je-li v posledních desetiletích rodina v nouzi, jen obtížně zajišťuje výživu dětí, jejich přístup ke vzdělání a zdravotní péči, totéž platí v zajištění starých a nemocných či invalidních dospělých členů. Malá rodina může sociální politiku ovlivňovat, nemůže ji však významněji formovat a uskutečňovat bez podpory zvenčí. Je tedy spíše objektem sociálně politických opatření. [Tomeš 2002: 75]

Zajímavý pohled na rodinu nabízí Charta práv rodiny, kterou vydal v roce 1983 Vatikán. Říká, že rodina, založená na manželství a předávající život z generace na generaci, historicky a hodnotově předchází vzniku státu, a proto jsou její práva státem nezczizitelná. Rodina je společenstvím lásky a solidarity a je nejlépe schopna předávat dalším generacím kulturní, etické, sociální, duchovní a náboženské hodnoty. Proto musí být pod ochranou státu i mezinárodních organizací. Instituce manželství a rodiny zaslouží veřejnou podporu.⁷

- Jak a kdy došlo k té změně, že velké, přirozeně solidární vícegenerační rodiny se rozpadly na rodiny nukleární, které jsou vnímány jako zranitelnější? Je cesty zpět? Zkuste zapřemýšlet.

⁷ Srov. http://www.stripky.cz/socialni/charta_rodiny.html ze dne 12. srpna 2008.

- Uveďte příklad sociálně politického opatření využívaného v současné České republice nebo v její nedávné minulosti, které je cíleno na rodinu (nejen na některého z jejích členů, na rodinu jako celek, na její podporu).

Sousedství

Instituce sousedské pomoci je postavena na vztazích přátelství a vzájemné pomoci a solidarity. Přes výrazné oslabení, které ji postihlo v posledních staletích, se na ni opět začíná klást větší důraz a její aktivity jsou podporovány i ze strany dalších aktérů sociální politiky (například některé obce či ministerstva podporují komunitní programy – to je téma, které již známe z teorií a metod sociální práce).

Sousedství

- Jak se podle vás v posledních sto letech změnila role sousedských vztahů pomoci? Platí zde „jak kde...“? Vysvětlete na příkladech.

Církev a jiné náboženské skupiny

Tato dobrovolná sdružení občanů poskytují nejen duchovní službu, ale mají svou roli i v oblasti mravního a vzdělanostního rozvoje společnosti, v péči o zdraví, případně je jejich činnost spojená i s charitativní péčí o potřebné. [Potůček 1995: 55]

Církev

Velkou roli sehrávají **neformální církevní společenství** (například lidé z jedné farnosti), jejichž členové si poskytují vzájemnou pomoc a podporu podobně jako v rámci instituce sousedství.

Rozsáhlejší systematické strategie sociálně politických opatření realizovaných církevními organizacemi, například sociální služby poskytované Charitou ČR nebo Diakonií CČE, počítáme pro účel tohoto přehledu spíše mezi aktivity nestátních neziskových organizací.

Svépomocné skupiny

Lidé s podobnými problémy se sdružují, protože cítí, že ve skupině mají větší šanci pomoci sobě navzájem (svépomocné skupiny zaměřené na změnu chování svých členů) a upozornit na svoje problémy i ostatní (nátlakové svépomocné skupiny). Členové svépomocné skupiny z nějakého důvodu cítí, že zavedené sociální instituce jim pomoci nemohou. [Potůček 1995: 55]

Svépomocné skupiny

To si také opakujeme, vidíte? Vzájemná podpora a pomoc je v těchto neformálních sdruženích občanů podobná té, která je poskytovaná v rámci širšího příbuzenství, sousedství, neformálního církevního společenství a podobně.

Představili jsme si zatím aktéry sociální politiky, kteří v ní vystupují nesystematicky, neorganizovaně, nejsou formalizovanými sociálními systémy. Nyní nás čekají ti aktéři, kteří spíše mohou vystupovat v postavení subjektů sociální politiky, kteří do ní mohou zasáhnout prosazováním své vize sociální politiky či konkrétního sociálně politického opatření a její/jejich realizací. Nejprve poznáme subjekty svázané s veřejnou správou, následně subjekty na veřejné správě nezávislé (relativně, samozřejmě).

6.3 Formalizovaní aktéři sociální politiky – veřejná správa

Veřejná správa

Veřejnou správou obecně rozumíme projevy výkonné moci zaměřené na správu veřejných záležitostí. Veřejnou správou jsou tyto veřejné záležitosti řízeny, regulovány a zabezpečeny prostřednictvím specifických institucí. Veřejná správa v sobě zahrnuje **státní správu a samosprávu** [Potůček 1995: 56], které si představíme vzápětí.

Veřejná správa je tím efektivnější, čím více naslouchá názorům občanů (včetně chudých a marginalizovaných sociálních vrstev) i představitelů hospodářských kruhů (máme to tady zase – stát, trh, občanský sektor, občané). To se neobejde bez zprostředkování této komunikace institucemi občanské společnosti. Budování odpovědnější a kompetentnější veřejné správy vyžaduje zavádění mechanismů, které by zvyšovaly její otevřenost a transparentnost, předpokládá důsledné motivování všech aktérů sociální politiky k účasti na veřejných záležitostech, a tím i odstraňování bariér mezi správou a občany. [Potůček 1999: 85]

Stát a státní správa

Stát a státní správa

Stát je profesionální politický aparát, který tvoří a realizuje svou vlastní sociální politiku. Od ostatních subjektů, o kterých jsme zatím hovořili a hovořit budeme, se liší tím, že je nadán [Tomeš 2010: 25]:

- **zvláštní moci** – disponuje právem, včetně možnosti využít donucovacích prostředků – všechny složky jeho moci, tedy moc zákonodárná, výkonná i soudní – se podílejí na formování a realizaci sociální politiky;
- **zvláštními povinnostmi** – těmi je míněna zejména povinnost zaručit dosažitelnost občanských, politických a sociálních práv;
- **zvláštními prostředky** – co do nabídky (již zmiňované donucovací prostředky, dále například nástroje práva, možnosti regulace) i co do kvantity (finanční prostředky, služby, instituce).

Obsah politiky státu je výslednicí střetů zájmů ostatních aktérů sociální politiky.

Státní správa je potom hierarchicky uspořádanou výkonnou složkou státní moci. Management a úředníci státní správy mají velkou moc ovlivňovat reálnou podobu sociální politiky, mluví se o skryté moci byrokratických aparátů. Jedná se o potenciál, který ze strany státu vyžaduje projektování účinných kontrolních mechanismů. [Potůček 1995: 56]

Stát ovlivňuje sociální politiku dvěma základními způsoby [Krebs 2007: 72]:

- jako **konceptor** sociální politiky, tedy ten, který ji plánuje, vymezuje právní rámec, určuje pravidla chování jednotlivých aktérů sociální politiky;
- jako **realizátor** sociálně politických opatření, vykonavatel, poskytovatel služeb.

Zatímco v první roli je stát nezastupitelný, v druhé roli může přenášet své kompetence na další subjekty sociální politiky.

Významná role ve státní správě náleží zejména Parlamentu ČR, který má legislativní moc. Vytvořená legislativa má rozhodující význam pro sociální politiku státu i ostatních nestátních subjektů. Vláda a správní orgány státu zodpovídají za uskutečňování konkrétní sociální politiky v daném čase (například vláda může svým nařízením zvyšovat důchody, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR může svou vyhláškou zvyšovat částky životního minima). Jiné subjekty (nejčastěji jsou to orgány místní samosprávy) mohou vykonávat státní správu jen na základě zmocnění, tzv. přenesené působnosti. [Krebs 2007: 49]

Samospráva

Samospráva spravuje věci veřejné v územně vymezeném teritoriu prostřednictvím volených orgánů, na které občané přenášejí rozhodovací pravomoci. [Potůček 1995: 56] Základními jednotkami místní samosprávy u nás jsou **obce**, vyššími samosprávnými jednotkami **kraje**. Obce a kraje můžeme také souhrnně označit pojmem **veřejnoprávní korporace**.

Samospráva

- Jaký je váš názor na současné územněsprávní uspořádání České republiky a na funkci krajských úřadů? Jaká vidíte pozitiva a negativa?
- Pokuste se zjistit, jak se jmenují vyšší územněsprávní celky v jiných zemích.

6.4 Formalizování nestátní aktéři sociální politiky

Pokud jsme si uváděli, že následujícími aktéry sociální politiky jsou formalizované sociální systémy, které jsou **relativně nezávislé na státu a státní moci**, na veřejném sektoru, snoubí se nám malinko problematicky dvě skutečnosti:

Formalizování nestátní aktéři SP

- první z nich je, že tito aktéři operují na poli sociální politiky za podmínek, které stanovil v legislativním procesu (právní normou) stát, který má i pravomoci dodržování nastolených pravidel kontrolovat. Právní normy tedy upravují podmínky činnosti těchto organizací, stát jejich prostřednictvím reguluje v určitém specifickém rozsahu činnost těchto aktérů;
- druhá skutečnost je, že i přesto jsou dále představení aktéři sociální politiky na veřejném sektoru nezávislí, mají vlastní autonomii. Ale lépe si to vysvětlit na příkladu.

Vezměme si malou nestátní neziskovou organizaci smyšleného jména „Olomoučtí senioři“. Organizace coby občanské sdružení podléhá registraci na Ministerstvu vnitra České republiky, musí mít své stanovy a plnit další nezbytné podmínky. Potom už se ale nikdo nezajímá o to, jaké jsou strategie náboru členů, jak a kdy se členové scházejí, čím se na schůzkách zabývají, jak nakládají s vybranými členskými poplatky a podobně (pokud samozřejmě nejde o aktivity, které by byly v rozporu s trestním zákonem).

Pokud by se ale organizace rozhodla, že bude svým členům poskytovat sociální službu v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, opět nastoupí stát jako garant kvality sociálních služeb. Stanoví a kontroluje podmínky pro registraci sociální služby a může následně kontrolovat kvalitu jejího poskytování. A to nezávisle na tom, zda organizace žádá či nežádá o finanční podporu od orgánů veřejné správy.

Nestátní organizace

Pojďme si tedy představit několik nestátních organizací, které jsou významnými aktéry sociální politiky.

Nestátní organizace

Nestátními organizacemi tedy míníme všechny organizace, které nepatří k veřejnému sektoru. Mohou se dělit na **ziskové** (soukromé komerční organizace) a **neziskové** (nestátní neziskové organizace). [Tomeš 2002: 261]

Platí, že [Matoušek 2001: 172]:

- podnikatelské subjekty většinou projektují vlastní sociální politiku vůči svým zaměstnancům;

- sociální činnosti (například poskytování některých sociálních služeb) mohou být i podnikatelským, ziskovým programem;
- přestože stát může některé své povinnosti delegovat na nestátní subjekty, nemůže se zříci odpovědnosti, kterou má vůči občanům. Stát musí garantovat základní sociální práva občanů i v případě, že nestátní organizace selžou, musí garantovat přiměřenou úroveň a rozsah poskytovaných služeb.

Firmy a zaměstnavatelé

Firmy a zaměstnavatelé

Jsou nestátními organizacemi se ziskovým programem. Realizují v podstatě dvojí sociální politiku [Krebs 2007: 49]:

V prvé řadě tím, že **zaměstnávají pracovní síly, vytvářejí i produkt k přerozdělování** v rámci sociální politiky a podílejí se tak na stabilizaci sociální situace v zemi. Současně jsou povinni zabezpečovat sociálně politická opatření stanovená státem a jeho orgány – například nařízení stanovující výši minimální mzdy, jednotlivá opatření pracovněprávních předpisů, dodržování hygieny a bezpečnosti práce a podobně.

Na straně druhé zajišťují firmy a zaměstnavatelé **podnikovou (firemní) sociální politiku** cílenou na vlastní pracovníky (případně jejich rodiny) a realizují různá dobrovolná sociálně politická opatření – sem patří například zřízení Fondu kulturních a sociálních potřeb, podpora zaměstnaneckých obědů či svačin, rekondiční pobyty pro zaměstnance, výsluhové benefity a podobně. Značnou roli ve firemní sociální politice může sehrávat podniková kolektivní smlouva, o které se dozvíme více o několik stránek dále.

Zopakovat je třeba to, co jsme již zmiňovali, že některé firmy mohou **postavit své podnikání na poskytování sociálních služeb**. Sociální služby musí poskytovat v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, který garantuje některé sociální služby pro uživatele zdarma a některé s finančním limitem, související péče o uživatele však může poskytovateli generovat zisk.

Příkladem může být luxusní domov pro seniory, se samostatnými rozlehlými pokoji, či dokonce byty s vlastním sociálním zařízením, početným asistenčním personálem, rozsáhlou wellness zónou, bohatým kulturním programem, volnočasovými aktivitami. Při exkurzi v jednom takovém německém domově pro seniory nám ukazovali v garáži několik speciálně upravených seniorských elektrických čtyřkolek k volnému použití, senioři mohli mít v pokoji své zvířátko, pejsci byli pravidelně venčeni personálem, dům byl plný řezaných květin, krásně zařízený.

- Zkuste vymyslet jiný typ komerčního podnikání navázaného na poskytování sociální služby.

Nestátní neziskové organizace

Nestátní neziskové organizace

Jsou typem nestátních organizací, které se věnují uspokojování veřejného zájmu v tzv. občanském sektoru, o kterém jsme hovořili již na začátku této kapitoly. Tím vytvářejí státním a nestátním ziskovým organizacím konkurenci. Dělí se na organizace **svépomocné** (členové organizace si pomáhají navzájem) a **veřejně prospěšné** (členové organizace pomáhají jiným občanům). [Potůček 1995: 55]

Nestátní neziskové organizace musí splňovat následujících pět kritérií, musí být [Potůček 1997: 53–54]:

- **formálně ustaveny**, a tím i institucionalizovány (mají např. zakládací listinu, jsou registrovány, mají stanovy);
- **soukromé** (nestátní), což ale neznamená, že nemohou dostávat (třeba i podstatnou) podporu z veřejných rozpočtů;
- **neziskové** – případný zisk musí být použit k rozvoji organizace, k podpoře jejího základního poslání;
- **samosprávné** – musí mít vlastní mechanismy řízení, nezávislé na strukturách zvenčí;
- **dobrovolné**.

Členové a zaměstnanci neziskových organizací (ale spolu s nimi také podnikatelé v sociální sféře) vykazují vyšší motivaci k efektivním výkonům než úředníci veřejné správy, dokážou často za méně peněz dosáhnout většího efektu. [Matoušek 2001: 178]

Odbory

Odbory sdružují nejčastěji pracovníky určité profese a dojednávají za ně s firmami výši mezd a další pracovní podmínky. Tím, že se pracovníci organizují v odborech, mají v jednání se zaměstnavateli větší (tržní) sílu, než kdyby vystupoval každý z nich sám za sebe. [Brožová 2003: 28]

Tato sdružení tedy hájí zájmy svých členů (a často i nečlenů) v pracovní a sociální oblasti ve vztahu k dalším partnerům negociace – zaměstnavatelů a vládě, což můžeme vnímat jako jejich aktivitu vně. Často ale také odbory samy realizují nebo se podílejí na realizaci různých sociálně politických opatření zaměřených ve prospěch jejich členů, podporují například odborové rekreace, poskytují bezplatnou právní pomoc svým členům, organizují a finančně podporují členské zájezdy a výlety a podobně. To je aktivita dovnitř organizace. [Potůček 1995: 56]

Odbory

Zájmové skupiny

Důležitou funkcí zájmových skupin je to, že dávají jedinci možnost účastnit se politického života, kdy tato účast není zprostředkována volebním procesem a nepředpokládá členství v politické straně. Tato nepolitická účast na politickém procesu je nesmírně důležitá, zprostředkovává recipročně zájmy obyvatelstva a vlády a patří ke klíčovým prvkům demokratického státu a občanské společnosti. Zájmové skupiny mohou být hospodářského, kulturního či sociálního charakteru a představují možnost přirozené artikulace zájmů obyvatelstva. Příkladem zájmové skupiny je například Sokol, Svaz zahrádkářů, Klub dvojčat a včercat a podobně. V zájmových skupinách se politická činnost přesouvá do oblasti, kde je občan podle svých individuálních zájmů ochoten se angažovat. Adresátem vlivu zájmových skupin je politicko administrativní systém a politické strany. [Čermák, Fiala, Houbal 1994: 46–47]

Zájmové skupiny

- Na co by se zaměřovala zájmová skupina, ve které byste byli ochotni se angažovat? Co by bylo jejím cílem?

Stavovská (profesní) sdružení

Stavovská sdružení

Jsou specifickým typem zájmových skupin. Hájí zájmy příslušníků určitých sociálních vrstev či profesí. Současně by tato sdružení měla být garanty kvality služeb (produktů) poskytovaných členy sdružení – vydává akreditace k činnosti, pečete kvality zboží a podobně. [Potůček 1995: 56]

Příkladem profesního sdružení může být Sdružení podnikatelů a živnostníků České republiky, nebo abychom nechodili tak daleko, jmenujme také Společnost sociálních pracovníků ČR, které se sice snaží hájit zájmy této profesní skupiny, ale nevydává například akreditace k činnosti. Členství je dobrovolné.

Jiná situace je v případě Lékařské komory, ve které lékař, pokud chce vykonávat svou profesi, musí být obligatorně členem. Jeho členství v této profesní skupině je tedy osvědčením jeho kvalifikace a jisté odborné erudice a členství může být pro závažné provinění vůči pravidlům profese zbaven.

Politické strany

Politické strany

„Politické strany jsou organizovaná a dobrovolná sdružení většího počtu osob, která se snaží vzájemnou konkurencí ve volbách získat politickou moc, převzít politickou odpovědnost a prosadit svoji politickou vůli. ... V politické straně se většinou sdružují pouze lidé, kteří jsou ochotni se více politicky angažovat než ostatní a jsou také připraveni zastávat vnitrostranické nebo stranou získané parlamentní i vládní funkce, ať už v rovině komunální, regionální či celostátní.“ [Čermák, Fiala, Houbal 1994: 51]

Ve svých programech koncipují jednotlivé politické strany přístupy k řešení různých (nejen) sociálních problémů. V případě, že jsou u moci, podílejí se i prakticky na formování a realizaci sociální politiky.

- Jak se mohou politické strany podílet na formování sociální politiky v době, kdy jsou v opozici?

Hromadné sdělovací prostředky

Hromadné sdělovací prostředky

Hromadné sdělovací prostředky zprostředkují koloběh informací mezi jednotlivými aktéry sociální politiky. [Potůček 1995: 56] Podílejí se na formování názorů a postojů veřejnosti k sociálním problémům i k sociální politice jako ke komplexnímu nástroji k jejich zvládnutí. [Krebs 2007: 62]

Dávejte pozor na to, aby vás nepopletlo, že hromadné sdělovací prostředky máte uváděné zde jako aktéra sociální politiky i v následující kapitole jako nástroj sociální politiky. V tomto případě, kde je vnímáme jako aktéra, předpokládáme jejich aktivní roli v sociální politice.

- Hromadné sdělovací prostředky jako subjekty sociální politiky, hromadné sdělovací prostředky jako objekty sociální politiky, hromadné sdělovací prostředky jako nástroje sociální politiky. Zkuste rozlišit.
- Vedle osvětové funkce se médiím přisuzuje i role „hlídacího psa demokracie“. Jakou podobu může mít tato role ve vztahu k sociální politice? Zkuste ilustrovat na příkladu.

Mezinárodní organizace

Sociální politika se v historii rozvíjela v rámci jednotlivých národních států, mezinárodní koordinaci sociálně politických opatření známe až od dvacátého století. Po druhé světové válce se mimo Mezinárodní organizace práce (která byla jedinou nadnárodní organizací, která pracovala ještě před rokem 1945, založena byla již v roce 1919) začaly sledováním a ovlivňováním národních sociálních politik zabývat například Organizace spojených národů, UNESCO, Mezinárodní zdravotnická organizace, Světová banka, Mezinárodní měnový fond, Rada Evropy, Evropská unie a další.

Mezinárodní organizace jako sdružení států nebo nestátních organizací si v oblasti sociální politiky kladou především následující **cíle**:

- organizovat mezinárodní pomoc a podporu takových států, které mají zájem řešit své sociální problémy, ale nemají k tomu dostatek nezbytných prostředků (příkladem může být organizace Lékaři bez hranic či UNICEF);
- harmonizovat sociálně politická úsilí jednotlivých (nejen nezbytně členských) států stanovením minimálních hladin sociální ochrany nebo doporučováním účinných realizačních postupů (příkladem může být Mezinárodní zdravotnická organizace nebo Evropská unie);
- budovat světové nebo regionální kontrolní mechanismy na ochranu lidských nebo jiných práv, například autorských, průmyslových, telekomunikačních a podobně (představitelem může být například Organizace spojených národů).

- **Dokážete jmenovat ještě nějakého dalšího aktéra sociální politiky, který se v našem přehledu neobjevuje?**

Mezinárodní
organizace

A nyní už slibované Potůčkovy úvahy:

V demokratické společnosti by mělo být každé sociálně politické opatření, jak už jsme si řekli, výsledkem vyjednávání a kompromisů mezi dotčenými aktéry. Tomu se však po dlouhých letech totalitního režimu teprve učíme. V této specifické situaci podle Potůčka česká sociální politika naráží na (jeho slovy) „úzké profily“ znalostí, kompetencí, motivace a schopností komunikace jednotlivých politických aktérů a institucí, které se projevují zejména v těchto oblastech [Potůček 1999: 91–95]:

- **malá účast občanů na formování a realizaci sociální politiky** – občané, utlumení komunistickou zvlášť a vystavení ekonomickým stresům transformace společnosti, nenašli dostatek času a prostoru k tomu, aby se začali sdružovat k efektivnímu hájení svých zájmů v rozsahu, který je obvyklý ve vyspělých zemích bez totalitní zkušenosti;
- **nízká profesionalita politiků** – kvalitu rozhodování, adekvátnost a účinnost realizace sociální politiky ovlivňuje to, jak politici vnímají problémy okolního světa a jak jim rozumějí, zda chtějí a umějí vycházet z odborných poznatků, jak jsou technicky zdatní při výkonu politiky (například v tvorbě nové legislativy), jaké jsou jejich morální kvality, jak jsou vzdělaní, jak umí odlišit ideologii od reálných potřeb. Potůček si stěžuje, že vlastně u nás neexistuje specializovaná instituce pro systematickou teoretickou i praktickou přípravu budoucích i stávajících politiků;

- **špatně fungující státní správa** – bez dobře fungujících státních orgánů nemají politici nástroj k realizaci svých politicky prosazených opatření. Fungující stát předpokládá školené státní úředníky, kteří jsou za svou práci dobře odměňováni a mají jistotu služebního postupu (pokud se osvědčují), dále racionální dělbu práce mezi jednotlivými orgány a atmosféru důvěry mezi politickými špičkami a představiteli státní správy. U nás je funkčnost státní správy negativně ovlivňována zejména nedostatky v informování občanů ze strany veřejné správy, absencí možnosti vysokoškolské přípravy a průběžného doškolování státních úředníků. Výkon státní správy je stále nepřístupně politizován a byrokratický aparát se nepřiměřeně rozrůstá;
 - **nepřipravenost politických stran** – Potůček se ptá: Mají politické strany propracované programy? Mají podporu a důvěru občanů, dokážou reprezentovat zájmy svých voličů? Fungují v nich kanály vnitrostranické výměny názorů a demokracie? Jsou, či nejsou korumpovatelné? Myslí dopředu, nebo jen reagují na vznikající aféry?
- S kritikou se připojuje také Konopásek [1998: 139], který poukazuje na neschopnost aktérů sociální politiky podívat se na skutečnost z více úhlů.

- Potůčkovy názory jsou jistě stále nosným tématem k diskusi – a ani se nechce věřit, před kolika lety je publikoval. Vyjádřete vlastní názor na kritizované skutečnosti, argumentujte.

Doporučená literatura k šesté kapitole:

- KREBS, Vojtěch et al. (2007) *Sociální politika*. Praha: Aspi, pp. 47–50.
- KREBS, Vojtěch; DURDISOVÁ, Jaroslava; POLÁKOVÁ, Olga; ŽIŽKOVÁ, Jana. (1997) *Sociální politika*. Praha: Codex, pp. 22–25.
- POTŮČEK, Martin. (1995) *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, pp. 55–57.
- POTŮČEK, Martin. (1997) *Nejen trh*. Praha: Sociologické nakladatelství, pp. 13–22, 53–54.
- POTŮČEK, Martin. (1999) *Křižovatky české sociální reformy*. Praha: Sociologické nakladatelství, pp. 91–95.
- TOMEŠ, Igor. (2001) *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Socioklub, pp. 71–88.
- TOMEŠ, Igor. (2010) *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, pp. 101–119, 128–136.

Studijní cíle:

Po prostudování kapitoly **Aktéři sociální politiky** byste měli:

- umět vysvětlit, kdo je či může být aktérem sociální politiky a
- jaký je rozdíl mezi subjekty a objekty sociální politiky;
- znát rozdělení aktérů sociální politiky na státní a nestátní, ziskové a neziskové a příklady různých aktérů v této typologii správně přiřadit;
- umět vyjmenovat nejdůležitější aktéry sociální politiky, kterými jsou:
- neformalizované: občan, rodina, sousedství, církve a jiné náboženské skupiny, svépomocné skupiny;

- formalizované instituce veřejné správy,
- formalizované instituce občanského sektoru ziskového charakteru, tedy firmy;
- formalizované neziskové instituce občanského sektoru, kterými jsou například odbo-ry a stavovská (profesní) sdružení, politické strany, hromadné sdělovací prostředky a mezinárodní organizace.

7 Nástroje sociální politiky

Průvodce kapitolou:

- nejprve si vysvětlíme, co míníme nástroji sociální politiky;
- následně poznáme nejdůležitější z nich:
 - právo a právní řád,
 - program a plán,
 - ekonomické nástroje,
 - kolektivní vyjednávání,
 - nátlakové akce,
 - hromadné sdělovací prostředky,
 - organizační struktury,
 - veřejná slyšení,
 - sociální příjmy,
 - sociální služby a další;
- zamyslíme se nad tím, co ovlivňuje výběr nástrojů sociální politiky při projektování záměru konkrétního sociálně politického opatření.

Nástroje sociální politiky

Za nástroje sociální politiky považujeme prostředky, kterými sociální subjekt působí na sociální objekt nebo objekty. Volba nástrojů se odvíjí od toho, čeho jimi má být dosaženo a kdo je subjektem projektovaného sociálně politického opatření. [Matoušek 2001: 174]

Spektrum nástrojů sociální politiky je velice široké a rozmanité a existuje mnoho kritérií pro jejich třídění a popis. Důležité je ale zejména, aby tyto nástroje respektovaly základní principy sociální politiky, působily v jejích intencích a umožňovaly naplňovat cíle a funkce sociální politiky. Měly by umožnit diferencované a adresné řešení konkrétních sociálních problémů, událostí a nepříznivých situací. [Krebs 2007: 62]

- **Nástroje sociální politiky můžeme dělit na [Krebs 1997: 57]:**
 - nástroje dlouhodobého charakteru:
 - nástroje krátkodobého charakteru:
 - aplikační nástroje:

Nejprve si přečtete celou kapitolu a posléze uveďte příklady jednotlivých výše uvedených typů nástrojů sociální politiky.

Mezi **nejdůležitější nástroje sociální politiky** řadíme:

Právo a právní řád

Právo a právní řád

Základním rámcem uplatnění sociální politiky jsou **právní normy**, sociálně-právní legislativa. **Sociální politika se realizuje:**

- **v rámci právních norem**, které vytvářejí mantinely, **odkud kam** se mohou aktéři sociální politiky ve svých aktivitách legálně pohybovat, **v čem** se mohou angažovat, a

- **pomocí právních norem**, které upravují, **jak** se jednotliví aktéři sociální politiky mohou ve vymezeném prostoru pohybovat, definují podmínky činnosti a vzájemných vztahů jednotlivců i institucí, vymezují tedy, jak se aktéři mohou v daném prostoru angažovat.

Různé složky práva se sociální politiky různě těsně dotýkají – například u práva sociálního zabezpečení, práva pracovního či zdravotního jde o bezprostřední souvislost, jedná se o složky nám už známého **sociálního práva**. Sociální politiku však formují také další zákonné normy, jako jsou daňové předpisy, občanské a rodinné právo, trestní právo a další, a to jak ve svých předpisech práva hmotného, tak i procesního. Důležitým oborem práva je dále **správní právo**, které reguluje činnost institucí veřejné správy (nejen v sociální politice). [Potůček 1995: 52]

- Zopakujte si ze třetí kapitoly, jak je vymezeno sociální právo jako právní disciplína. Tyto poznatky se vám hodí i v této části učiva, využijte je zde.
- Uveďte příklad, jak vybraný článek ústavy, některý ze zákonů či vyhlášek ovlivňují sociální politiku.

Program a plán

Program a plán coby důležité nástroje sociální politiky mají místo zejména při prosazování dlouhodobých cílů a záměrů, výhledových koncepcí sociální politiky a jejich opatření. [Krebs 1997: 57]

„**Sociální program** je vyhlášením (zveřejněním) cílů, záměrů, zájmů či směrů, jimiž se úsilí daného sociálního systému bude ubírat. **Sociální plán** je stanovením konkrétních postupů, časové posloupnosti a identifikace prostředků na realizaci určité sociální politiky. Program je obecnější a plán konkrétnější podobou realizace záměrů sociálního subjektu“ [Tomeš 2001: 16].

Tvůrci programů a plánů jsou jak orgány veřejné správy, tak i různé nestátní organizace. Motivací je potřeba dlouhodobé vize, ucelené představy o směřování subjektu sociální politiky. V současné době již má program a plán jinou roli než měl dříve v centralizovaných ekonomikách – představuje **prostředek, způsob, techniku dosahování programových cílů**, které jsou výsledkem konsenzu dosaženého vyjednáváním různých aktérů sociální politiky.

Sociální programy jsou výrazem cílového zaměření aktivit sociálních aktérů. V demokratických společnostech mívá formulace cílů sociálních programů charakter **doporučení** a jako prostředků k jejich dosahování se užívá nepřímé stimulace, morální, organizační či finanční podpory příslušných aktivit. Realizaci sociálního programu by měla předcházet důsledná analýza řešených problémů, diskuse zúčastněných sociálních aktérů o prioritách a vhodných způsobech realizace zvolených cílů, analýza nákladů a přínosů realizace programu a odhad jeho přijatelnosti pro dotčenou populaci. [Potůček 1995: 53]

- Rozlište na příkladu program a plán.
- Proč politické strany prezentují pouze své politické programy a ne už politické plány? Ale to asi není otázka, jen povzdechnutí.
- Uveďte příklady krátkodobého a dlouhodobého plánu v některé subpolitice sociální politiky, které je vám blízká nebo vás zajímá. Jaké jsou podle vás hlavní podmínky jejich naplnění?

Program, plán, projekt

K naplnění sociálních programů a plánů se vypracovávají **projekty**. Ty se zaměřují na technické zvládnutí dosažení vytyčených cílů, jsou podrobnější a specifitější než programy a plány. Pokrývají většinou jen část programu. Naplnění programu jako celku je tedy obvykle dosahováno za podpory více projektů. [Tomeš 2001: 109]

Ekonomické nástroje

Ekonomické nástroje

Ekonomické nástroje zahrnují všechna opatření, která ovlivňují získávání a přerozdělování zdrojů tak, aby bylo dosaženo zamýšleného cíle. Patří sem zejména tzv. **neviditelná ruka trhu** na straně jedné a na druhé straně spektra **netržní formy získávání a distribuce zdrojů**, které jsou politickým výrazem jiných než ekonomických hodnot a kritérií. Mezi těmito póly stojí celá řada mezistupňů, například přerozdělování prostřednictvím daní, rozpočtů a pojišťovacích soustav. Do sociální politiky výrazně zasahuje také **změna vlastnictví** (znárodnění, privatizace, odstátnění). [Potůček 1995: 52]

Hlavními formami získávání a rozdělování zdrojů (mimo tržních vztahů) jsou [Potůček 1995: 52]:

- a) získávání finančních prostředků prostřednictvím **daní** a jejich následné přerozdělování prostřednictvím rozpočtu státu;
- b) získávání finančních prostředků prostřednictvím **příspěvků do pojišťovacích fondů** (ať už je účast na nich fakultativní či obligatorní) a jejich následné přerozdělování formou výplaty dávek;
- c) získávání finančních nebo jiných zdrojů prostřednictvím **darů** fyzických či právnických osob a jejich užití obdarovanou právnickou nebo fyzickou osobou.

- **Více jsme se už o ekonomických nástrojích dozvěděli v pasáži, která pojednává o redistribuční funkci sociální politiky. Zopakujte si ji.**

Kolektivní vyjednávání

Kolektivní vyjednávání

Představuje důležitý **mechanismus dosahování konsenzu**, proces, při kterém dochází k jednání o určitých sociálních skutečnostech mezi sociálními partnery. Sociálními partnery jsou zde míněni zejména [Krebs 2007: 64]:

- odborové svazy zastupující zaměstnance,
- zaměstnavatelské svazy zastupující zaměstnavatele a
- stát reprezentovaný vládou.

Kolektivní vyjednávání má výrazně **preventivní charakter**, má především předcházet konfliktům a problémy řešit s předstihem, nikoli až následně. Směřuje k udržení sociálního smíru. **Výsledkem kolektivního vyjednávání**, které se zabývá zejména zaměstnaností, mzdovou politikou, pracovními podmínkami a financemi svázanými se systémem sociálního zabezpečení, jsou **kolektivní smlouvy**, kdy rozeznáváme [Krebs 2007: 65]:

Kolektivní smlouvy

- a) **generální dohodu** – ta vymezuje vzájemné závazky vlády, zaměstnavatelských a odborových svazů v hospodářské a sociální politice. Je východiskem pro kolektivní smlouvy nižší úrovně, je pro ně závazná a má celorepublikovou platnost, platí po dobu jednoho roku;

Rada hospodářské a sociální dohody ČR (původní název „Rada sociální dohody“) vznikla v roce 1990 jako institucionalizovaná platforma pro vedení sociálního dialogu mezi vládou, odbory a zaměstnavateli s cílem dosáhnout shody v zásadních otázkách hospodářského a sociálního rozvoje. Patří mezi stabilní koordinační, informační a organizačně metodický prvek sociálního dialogu v ČR. Vzhledem k tomu, že jde o třístrannou dohodu, používá se také název „tripartita“.

Plenární schůzi Rady hospodářské a sociální dohody ČR jako nejvyšší orgán této tripartity tvoří:

- 7 zástupců vlády – ministři;
- 7 zástupců odborových svazů:
 - Českomoravská konfederace odborových svazů (6 zástupců);
 - Asociace samostatných odborů (1 zástupce);
- 7 zástupců zaměstnavatelských a podnikatelských svazů:
 - Svaz průmyslu a dopravy České republiky (3 zástupci);
 - Konfederace zaměstnavatelských a podnikatelských svazů České republiky (4 zástupci).

Předsedou RHSD ČR je předseda Vlády ČR.

- b) **kolektivní smlouvy vyššího typu**, ty jsou uzavírány mezi určitými zaměstnavatelskými a odborovými svazy, například v některém z výrobních či zpracovatelských odvětví (elektrárenství, mlékárenství, zemědělství) nebo ji může uzavřít se „svými“ zaměstnavateli velká odborová organizace se silnou členskou základnou;
- c) **podnikové kolektivní smlouvy** – které upravují vzájemné vztahy, práva a povinnosti na základě smlouvy mezi odborovým orgánem a konkrétním zaměstnavatelem (například na Magistrátu města Olomouce, v továrně Kazeto Přerov a podobně).

- **Podívejte se ještě jednou pozorně na partnery vyjednávací kolektivní smlouvy vyššího typu a podnikovou kolektivní smlouvu. Kam se poděl třetí partner, vláda?**

I když je **role kolektivního vyjednávání** v rámci sociální politiky velice významná, je omezena svým zaměřením na zaměstnance a zaměstnavatele. Ostatního obyvatelstva se výsledky kolektivního vyjednávání dotýkají obvykle pouze sekundárně. Z působnosti kolektivního vyjednávání také vypadá řešení dalších důležitých sociálních problémů, jako jsou například problémy v oblasti bydlení, vzdělávání, sociální pomoci a podobně. [Krebs 2007: 65]

- **Co například může ošetřovat kolektivní smlouva konkrétního pracoviště? Čerpejte ze zkušeností z vašeho pracoviště nebo z četby denního tisku.**
- **Uveďte příklad, jak mohou výsledky kolektivního vyjednávání ovlivnit osoby, které samy nejsou zaměstnanci.**

Nátlakové akce

V demokratické společnosti mohou být nátlakovými akcemi například stávky, pouliční demonstrace, petiční a podpisové akce, blokování komunikací a podobně. Používají se v případech, kdy někteří z aktérů sociální politiky dojdou k názoru, že k prosazení jejich zájmů nejsou efektivní běžné způsoby politického vlivu nebo vlivu zájmových skupin. [Potůček 1995: 53]

Nátlakové akce

U nás nemají nátlakové akce příliš velkou tradici – však si vzpomeňte na Potůčkovu kritiku nízkého angažmá občanů v občanském a politickém životě.

- **Jaké nátlakové akce k ovlivnění sociální politiky si vybavíte ze současné České republiky? Zhodnoťte jejich efekt.**

Hromadné sdělovací prostředky

*Hromadné
sdělovací
prostředky*

Výchovné programy, reklamy, články, publicistické pořady – to vše ovlivňuje rozhodování a jednání nejen jednotlivých lidí a sociálních skupin, ale i například institucí či organizací. Jako zvláště efektivní se jeví v současné době zejména komunikace prostřednictvím elektronických médií po síti. [Potůček, 1995, s. 53]

Připomeňme si, že v případě, kdy hromadné sdělovací prostředky užíváme jako nástroje sociální politiky, jejich role je pasivní, služební, nemají vlastní iniciativu.

Příkladem může být situace, kdy velký poskytovatel elektrické energie si v denním tisku pronajme prostor k osvětové akci podporující bezpečný domov pro děti, informuje o zásadách zabezpečení elektrických zásuvek a elektrických spotřebičů.

Hromadný sdělovací prostředek je zde pouze nosičem informace, na které neměl (jeho management) žádný aktivní podíl. Někdo jiný jej uchopil jako nástroj pro dosažení svých cílů.

- **Jsou podle vás hromadné sdělovací prostředky efektivním nástrojem sociální politiky? Svůj názor ilustrujte na příkladu.**

Organizační struktury

*Organizační
struktury*

Organizačními strukturami míníme zejména například velikost institucí, jejich vnitřní členění, centralizovaný či naopak decentralizovaný způsob řízení – to jsou proměnné, které mohou ovlivňovat dostupnost, kvalitu a šíři služeb, schopnost reagovat na měnící se potřeby aktérů sociální politiky, celkovou efektivnost sociální politiky. [Potůček 1995: 54]

Můžeme si představit dva různé úřady. Jeden má úřední hodiny v pondělí a ve středu od desíti do dvou hodin, jeden úředník má na starost agendu čítající 1200 živých spisů. Druhý úřad má úřední hodiny v pondělí od osmi do pěti, ve středu od šesti do dvanácti a ve čtvrtek od dvou do šesti. Jeden úředník zde má na starost 250 klientů. Je zřejmé, že dostupnost, komfort a kvalita péče těchto dvou úřadů o klienta budou diametrálně odlišné. U prvního úřadu je možné, že někteří klienti, byť by i měli nárok na danou službu či dávku, ji raději žádat nebudou.

Jiným kontrastním příkladem je dávka, pro získání které je třeba vyplnit šestnáct různých formulářů vyžadujících návštěvy dalších tří institucí, proti dávce, kde klient vyplíše na jednu stránku základní údaje a souhlas s tím, aby ty ostatní sociální pracovník získal ve spolupráci s danými institucemi samostatně (formou dostupnosti dat v propojeném informačním systému).

**jakákoli podobnost úřadů uvedených v příkladu je čistě náhodná a nezakládá se na skutečnosti ☺*

Veřejná slyšení

Veřejným slyšením je míněno „veřejné projednávání plánů nebo veřejná obhajoba usku-
tečněných projektů, které jsou organizovány subjekty, které jsou financovány z veřejných
rozpočtů. Při veřejných slyšeních mají občané právo dotazovat se a podávat vlastní ná-
vrhy“ [Matoušek 2003: 259].

Prostřednictvím veřejných slyšení skládají subjekty sociální politiky občanům účty
ze své činnosti a předkládají návrhy na různá opatření zaměřená do budoucna. Cílem je
zjistit názor občanů na realizované, probíhající nebo plánované změny a získat od nich
podněty ke zlepšení práce příslušné instituce. U nás se zatím veřejná slyšení téměř ne-
realizují, mají tradici zejména v anglosaských zemích. [Potůček 1995: 54]

Veřejná slyšení

*Nedokonalou náhradou veřejných slyšení jsou výroční zprávy, které dané instituce zveřej-
ňují, obvykle i na internetu. Tyto informace jsou tedy dostupné široké veřejnosti, ale chybí
bezprostřední kontakt občanů s institucí, vzájemná komunikace je zdlouhavá a kompli-
kovaná. Újma je potom oboustranná, jak na straně instituce, které se nedostane účinné
zpětné vazby, tak na straně občanů, kteří nejsou zcela komplexně informováni a nemohou
na dalším směřování instituce efektivně participovat.*

Sociální příjmy

Významným nástrojem sociální politiky, pestrým v mnoha možných svých podobách,
jsou sociální příjmy. Jedná se o příjmy obyvatel spojené s opatřeními sociální politiky.
Peněžitá dávka může být poskytnuta [Matoušek 2001: 175]:

- jako nevratné plnění (například dávka příspěvek na živobytí), nebo
- jako návratná půjčka (například jako byla půjčka na zakoupení motorového vozidla
pro osoby se zdravotním postižením – nyní již poskytovaná není).

A podle jiného kritéria může být poskytnuta:

- jednorázově (například porodné), nebo
- opakovaně (například rodičovský příspěvek).

Citlivou záležitostí je stanovení výše sociálních příjmů, určení přerozdělovacích kritérií.
Požaduje se stimulační efekt a současně naplnění ochranné funkce, aby sociální příjmy
poskytovaly nezbytně nutnou ochranu obyvatelstvu v nouzových situacích. [Krebs 1997:
59]

Sociální
příjmy

- Dokážete formulovat ještě nějakou jinou typologii sociálních příjmů?

Sociální služby

Pojem „sociální služby“ můžeme chápat v širším a užším pojetí.

V širším pojetí sociální služby zahrnují podle Krebse konání subjektu sociální politiky
ve prospěch objektu sociální politiky, smyslem tedy není poskytnutí věcného nebo peněž-
ního plnění, sociálního příjmu. Cílem je uspokojování specifických potřeb určitých skupin
obyvatelstva poskytnutím služby. Jedná se nejen o služby sociální v užším slova smyslu,
ale i o služby ve sféře péče o zdraví, vzdělávání, bydlení a podobně. [Krebs 2007: 66]

V užším slova smyslu pojem sociální služba definuje zákon č. 108/2006 Sb., o so-
ciálních službách, ve znění pozdějších předpisů, v paragrafu 3 tak, že sociální služba je
činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťující pomoc a podporu osobám
za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení.

Sociální
služby

Zásadou dle paragrafu 2 je, že rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob.

Podstatným znakem sociální služby mimo výše uvedených je, že se jedná o **nepeněžný benefit**, klient nečerpá sociální příjem, ale službu. Jak už jsme si ale řekli několikrát, i sociální službu musí někdo zafinancovat.

Další nástroje sociální politiky

Mezi **další nástroje sociální politiky** můžeme řadit [Krebs 2007: 66–67]:

- **věcné dávky** – jedná se o poskytnutí věci. Příkladem jsou například léky, kompenzační pomůcky, učebnice ve škole, ochranné pracovní pomůcky, věcné dávky ze systému pomoci v hmotné nouzi a podobně;
- **účelové půjčky** – zvýhodněné půjčky pro překlenutí tíživé sociální situace občana či organizace. Jejich výhodou je skutečnost, že se zapůjčené finanční prostředky po určité době „vrátí“ do systému. Patří sem například novomanželské půjčky, půjčky v oblasti bydlení či vzdělávání;
- **úlevy a výhody** – poskytují se různým skupinám obyvatelstva pro překlenutí jejich sociální situace krátkodobého či dlouhodobého charakteru. U nás nejtypičtějším příkladem mohou být mimořádné výhody pro klienty se zdravotním postižením, dalšími skupinami obyvatelstva, které mohou úlevy a výhody čerpat, jsou například děti a mládež, důchodci a podobně;
- **státní regulace cen spotřebního zboží a služeb** – u nás v současnosti například regulace cen nájemného, více příkladů si ale jistě vybavíme z dob před rokem 1989.

Používané nástroje sociální politiky jsou vždy determinovány historicky a geograficky (geopoliticky), sociálně politickým a ekonomickým prostředím daného území (státu). V závislosti na těchto podmínkách si každý stát vytváří vlastní, zcela specifický systém sociálně politických institucí a nástrojů, přisuzuje různou míru odpovědnosti jednotlivým aktérům sociální politiky – ale o těch budeme hovořit v následující kapitole.

- Znáte ještě nějaké nástroje sociální politiky, které se v textu neobjevily? Jaké?
- Co podle vás ovlivňuje výběr nástrojů sociální politiky při projektování záměru konkrétního sociálně politického opatření?

Doporučená literatura k sedmé kapitole:

- KREBS, Vojtěch; DURDISOVÁ, Jaroslava; POLÁKOVÁ, Olga; ŽIŽKOVÁ, Jana. (1997) *Sociální politika*. Praha: Codex, pp. 56–69.
- KREBS, Vojtěch et al. (2007) *Sociální politika*. Praha: Aspi, pp. 62–69.
- POTŮČEK, Martin. (1995) *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, pp. 51–54.
- TOMEŠ, Igor. (2001) *Sociální politika. Teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Socioklub, pp. 107–110, 176–188.
- TOMEŠ, Igor. (2010) *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, pp. 331–354.

Studijní cíle:

Po prostudování kapitoly **Nástroje sociální politiky** byste měli:

- umět vysvětlit, co jsou to nástroje sociální politiky a k čemu slouží nebo by sloužit měly a mohly;
- umět vyjmenovat a charakterizovat nejdůležitější nástroje sociální politiky, tedy:
 - právo a právní řád,
 - program a plán (případně i projekt),
 - ekonomické nástroje,
 - kolektivní vyjednávání,
 - nátlakové akce,
 - hromadné sdělovací prostředky,
 - organizační struktury,
 - veřejná slyšení,
 - sociální příjmy a
 - sociální služby.

8 Typy (modely) sociální politiky

Průvodce kapitolou:

- hned na začátku výkladu tohoto tématu budeme diskutovat o tom, jak by bylo možné (a zda vůbec) **třídít sociální politiky do jednotlivých typů** a k čemu by takové třídění mohlo sloužit;
- řekneme si, co míníme základními sociálně politickými doktrínami a postupně je budeme poznávat;
- **liberalismus** jako koncept osobní svobody a individuální odpovědnosti,
- **křesťanské sociální učení** vnímající společenský systém jako jeden z významných faktorů předurčujících postavení jedince a
- **demokratický socialismus** usilující o zajištění důstojných podmínek pro všechny na základě společenského konsensu o jejich nabytí;
- poznáme **Titmussovy základní typy (modely) sociální politiky**: redistributivní typ, výkonový či korporativní typ a reziduální typ;
- budeme diskutovat o odlišnostech jednotlivých typů sociálních politik.

Jak jsme poznali již v předchozích kapitolách, při projektování sociální politiky a při její praktické realizaci participuje celá řada proměnných. Podoba konkrétní sociální politiky se mění při použití různých nástrojů, prosazování různých principů sociální politiky, při akcentování nebo naopak omezování aktivit různých institucí, aktérů sociální politiky. Tak vzniká neopakovatelná podoba národní nebo lokální sociální politiky, specifická pro vymezený region v konkrétním časovém období, na určitém stupni sociokulturního rozvoje. Pro teorii sociální politiky se však ukazuje nezbytným tyto neopakovatelné obrazy sociálních politik nějakým způsobem třídít, typologizovat – k tomu vede několik cest.

8.1 Sociálně politické doktríny

Sociálně politické doktríny

Jednou z nich je **rozlišení sociálních politik podle základních principů** (tedy základních zásad a pravidel činnosti, vedoucích idejí a myšlenkových postupů, jak jsme je poznali v kapitole páté), které jsou pro konkrétní sociální politiku určující, jsou jí vlastní a výrazně se v ní promítají. Pro volbu a interpretaci těchto základních principů mají zásadní význam tzv. **sociálně politické doktríny**. V evropském regionu současné doby se setkáváme se třemi hlavními z nich, kterými jsou [Krebs 2007: 27]:

- liberalismus,
- křesťanské sociální učení a
- demokratický socialismus.

- Vyhledejte si ve slovníku cizích slov nebo v encyklopedickém slovníku, co je to „doktrína“. Pokuste se vymezit, co potom bude znamenat pojem „sociálně politická doktrína“.

Jak vysvětluje termín „doktrína“ ve svém Slovníku politického myšlení Scruton?

„Doslovně „učení“; pojem přenesený ze sféry náboženství do politiky, kde znamená jakýkoli pokus uspořádat politické ideály i praktické politické pokusy v systém nebo je učinit vnitřně koherentními. Doktrínu je třeba odlišovat od teorie, která doktrínu – když už tu je – vysvětluje, a také od konkrétní politiky, která ji uskutečňuje, neboť cílem doktríny je poskytnout soubor rozumem zdůvodněných názorů a postojů, který sám sebe doporučuje svými vnitřními kvalitami, nikoli tím, že je v něčím zájmu buď mu věřit, nebo jednat tak, jako by se mu věřilo.“ [Scruton 1989: 30]

Už předem vás musím varovat, že ve studijní opoře Sociální politika pro sociální pracovníky II budeme hovořit o spojitém tématu základních ideologických přístupů, na kterých je postavena moderní politika sociálních států. Jedná se o **ideologie konzervativní, liberální a socialistickou**, ukážeme si jejich dopady na charakter sociálního státu. Nyní tedy budeme ve vztahu k typům sociální politiky hovořit o sociálně politických doktrínách, ve druhé studijní opoře ve vztahu k typům sociálního státu o ideologických přístupech. Budete si v tom muset udělat pořádek ☺.

Ale už se věnujme slíbeným sociálně politickým doktrínám a stručně si je představme:

Liberalismus

Představuje rozsáhlý a ve svém historickém vývoji ne zcela jednolitý myšlenkový proud, který akcentuje hodnoty osobní svobody a individuální odpovědnosti. Mezi základní myšlenky liberalismu patří [Scruton 1989: 62–63]:

Liberalismus

- nejvyšší hodnotou je **jednotlivec**, který je vnímán jako **racionální bytost**, charakterizují jej nezadatelná lidská práva a svobody;
- jedinec má přirozená **práva**, která jsou nezávislá na vládě a měla by být vládou a proti vládě chráněna;
- vláda je ospravedlnitelná pouze do té míry, v níž **svobodu** jedince maximalizuje a jeho práva chrání;
- legitimitu politických institucí je třeba posuzovat podle toho, do jaké míry svobody a práva jedince respektují;
- je třeba obhajovat toleranci v oblasti morálky a náboženství;
- právo na soukromé vlastnictví a svobodu směny jsou základními předpoklady svobody jednotlivce.

Sociální prospěch a blahobyt každého je tedy závislý především na něm samém, na jeho výkonu, osobním nasazení a ochotě nést rizika. Sociální politika je vnímána jako funkční, pokud je ekonomicky efektivní. Neopírá se proto o solidarismus a redistribuční procesy, které podle této doktríny vedou k útlumu ekonomických podnětů a aktivit. Zdůrazňuje regulační schopnosti tržního mechanismu. [Krebs 2007: 27]

Křesťanské sociální učení

Vychází z křesťanské filozofie, která předpokládá, že za sociální situaci není zodpovědný jen sám jedinec, ale v určité míře i společenský systém, který postavení jedince determinuje. Uznává osobní svobodu, ale zdůrazňuje, že bez mravního závazku není možná a že určitý díl odpovědnosti za sociální situaci ve společnosti padá i na mocné a bohaté. Křesťanské sociální učení nepopírá ani neodsuzuje nerovnost, ale ne každou považuje

Křesťanské sociální učení

za žádoucí a spravedlivou. Pro tuto doktrínu je určující snaha o odstranění bídy, a proto zdůrazňuje důležitost dobročinné a charitativní redistribuce založené na křesťanském milosrdenství, které obohacuje obě strany – dárce i obdarovaného. Charita je zde vnímána jako zdroj ctnosti, zatímco pýcha zdrojem hříchu, člověk se soucitem přibližuje Bohu. Zdůrazňuje se fakt, že individuální svoboda musí být podřízena obecnému dobru. [Krebs 2007: 27]

Demokratický socialismus

Demokratický socialismus

Usiluje o zajištění důstojných životních podmínek všem jedincům demokratickou cestou na základě přijetí určitých pravidel. Obsahuje některé prvky socialismu, ale jeho zastánci je striktně trváno na tom, aby jich bylo dosahováno pokojnou cestou demokratických reforem, respektováním ústavních procedur a parlamentní demokracie, a nikoli například revolucí či převratem. Vládnout se má nejen ve jménu lidu, ale i s jeho souhlasem. V rámci sociální politiky se tato doktrína vyznačuje převzetím značné míry sociální odpovědnosti za jedince státem, posílením veřejného sektoru, rozsáhlým přerozdělováním a solidarismem. Je v protikladu k liberální doktríně tím, že silně zdůrazňuje rovnost nejen v občanských právech, ale i v právech sociálních. [Krebs 2007: 27–28]

- Pokuste se u jednotlivých sociálně politických doktrín formulovat, které jsou vůdčí principy jejich sociální politiky. Využijte znalostí z kapitoly páté.
- Pokuste se jmenovat některé evropské státy a odhadnout (určit), která sociálně politická doktrína je v nich určující, preferovaná.

Autokratický a demokratický stát

Jak jsme viděli, jednotlivé sociálně politické doktríny vnímají odlišné roli státu v praktické sociální politice. Musíme si však pro úplnost připomenout, že stát může své funkce (nejen v sociální politice) a jejich výkon pojmát autokraticky nebo demokraticky [Tomeš 2001: 15]:

- **autokratický stát** přiděluje péči podle vlastní úvahy občanům, jejichž názory nepovažují představitelé moci za relevantní. Sociální politika zde má podobu přidělového systému. Tato forma sociální politiky státu je historicky nejstarší (vzpomeňme například na instituci chudinské péče) a znovu se vrátila na evropskou scénu v totalitních nacistických a komunistických režimech dvacátého století. V některých zemích přetrvává do dneška, jsou jimi poslední zástupci „socialistických“ států a některé vojenské diktatury;
- v **demokratických státech** rozhodují o míře společenské solidarity parlamentní strany zvolené demokratickými mechanismy zastupitelské demokracie nebo se názory občanů prosazují prostřednictvím demokracie přímé. Tak je rozhodováno o míře solidarity, kterou bude sociální politika podporovat.

8.2 Titmussovy typy sociální politiky

Titmussovy typy sociální politiky

Právě **podle míry účasti státu v sociální politice** na úkor ostatních, tedy nestátních subjektů a ve spojitosti s tím podle **míry redistribuce** organizované státem se obvykle rozlišují **tři klasické typy sociální politiky**, jejichž charakteristiky popsal v sedmdesátých letech dvacátého století **Richard Titmuss**, britský sociální politik. Tohoto vymezení se používá oficiálně i v rámci OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Jde

o **ideální typy sociální politiky**, které ve skutečnosti nemohou nikdy existovat ve své čisté, modelové podobě. Reálná sociální politika v každé zemi je vždy výsledkem kombinace prvků všech tří typů a nelze hovořit jen o uplatňování některého z nich. Předpokládá se však, že jeden z nich je převládající. Tyto modely jsou chápány spíše jako možné strategie pro tvorbu aktuální sociální politiky. Jsou to [Krebs 2007: 51–52]:

Redistributivní typ sociální politiky

Někdy bývá označován také jako institucionálně redistributivní, univerzalistický s dominantní rolí státu, respektive jako občanský. Zájem sociální politiky zahrnuje celou populaci bez ohledu na to, zda je sociálně potřebná, sociální politika je vymezena velice široce, akcentována je péče o lidský potenciál, jeho kultivace. Vyžaduje značný rozsah redistribuce organizované státem, někdy až ruší aktivity nestátních subjektů. Mezi představiteli zemí se sociální politikou redistributivního typu můžeme řadit zejména Švédsko a ostatní skandinávské země.

*Redistributivní
typ SP*

Tento typ je blízký i typu sociální politiky realizované v bývalé Československé socialistické republice a dalších dnes již postkomunistických zemích. O těchto sociálních politikách však není možné hovořit jako o typu občanském, protože jim chybí stěžejní podmínka – demokratické uspořádání společnosti. O těchto sociálních politikách bývá hovořeno pro jejich specifickou jako o sociálních politikách **leninského typu**.

Výkonový či korporativní typ

Vychází z toho, že sociální potřeby jedinců a rodin mají být primárně uspokojovány na základě jejich pracovního výkonu a zásluh. Hlavním nástrojem sociální politiky je sociální pojištění (obligatorní i fakultativní). Míra redistribuce je zde ve srovnání s prvním modelem nižší, sociální dávky a pomoc většinou podléhají testování příjmů a stát garantuje pouze základní společensky uznaná minima potřeb. Sociální politika je otevřená rozsáhlému působení nestátních subjektů. K tomuto typu řadíme sociální politiky například Německa, Rakouska či Francie.

*Výkonový typ
SP*

Reziduální typ

Spoléhá téměř výhradně na trh a jeho instituce, na vlastní snahu jedince a jeho rodiny zajistit si přiměřenou životní úroveň za pomoci práce. Teprve v případě, že tyto subjekty ve své roli selžou, nastupuje státní sociální politika jako instance poslední volby podle principu subsidiarity. Odpovědnost státu za sociální situaci občanů je velmi nízká, dávky, které stát poskytuje, jsou minimální a jejich poskytování je téměř vždy testováno příjmy a majetkem. Role státu jako subjektu sociální politiky je značně potlačená, míra redistribuce je zde ze všech typů nejnižší. Široké pole sociální politiky pokrývají svou činností nestátní organizace a svépomocné skupiny. Patří sem tradičně USA, Japonsko a v současné době se tomuto typu blíží i Velká Británie.

Reziduální typ

Jako příklad jiné možné typologie sociálních politik si můžeme uvést dělení Gosty Esping-Andersena, který dělí **modely sociální politiky** na [Tomeš 2001: 32]:

- **liberální angloamerický typ**, kde hlavními představiteli jsou například Velká Británie, Irsko či Nizozemsko;
- **konzervativní katolický kontinentální typ** představovaný například sociálními politikami Německa, Francie, Itálie či Španělska a
- **sociálně demokratický skandinávský typ** reprezentovaný například švédskou sociální politikou.

- Která sociálně politická doktrína modeluje podobu kterého typu sociální politiky? Pokuste se učivo této kapitoly provázat.
- Ke kterému modelu sociální politiky podle vás směřuje Česká republika?

Doporučená literatura k osmé kapitole:

KREBS, Vojtěch; DURDISOVÁ, Jaroslava; POLÁKOVÁ, Olga; ŽIŽKOVÁ, Jana. (1997) *Sociální politika*. Praha: Codex, pp. 25–29.

KREBS, Vojtěch et al. (2007) *Sociální politika*. Praha: Aspi, pp. 51–54.

Studijní cíle:

Po prostudování kapitoly **Typy (modely) sociální politiky** byste měli:

- umět prezentovat možná kritéria typologií sociální politiky,
- umět vymezit základní sociálně politické doktríny a charakterizovat je. Jsou jimi: **liberalismus**, **křesťanské sociální učení** a **demokratický socialismus**;
- umět charakterizovat a vzájemně odlišit **Titmussovy základní typy (modely) sociální politiky**: redistributivní typ sociální politiky, výkonový či korporativní typ sociální politiky a reziduální typ sociální politiky.

Závěrem

Doufám, že úvodní představení sociální politiky jako vědy i jako oboru praktické činnosti vás zaujalo. Jedná se o složitou, ale poutavou problematiku, která do značné míry ovlivňuje naše soukromé i profesionální životy.

Znalost hlavních problémových okruhů sociální politiky by měla být součástí obecného vědomostního základu, protože aktérem sociální politiky je každý z nás. Pokud bychom dokázali dosáhnout toho, abychom se všichni stali i jejími aktivními subjekty, asi by sociálně politická situace u nás i ve světě vypadala jinak.

Nebudeme-li však utopisty, můžeme se v sociální politice angažovat alespoň my, sociální pracovníci, kteří k ní máme mimořádně blízko. Známe problémy našich klientů, jsme s nimi bezprostředně v kontaktu. Každou změnu sociální politiky můžeme sledovat ve změnách jejich chování, ve změně jejich životních možností a přístupu k životním příležitostem, ve změně jejich životní úrovně. Otázkou však zůstává:

Jakým způsobem můžeme my, sociální pracovníci, sociální politiku ovlivnit?

Problematika sociální politiky probíraná v této studijní opoře je solidně přístupná v odborné literatuře. Ze seznamu použité literatury uvedené na konci textu si můžete pohodlně vybrat tituly, které vám případně umožní si prohloubit získané vědomosti. Mnoho poznatků můžeme čerpat také z analýz a příspěvků publikovaných v různých sbornících, ročenkách či odborných časopisech, ale i v denním tisku.

Po seznámení se základními pojmy sociální politiky se v další studijní opoře podíváme trochu do historie sociální politiky, budeme se věnovat problematice chudoby, která je velkým tématem sociální politiky, a zajímavému tématu sociálního státu. V posledním, třetím semestru této stěžejní studijní disciplíny kombinovaného bakalářského studia oboru Sociální práce se budeme věnovat konkrétním oblastem sociální politiky, jejím jednotlivým subpolitikám. Ale to až ve třetím ročníku, abyste měli nejaktuálnější poznatky čerstvě v hlavě těsně před závěrečnou bakalářskou zkouškou. Strašit vás nemám, vidíte?

Těším se na naši další spolupráci, Eva Klimentová

Seznam použité literatury a pramenů

- BROŽOVÁ, Dagmar. (2003) *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- CABADA, Ladislav. (2004) „Politická věda jako samostatná společenskovědní disciplína.“ In CABADA, Ladislav, KUBÁT, Michal et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia.
- ČERMÁK, Vladimír, FIALA, Petr, HOUBAL, Dalibor. (1994) *Pozvání do politikologie*. Praha: Vyšehrad.
- Demografie (nejen) pro demografy*. (1998) Praha: Sociologické nakladatelství.
- Encyklopedický slovník*. (1993) Praha: Odeon, Encyklopedický dům.
- GREGOROVÁ, Zdeňka, GALVAS, Milan. (2005) *Sociální zabezpečení*. Brno: Masarykova univerzita.
- HEYWOOD, Andrew. (2004) *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia.
- HEYWOOD, Andrew. (2005) *Politická teorie*. Praha: Eurolex Bohemia.
- KAHOUN, Vilém et al. (2009) *Sociální zabezpečení. Vybrané kapitoly*. Praha: Triton.
- KOLDINSKÁ, Kristina. (2007) *Sociální právo*. Praha: C. H. Beck.
- KONOPÁSEK, Zdeněk. (1998) *Estetika sociálního státu*. Praha: GplusG.
- KREBS, Vojtěch et al. (2007) *Sociální politika*. Praha: Aspi.
- KREBS, Vojtěch; DURDISOVÁ, Jaroslava; POLÁKOVÁ, Olga; ŽIŽKOVÁ, Jana. (1997) *Sociální politika*. Praha: Codex.
- KUBÁTOVÁ, Helena. (2008) *Úvod do sociologie pro sociální pracovníky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- KUBÁTOVÁ, H. (2010) *Sociologie životního způsobu*. Praha: GRADA.
- MATOUŠEK, Oldřich et al. (2001) *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- MATOUŠEK, Oldřich. (2003) *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- PLHÁKOVÁ, Alena. (2003) *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
- POTUČEK, Martin. (1995) *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- POTUČEK, Martin. (1997) *Nejen trh*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- POTUČEK, Martin. (1999) *Křížovatky české sociální reformy*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- RICH, Arthur. (1994) *Etika hospodářství. Svazek I. Theologická perspektiva*. Praha: Oikoymenh.
- SCRUTON, Roger. (1989) *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis.
- TOKÁROVÁ, Anna et al. (2002) *Sociální práce. Kapitoly z dejín a metodiky sociálnej práce*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- TOMEŠ, Igor et al. (2002) *Sociální správa*. Praha: Portál.
- TOMEŠ, Igor. (2001) *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Socioklub.
- TOMEŠ, Igor. (2010) *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál.
- TOMEŠ, Igor. (2011) *Obory sociální politiky*. Praha: Portál.
- TYPOVSKÁ, Ludmila. (1991) *Úvod do sociální politiky*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- VEČEŘA, Miloš. (2001) *Sociální stát. Východiska a přístupy*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- VÍŠEK, Petr. (1995) Proč je třeba oddělit při poskytování sociální pomoci výkon státní správy od působení samosprávy. *Sociální politika, měsíčník MPSV ČR*, roč. 21, číslo 2.

PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.

Sociální politika pro sociální pracovníky I

Určeno pro formu studia a studijní program (obor): Sociální práce

Výkonný redaktor doc. Mgr. Jiří Špička, Ph.D.

Odpovědná redaktorka Mgr. Jana Kreiselová

Jazyková korektura Mgr. Lucie Loutocká

Návrh sazby Mgr. Petr Jančík

Návrh obálky agentura TAH

Úprava obálky Jiří Jurečka

Technická redakce RNDr. Helena Hladišová

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.vydavatelstvi.upol.cz

www.e-shop.upol.cz

vup@upol.cz

1. vydání

Olomouc 2013

Ediční řada – Studijní opory

ISBN 978-80-244-3493-3

Neprodejná publikace

VUP 2013/224